
**BUDAPESTI
MUNKAGAZDASÁGTANI FÜZETEK**

BWP. 2004/6

**A munkanélküli ellátás indokoltági
feltételeinek érvényesítése: empirikus vizsgálat
az elhelyezkedési készség ellenőrzésének hatásairól**

BÓDIS LAJOS
JOHN MICKLEWRIGHT
NAGY GYULA

Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet
Munkaerőpiaci Kutatások Műhelye

Budapesti Corvinus Egyetem
Emberi Erőforrások Tanszék

Budapest, 2004.

**A munkanélküli ellátás indokoltági
feltételeinek érvényesítése: empirikus vizsgálat
az elhelyezkedési készség ellenőrzésének hatásairól**

BÓDIS LAJOS
JOHN MICKLEWRIGHT
NAGY GYULA

Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek

BWP. 2004/6

2004. október

Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek 2004/6
Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet
Munkaerőpiaci Kutatások Műhelye
Budapesti Corvinus Egyetem, Emberi Erőforrások Tanszék

A munkanélküli ellátás indokoltági feltételeinek érvényesítése: empirikus vizsgálat az elhelyezkedési készség ellenőrzésének hatásairól

Szerzők: BÓDIS Lajos, Budapesti Corvinus Egyetem, Emberi Erőforrások Tanszék, H-1093 Budapest, Fővám tér 8.

John MICKLEWRIGHT, University of Southampton, Division of Social Statistics, Highfield, Southampton SO17 1B, United Kingdom

NAGY Gyula, Budapesti Corvinus Egyetem, Emberi Erőforrások Tanszék, H-1093 Budapest, Fővám tér 8.

A tanulmány a Nemzeti Kutatás-Fejlesztési Program 5/180/2001. sz., "A tudás alapú gazdaság és a munkanélküliség Magyarországon a XXI.században" c. projektje keretében készült. A kutatást támogatta a Foglalkoztatási Hivatal

ISSN 1785-3788
ISBN 963 9588 18 0

Kiadja az MTA Közgazdaságtudományi Intézet
a „Közösen a jövő munkahelyeiért” Alapítvány és a
Magyar Közgazdász Alapítvány támogatásával.

Budapest, 2004.

**BUDAPEST WORKING PAPERS
ON THE LABOUR MARKET**

**BUDAPESTI
MUNKAGAZDASÁGTANI FÜZETEK**

BWP. 2000/1	Péter Galasi and Gyula Nagy	Are children being left behind in the transition in Hungary?
BWP 2000/2	Árpád Ábrahám and Gábor Kézdi	Long-run trends in earnings and employment in Hungary, 1972–1996
BWP 2000/3	Kőrösi Gábor	A vállalatok munkaerő-kereslete
BWP 2000/4	Kertesi Gábor	A cigány foglalkoztatás leépülése és szerkezeti átalakulása 1984 és 1994 között
BWP 2000/5	Fazekas Károly	A külföldi működőtőke-beáramlás hatása a munkaerőpiac regionális különbségeire Magyarországon
BWP 2000/6	Kertesi Gábor	Ingázás a falusi Magyarországon
BWP 2000/7	G. Kertesi–J. Köllő	Wage Inequality in East-Central Europe
BWP 2000/8	Károly Fazekas	The impact of foreign direct investment inflows on regional labour markets in Hungary
BWP 2000/9	Nagy Gyula	A munkanélküli-segélyezés Magyarországon a kilencvenes években
BWP 2001/1	János Köllő	The patterns of non-employment in Hungary's least developed regions
BWP 2001/2	Köllő János	A munkanélküli segélyrendszer 2000. évi szigorításának politikai támogatottsága
BWP 2001/3	Kertesi G. – Köllő J.	Ágazati bérkülönbségek Magyarországon
BWP 2001/4	Gábor Kertesi – János Köllő	Economic transformation and the revaluation of human capital – Hungary, 1986–1999
BWP 2001/5	Galasi P. – Nagy Gy.	Járadékjogosultság és elhelyezkedési esélyek
BWP 2001/6	Kertesi Gábor – Köllő János	A gazdasági átalakulás két szakasza és az emberi tőke átértékelődése Magyarországon
BWP 2001/7	Köllő János	A járadékos munkanélküliek álláskilátásai 1994 és 2001 tavaszán
BWP 2001/8	Galasi Péter–Nagy Gyula	A munkanélküli ellátás változásainak hatása a munkanélküliek segélyezésére és elhelyezkedésére
BWP 2001/9	Fazekas Károly	Az aktív korú állástalanok rendszeres szociális segélyezésével és közcélú foglalkoztatásával kapcsolatos önkormányzati tapasztalatok
BWP 2001/10	Júlia Varga	Earnings Expectations and Higher Education Enrolment Decisions in Hungary
BWP 2001/11	Köllő János	Meddig tart a rendszerváltás?

BWP 2002/1	Péter Galasi– Júlia Varga	Does Private and Cost-Priced Higher Education: Produce Poor Quality?
BWP 2002/2	Köllő János	Az ingázási költségek szerepe a regionális munkanélküli különbségek fenntartásában – Becslési kísérletek
BWP 2002/3	Gábor Kézdi	Two Phases of Labor Market Transition in Hungary: Inter-Sectoral Reallocation and Skill-Biased Technological Change
BWP 2002/4	Gábor Kőrösi	Labour Adjustment and Efficiency in Hungary
BWP 2002/5	Gábor Kertesi and János Köllő	Labour Demand with Heterogeneous Labour Inputs after the Transition in Hungary, 1992–1999 – and the Potential Consequences of the Increase of Minimum Wage in 2001 and 2002
BWP 2002/6	Fazekas Károly	A tartós munkanélküliek rendszeres szociális segélyezése és önkormányzati köz-foglalkoztatása Magyarországon, 2000-2001
BWP 2002/7	Zsombor Cseres- Gergely	Residential Mobility, Migration and Economic Incentives – the Case of Hungary in 1990–1999
BWP 2002/8	Kőrösi G.–Surányi É.	Munkahely-teremtés és -rombolás
BWP 2003/1	Ágnes Hárs	Channeled East-West labour migration in the frame of bilateral agreements
BWP 2003/2	Galasi Péter	Munkanélküliségi indikátorok és az állásnélküliek munkaerő-piaci kötődése
BWP 2003/3	Károly Fazekas	Effects of foreign direct investment on the performance of local labour markets – The case of Hungary
BWP 2003/4	Péter Galasi	Estimating wage equations for Hungarian higher-education graduates
BWP 2003/5	Péter Galasi	Job-training of Hungarian higher-education graduates
BWP 2003/6	Gábor Kertesi–János Köllő	The Employment Effects of Nearly Doubling the Minimum Wage – The Case of Hungary
BWP 2003/7	Nemes-Nagy József– Németh Nándor	A "hely" és a "fej". A regionális tagoltság tényezői az ezredforduló Magyarországon
BWP 2003/8	Júlia Varga	The Role of Labour Market Expectations and Admission Probabilities in Students' Application Decisions on Higher Education: the case of Hungary
BWP 2004/1	Gábor Kertesi	The Employment of the Roma – Evidence from Hungary
BWP 2004/2	Kézdi Gábor	Az aktív foglalkoztatáspolitikai programok hatásvizsgálatának módszertani kérdései
BWP 2004/3	Galasi Péter	Valóban leértékelődtek a felsőfokú diplomák? A munkahelyi követelmények változása és a felsőfokú végzettségű munkavállalók reallokációja Magyarországon 1994–2002
BWP 2004/4	Galasi Péter	Túlképzés, alulképzés és bérhozam a magyar munkaerőpiacon 1994–2002
BWP 2004/5	István R. Gábor	Capitalist firm vis-à-vis with trade union, versus producer co-operative. A peripatetic scholastic tale on the controversial relationship between institutional rationality/diversity and market self-regulation

Budapest Working Papers on the Labour Market is jointly published by the Labour Research Department, Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences and the Department of Human Resources, Corvinus University of Budapest

Papers can be downloaded from the homepage of the Institute of Economics: <http://econ.core.hu>

BWP 2004/6

BÓDIS LAJOS – JOHN MICKLEWRIGHT – NAGY GYULA

**A MUNKANÉLKÜLI ELLÁTÁS INDOKOLTSÁGI FELTÉTELEINEK
ÉRVÉNYESÍTÉSE: EMPIRIKUS VIZSGÁLAT AZ ELHELYEZKEDÉSI
KÉSZSÉG ELLENŐRZÉSÉNEK HATÁSAIRÓL**

Összefoglalás

A tanulmány, egy 2003-ban lebonyolított kísérleti vizsgálat eredményeire támaszkodva, a segélyezettekkel szemben támasztott magatartási követelmények érvényesítésének hatásaival foglalkozik. Először a segélyben részesülők ellenőrzésének hatásairól szóló szakirodalmat tekinti át, a kísérleti vizsgálatok eredményeire helyezve a hangsúlyt, majd a munkanélküli járadékban részesülők ellenőrzésének magyarországi gyakorlatát mutatja be munkaügyi kirendeltségeknél készített esettanulmányok és statisztikai adatok alapján. A tapasztalatok szerint a munkaügyi kirendeltségek elhanyagolják a járadékban részesülők elhelyezkedési készségének vizsgálatát: a járadékosokat csak ritkán hívják a kirendeltségre, az önálló álláskeresés meglétét ekkor sem kérik számon, a mulasztókkal szemben pedig elnézőek. A hat megyében végrehajtott kísérlet keretében a munkaügyi kirendeltségek a járadékra kerülők egy csoportját szigorúbban ellenőrizték, mint a kontrollcsoport tagjait (gyakrabban rendelték be őket a kirendeltségre és kérdőívet töltöttek ki az önálló álláskeresésről). Az eredmények szerint a beavatkozás a 30 éves és idősebbi nők elhelyezkedését számottevően felgyorsította, míg a többi járadékos magatartására nem gyakorolt kimutatható hatást.

BWP 2004/6

JOB SEARCH MONITORING IN HUNGARY

BY LAJOS BÓDIS, JOHN MICKLEWRIGHT, GYULA NAGY

Abstract

The impact of the administration of unemployment benefits on time spent unemployed has been a neglected issue in discussion of incentive effects in Central and Eastern Europe. We use survey data, administrative registers and inspection of benefit office practices to show that there is good reason to investigate this issue in Hungary. We then report on results from a field experiment of the impact of tightening the administration of benefits in Hungary in 2003 in which benefit claimants were randomly assigned to treatment and control groups. The treatment has quite a large positive effect on women aged 30 and over while we find no effect for younger women or for men.

1. BEVEZETÉS

Az Egyesült Államokban, ahol már korán felismerték a kísérleti jellegű társadalomtudományi kutatások jelentőségét, számos empirikus eredmény született a munkanélküli segélyben részesülők elhelyezkedési készségének és álláskeresésének következetesebb ellenőrzésének hatásairól. Európában viszont kevés ilyen kutatást végeztek, és tudomásunk szerint Közép- és Kelet-Európában még egyáltalán nem.¹ E régióban a munkanélküli segélyezésről viszonylag kevés tapasztalat halmozódott fel, hiszen az egészen új keletű, csak a 90-es évek elején vezették be. A segélyezésről kibontakozott viták kiterjedtek a segély munkanélküliek magatartására gyakorolt hatására is, a segélyösszeg és a jogosultsági időtartam szerepét helyezve a középpontba. Ebben a tanulmányban, egy 2003-ban lebonyolított kísérleti jellegű vizsgálat eredményeire támaszkodva, a segélyezettekkel szemben támasztott magatartási követelmények érvényesítésének hatásaival foglalkozunk.

A közép-kelet európai országok segélyrendszereivel kapcsolatban gyakran felvetődik az aggály, hogy a segélyt igénybevevő munkanélküliek elhelyezkedési készségét és álláskeresését nem kellőképpen ellenőrzik. Ezen aggályokat részben a rejtett gazdaság elterjedtségére utaló tényszerű és anekdotikus ismeretek táplálják. Az érvelés szerint a segélyben részesülők egy része – ha nem is magas, de nem is elhanyagolható arányban – a rejtett gazdaságban dolgozik és ezért kevésbé érdekelt az álláskeresésben. Az ellenőrzés lazasága ráadásul a többiek esetében is negatív hatást gyakorolhat az álláskeresés intenzitására. A jelenlegi időszakban, amikor a gazdasági növekedés tartós, és a korábbinál jóval alacsonyabb a munkanélküliség, érdemes megfontolni a segélyezettekkel szemben támasztott elvárások érvényesítését. A segély összegének vagy a jogosultság időtartamának lefaragása – ami a kilencvenes évek kormányzati politikáját jellemezte – az állást keresők és nem keresők jövedelmét egyaránt csökkentti és a kérelmezési hajlandóságra gyakorolt hatása kétséges. A magatartási előírások következetesebb ellenőrzése ezzel szemben közvetlen módon csökkentheti a segély indokolatlan igénybevételét.

¹ Újabb keletű amerikai kutatásokról szól Aschenfelter és tsai (1999) valamint Black és tsai (2002). Meyer (1995) korábbi vizsgálatok eredményeit foglalja össze. Moffit (2003) széles áttekintést ad az amerikai társadalomtudományi kísérletek tapasztalatairól és elemzi ezek értékeit és a felmerülő nehézségeket is. A lényegesen szegényebb európai irodalomból Royston (1983 és 1984) korai munkáit érdemes említeni, valamint Dolton és O'Neill (1995) írását az Egyesült Királyságról, és Van den Berg és Van der Klaauw (2001) munkáját Hollandiáról.

A segélyfolyósítás szerepének fenti megközelítése a negatív ösztönzésre teszi a hangsúlyt: a segélyben részesülők szorosabb ellenőrzése csökkentheti a kétes igénybevételt és ösztönözheti az elhelyezkedni szándékozók munkakeresési erőfeszítéseit. De ugyanezek az eszközök pozitív ösztönző szerepet is betölthetnek: a rendszeresebb és szorosabb kapcsolattartás a munkaügyi szervezettel több állásinformációhoz juttatja a munkanélkülieket és segíti őket a megfelelő álláskeresési módszerek alkalmazásában. Ez utóbbi hatás akkor tud a legjobban érvényesülni, ha a segélyfolyósítás ügyintézése az állásajánlatok áttekintésével és tanácsadással is párosul. A segélyben részesülők munkakeresésének szorosabb ellenőrzése, amivel e tanulmányban foglalkozunk, tehát a negatív és pozitív ösztönzésen keresztül egyaránt hatást gyakorolhat a munkanélküliek magatartására.

A 2. fejezetben rövid áttekintést adunk a segélyben részesülők ellenőrzésének hatásairól szóló szakirodalomról, a kísérleti vizsgálatok eredményeire helyezve a hangsúlyt. Az ismertetésben kiemeljük azokat a legfontosabb szempontokat, amelyeket mi is felhasználtunk az empirikus vizsgálat megtervezéséhez. A 3. fejezet a járadékban részesülők ellenőrzésének magyarországi gyakorlatát mutatja be. A leírás elsősorban azokra az esettanulmányokra épül, melyeket 2002-ben 28 munkaügyi kirendeltségnél készítettünk. A 4. fejezetben ismertetjük a 2003-ban elvégzett kísérleti jellegű empirikus kutatás lebonyolítását és az összegyűjtött adatokat. Az 5. fejezetben időtartammodellekkel elemezzük a járadékosok szigorúbb ellenőrzésének kiáramlásra gyakorolt hatásait. Végül a 6. fejezetben összefoglaljuk az eredményeket.

2. AZ ELHELYEZKEDÉSI KÉSZSÉG ELLENŐRZÉSE: VIZSGÁLATI SZEMPONTOK ÉS NEMZETKÖZI TAPASZTALATOK

Széles értelemben a munkanélküli segély indokoltsági feltételei azt jelentik, hogy segély csak az ILO munkanélküliség-kritériumainak eleget tevő munkanélkülieknek jár: akiknek nincs munkájuk, készen állnak munkába lépni és aktívan keresnek munkát (Grubb, 2001).² E követelményeket a segélyt folyósító szervezetek különböző módon próbálják érvényesíteni. Elterjedt gyakorlat, hogy rendszeresen interjú készül a munkanélküliekkel, melynek keretében be kell számolniuk az elhelyezkedés érdekében tett erőfeszítéseikről és egyben információt kapnak az elérhető álláslehetőségekről. A tipi-

² Ez nem jelenti azt, hogy az ILO kritériumoknak megfelelő valamennyi munkanélküli segélyben részesülne.

kus kísérleti vizsgálat ezen interjúk körülményeit változtatja meg a segélyben részesülők véletlenül kiválasztott csoportja számára, majd egy kontrollcsoporttal összehasonlítva megvizsgálja, milyen hatással járt a változtatás. Például gyakoribbá lehet tenni az interjúkat, vagy a szokásosnál részletesebben, alaposabban lehet ellenőrizni az álláskeresést. A szakirodalom számos olyan szempontra felhívja a figyelmet, melyeket érdemes megfontolni, amikor a segély indokoltsági feltételeinek érvényesítéséről empirikus vizsgálatot végzünk. Az alábbiakban e szempontokat foglaljuk össze.

a) Eredményváltozók

A segélyezés feltételeinek megváltoztatása különböző eredményváltozókra gyakorolhat hatást: a segélyfolyósítás időtartamára, az elhelyezkedési valószínűsége, más munkaerő-piaci állapotok irányába történő kiáramlásra, az elhelyezkedés utáni keresetekre vagy éppen a segélyezettek közé való beáramlásra. A legegyszerűbb vizsgálat csak a segélyezés időtartamát figyeli (például Royston, 1983, 1984). Ilyen esetben nem gyűjtenek információt arról, hogy a segélyezés befejezése után mi történik a munkanélküivel (például elhelyezkedik-e, vagy kilép a munkaerőpiacról). Más vizsgálatok a kilépés irányával is foglalkoznak (például Dolton és O'Neill, 1995), és ennek nyilvánvaló az előnye, hiszen a rövidebb segélyezés ugyanúgy lehet az inaktivitásba történő intenzívebb kiáramlás eredménye, mint az elhelyezkedési valószínűség növekedéséé. Lehetséges, hogy a szigorúbb ellenőrzés az elhelyezkedés utáni bérek csökkenéséhez vezet, mert leszállítja a rezervációs bért. Hasonlóképpen lehetséges, hogy a csökkenő keresési idő következtében a munkanélküli kevésbé megfelelő állást fogad el, ezért rövidebb lesz a foglalkoztatás időtartama. Amikor a vizsgálat olyan eredményváltozókra is kiterjed, mint a bérek vagy a foglalkoztatás időtartama, sokkal több információt kell összegyűjteni, ami jelentősen megnöveli a költségeket és a lebonyolítás időtartamát. Míg a segélyezés időtartama, és többnyire a kilépés iránya is megtalálható a segélyregiszterekben, a bérek és a megszerzett munkahely minőségének vizsgálatához követéses kérdőíves adatfelvételre is szükség van.

A szigorúbb ellenőrzés egyik lehetséges hatása, hogy a munkanélküliek egy része egyáltalán nem folyamodik segélyért, és a segélyezettek száma ezáltal csökken. A szokásos kísérletek keretében ez a hatás közvetlenül nem mérhető. A kísérletek folyamán a „kezelési” csoport tagjai általában nem ismerik előre az alkalmazott eljárást, sokszor menet közben sincsenek is tisztában azzal, hogy más feltételek mellett juthatnak a segélyhez, mint a kontrollcsoport tagjai. Így a kezelés eredményét a kísérleti vizsgálatok segítségével csak a segélyt igénylők körében tudjuk megmérni. Amennyiben

azonban a kísérletben kipróbált eljárás általánossá (és ezáltal ismertté) válik, egy újabb hatással is számolhatunk: a segélyigénylési magatartást is befolyásolhatja.

b) Az ellenőrzés gyakorlatának országon belüli különbségei

Lehet úgy gondolni, hogy egy-egy ország munkaügyi irodáiban a segélyeket egységes eljárás szerint folyósítják, különösen, ha léteznek az irodák működésére vonatkozó országos irányelvek. Ha ez így lenne, akkor a kísérleti vizsgálat tervezésekor csupán arra kellene ügyelni, hogy minden irodában azonos követelményeket támasszanak a vizsgálatban résztvevőkkel szemben (természetesen adott esetben többféle kezelési módot is ki lehet próbálni a vizsgálati csoport egy-egy almintáján). A valóságban azonban a kirendeltségek korántsem alkalmaznak egységes eljárást az ügyfelek ellenőrzésében, ezért a vizsgálatok végrehajtásakor a kontrollcsoport egységes kezelésére is érdemes odafigyelni. Grubb (2001) az OECD országok segélyezési eljárásairól készült összefoglalójában hangsúlyozza, hogy jelentős különbségek az országokon belüli különbségek. Például leírja, hogy Svédországban az egyes munkaügyi irodák között igen jelentős eltérés tapasztalható a segély felfüggesztésének és a segélyezettek kizárásának arányaiban, és e különbségek jóval nagyobbak annál, amit az eltérő munkaerő-piaci körülményekkel vagy az ügyfélkör összetételével meg lehetne magyarázni. Adott esetben tehát egy kísérleti vizsgálat keretében a kontrollcsoportot is indokolt a munkaügyi iroda szokásos gyakorlatától eltérően kezelni.

c) A vizsgálat kivitelezhetősége

A vizsgálatokat mindig a munkaügyi hivatalok tisztviselői hajtják végre, nem pedig azok, akik megtervezték őket. Egy vizsgálat csak akkor járhat sikerrel, ha az ügyintézők és a munkaügyi hivatalok vezetői hajlandóak is alkalmazni a kidolgozott eljárásokat. Olyan kísérletek tervezésére kell tehát törekedni, melyeket az apparátus nagy valószínűséggel lelkiismeretesen végre is hajt.³ Mint az előző pontban bemutattuk, az ügyfelekkel foglalkozó irodák gyakorlata között jelentős különbségek tapasztalhatók, ami azt is jelentheti, hogy egyes irodák jobban fel vannak készülve egy vizsgálat végrehajtására, mint mások. Lehet úgy megszervezni egy vizsgálatot, hogy a végrehajtásra felkészültebb kirendeltségeket jelölünk ki. Van den Berg és van der Kaauw (2001) hollandiai kísérletében például olyan munkaügyi irodákat választottak színhelyül, melyekről tudni lehetett, hogy színvonalas

³ Természetesen minden kísérleti vizsgálatnak jogi szempontból is „kivitelezhetőnek” kell lennie – csak olyan eljárásokat lehet alkalmazni, melyeket a jogszabályok megengednek.

tanácsadó munkát végeznek és rendszeresen ellenőrzik a segélyben részesülőket. Bár a végrehajtó szervezetek megválogatásának a kivitelezés szempontjából kétségtelenül vannak gyakorlati előnyei, az adatok reprezentativitását rontja.

d) Az alkalmazott szankciók szerepe

Vegyünk egy vizsgálatot, melyben a kezelés azt jelenti, hogy a munkanélkülit havonta berendelik a munkaügyi kirendeltségre, míg a kontrollcsoport tagjait csak háromhavonta. A havonta lebonyolított interjúkon részletekbe menően, határozott hangon számon kérik az önálló álláskeresést (ez nem történik meg a kontrollcsoport tagjaival). Tegyük fel, hogy ez a bánásmód megváltoztatja az érintett munkanélküliek magatartását, mert szeretnék elkerülni az ismétlődő interjúkat.

Képzeljük el továbbá, hogy a fenti vizsgálatot két országban hajtják végre. „A” országban a megjelenés elmaradása nem jár azonnali szankcióval. A mulasztó munkanélküli felszólító levelet kap, melyben új időpontot jelölnek meg, de még ennek elmulasztása esetén sem zárják ki a segélyezésből, csupán szüneteltetik a folyósítást addig, amíg fel nem keresi a munkaügyi kirendeltséget. „B” országban viszont a megjelenés elmulasztása – feltéve, hogy a munkanélkülinek nincs alapos mentsége – azonnali, három hónapra szóló kizárással jár. Azaz az interjú elmulasztása különböző súlyú következménnyel jár a két országban. Igen valószínű, hogy a vizsgálat kisebb mértékű kezelési hatást mutat ki „A” országban, ahol a szankció enyhébb. Itt a segélyezettek jóval kisebb áldozat árán el tudják kerülni a szigorúbb ellenőrzést, mint „B” országban, ahol súlyos következményekkel jár az interjú elmulasztása. Mindezzel azt kívántuk érzékeltetni, hogy a kísérlet hatása nem csak az alkalmazott eljárástól függhet, hanem attól is, hogy milyen szankciókat von maga után, ha a munkanélküli megkísérel elkerülni az együttműködést.

Valószínű, hogy ahol az egyes munkaügyi irodák ellenőrzési gyakorlata között nagyok az eltérések, különbség lesz a vizsgálat során együtt nem működő ügyfelek szankcionálásában is. Ezért a vizsgálat lebonyolításakor és az eredmények értékelésekor az irodák által alkalmazott szankciókra is figyelni kell.

e) A kezelés időzítése

A kezelésre kijelölt csoport tagjait érintő eltérő bánásmód nem folyamatosan érvényesül a vizsgálat időtartama alatt, hanem időszakosan, például havi rendszerességgel lebonyolított interjúkon keresztül. Több kutatásban próbálták megállapítani, mikor a legerősebb a kezelési hatás. Black és tsai

(2002) érvelése szerint a hatás jelentős része nem magának a beavatkozásnak a következménye, hanem annak tulajdonítható, hogy az érintettek tudomást szereznek a közelgő beavatkozásról. Lalive és tsai (2002) egy nem kísérleti jellegű vizsgálat adatai alapján arra hívja fel a figyelmet, hogy különbség van a tényleges szankcionálás és a szankció kilátásba helyezésének hatása között. Ezért fontos, hogy pontosan ismerjük a beavatkozások időpontjait.

f) A hatások eltérése az érintettek csoportjai között

Egy sor munka hangsúlyozza, hogy a segélyfolyósítás feltételeinek megváltoztatása eltérő hatást gyakorolhat a munkanélküliek különböző csoportjaira. Különböző helyeken más-más csoportok között alakulhatnak ki ilyen különbségek. Itt nem a vizsgálat eltérő végrehajtásának tulajdonítható különbségekről van szó, hanem a helyi munkaerő-piaci körülményekre visszavezethető hatásokról. A legnagyobb hatásra feszes munkaerőpiacokon számíthatunk, ahol magas a foglalkoztatottság és alacsony a munkanélküliség. Persze a munkanélküliek személyes tulajdonságai szerint is kialakulhatnak különbségek. Royston (1983, 1984) például eredményváltóként a segélyezés időtartamát használva úgy találta, hogy a segélyfolyósítás feltételeinek szigorítása nagyobb hatást gyakorolt a házas nőkre, mint az egyedülálló nőkre vagy a férfiakra. Van den Berg és van der Klaauw (2001) eredményei szerint a rosszabb munkaerő-piaci kilátásokkal rendelkezők körében volt erősebb hatás. Black és tsai (2002) úgy találták, hogy a szigorítások a közepes időtartamú segélyjogosultsággal rendelkezők magatartását erősebben befolyásolták, mint a rövid vagy hosszú jogosultsággal rendelkezőkét. Ezek az eredmények felhívják a figyelmet arra, hogy a hasonló vizsgálatokban érdemes elemezni a csoportokra gyakorolt hatás különbségeit.

3. A MUNKAÜGYI KIRENDELTSÉGEK SZOKÁSOS GYAKORLATA AZ ELHELYEZKEDÉSI KÉSZSÉG ELLENŐRZÉSÉBEN MAGYARORSZÁGON

Az OECD országok többségéhez hasonlóan a munkanélküli ellátásnak a jogosultság megszerzésén túl Magyarországon is feltétele, hogy a munkanélküli megfeleljen az indokoltság feltételeinek. Az előírások célja, hogy az ellátásokban csak a munkavállalásra készen álló, az elhelyezkedés érdekében erőfeszítéseket is vállaló munkanélküliek részesüljenek; ösztönözzék a munkanélkülieket az álláskeresésre és enyhítsék a segélyezés elhelyezkedést ellenősztönző hatását. Magyarországon hivatalosan az ellátásban ré-

szesülők „együttműködési kötelezettségének” nevezik ezeket a kívánalmakat. Ennek keretében a járadékos munkanélkülinek rendszeresen meg kell jelennie a munkaügyi kirendeltségen, el kell fogadnia a kirendeltség által felajánlott megfelelőnek minősülő munkahelyet⁴, be kell kapcsolódnia a számára felajánlott képzési programba, saját magának is keresnie kell állást és a helyzetében beállott változásokról tájékoztatnia kell a kirendeltséget (például ha keresőképtelen beteg, ha elhelyezkedik vagy alkalmi munkát vállal). Az előírások megszegését a kirendeltségek az enyhébb mulasztások esetében – például a jelentkezés igazolatlan elmulasztása – a járadék felfüggesztésével (szüneteltetésével) szankcionálják, súlyosabb esetekben pedig – például ha valaki nem fogad el egy állásajánlatot – megvonják a járadékot.⁵

Az indokoltági feltételek magyarországi gyakorlati alkalmazásáról egy rövid összefoglalón kívül (Koltayné, 2001) nem rendelkezünk tényszerű ismeretekkel. A munkaügyi szervezet szokásos gyakorlatát két információforrásra, a KSH Munkaerő-felmérésére és a kutatásunkban vizsgált hat megye kirendeltségeinél készült esettanulmányokra támaszkodva mutatjuk be. A Munkaerő-felmérésből a regisztrált munkanélküliek kirendeltségeken tett látogatásainak gyakoriságára vonatkozó adatokat használjuk fel. Ezen felül 2002-ben hat megye 28 kirendeltségénél részletes adatokat gyűjtöttünk a munkavállalási készség ellenőrzésében követett helyi gyakorlatról. Kirendeltségenként 4–5 fővel (vezetővel és ügyintézővel) készítettünk strukturált interjúkat. A megyeszékhelyen működő kirendeltségen kívül olyanok felkeresésére törekedtünk, melyek különböző adottságú térségeket, illetve szervezeti jellemzőket képviselnek. Az interjúkat a megyei munkaügyi központok egy-egy munkatársa, három megye egy-egy kirendeltségén pedig a munkaügyi szervezeten kívüli kutató készítette. A fejezetben az ügyfelek berendelésének gyakoriságával, az önálló álláskeresés ellenőrzésével valamint a szabályszegések szankcionálásának gyakorlatával foglalkozunk részletesebben. Hangsúlyozni kell, hogy a kirendeltségi adatgyűjtés 2002-ben történt, ezért eredményeink nem tartalmazzák a 2003 közepén, az álláskeresést ösztönző juttatással összefüggően bekövetkezett változásokat.⁶

⁴ A munkahely e szempontból akkor megfelelő, ha megfelel a munkanélküli képzettségének vagy az általa korábban hosszabb ideig betöltött munkakör (alacsonyabb) képzettségi igényének, megfelel egészségi állapotának, a napi utazási idő nem haladja meg a három órát (kisgyermekeseknél a két órát) és a várható kereset eléri a munkanélküli járadék összegét.

⁵ A magyarországi indokoltági feltételekről részletesebben lásd Koltayné (2001) és Bánsági (2000) írásait.

⁶ Az álláskeresést ösztönző juttatás lehetőséget biztosít a segélyezés meghosszabbítására a hosszabb jogosultsági idővel rendelkező járadékosok számára, ha a szokásosnál szorosabb együttműködést vállalnak a munkaügyi kirendeltséggel.

3.1. AZ ÜGYFELEK BERENDELÉSE

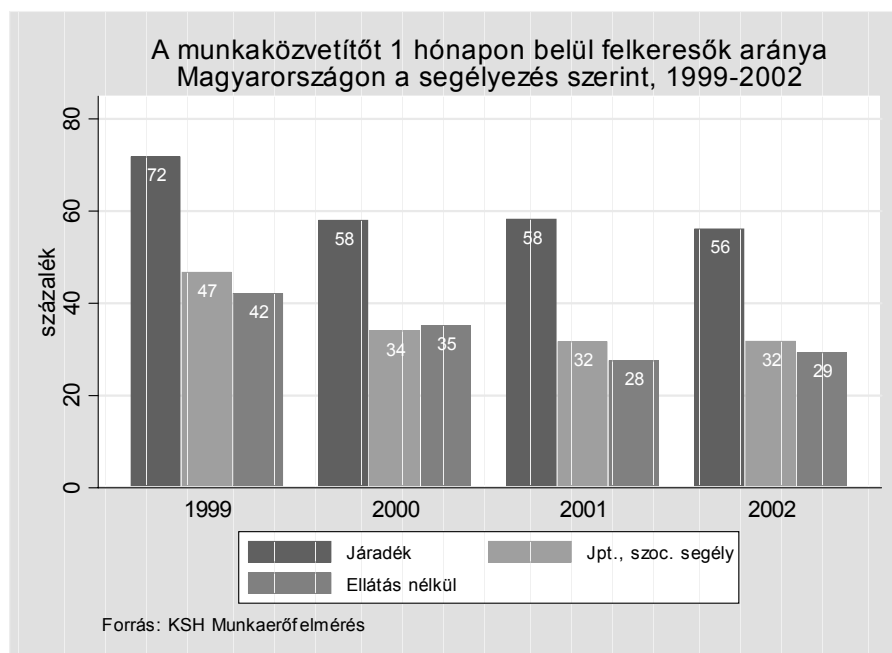
Az ellátásban részesülők elhelyezkedési készségét csak úgy lehet ellenőrizni, ha a munkanélküliek rendszeres időközönként felkeresik az ellátást folyósító munkaügyi kirendeltséget. A munkaközvetítő kötelező felkeresése önmagában is felfogható az elhelyezkedési-együtműködési készség ellenőrzésének: a megjelenéssel a munkanélküli demonstrálja együtműködési készségét, hiszen idejét ekkor (kénytelen) a munkakeresésnek szentelni, ezen felül a látogatás akadályozhatja más tevékenységekben, például háztartási-házkörüli munkavégzésben, be nem jelentett pénzkereső munka elvégzésében vagy éppen valamilyen szabadidős tevékenységben. Ezen felül a munkaügyi kirendeltségnek a látogatások alkalmával nyílik lehetősége az elhelyezkedési készség más vonatkozásainak ellenőrzésére. Például kérdéseket tehetnek fel az önálló álláskeresési erőfeszítésekről, tájékoztathatják az ügyfelet a szóba jöhető álláslehetőségekről stb. Ezért az indokoltági feltételek érvényesítése szempontjából egyáltalán nem közömbös, hogy a kirendeltségek milyen gyakorisággal írják elő a látogatásokat és milyen módon határozzák meg azok időpontját.

A KSH országos reprezentatív mintán készülő munkaerő-felmérésében 1999 óta minden regisztrált munkanélkülitől megkérdezik, hogy mikor járt utoljára a munkaügyi kirendeltségen. Az *1. ábra* a munkaügyi kirendeltséget egy hónapon belül felkeresők arányát mutatja a regisztrált munkanélküliek között az 1999 és 2002 közötti időszakban a munkaerő-felmérés adatai alapján. Külön ábráztuk a munkanélküli járadékban, a jövedelem-pótló támogatásban vagy a munkanélküliek rendszeres szociális segélyében részesülők és az ellátásban nem részesülők adatait.⁷ Az ellátás típusa szerint mind a négy évben jelentős különbségek tapasztalhatók: a járadékban részesülők lényegesen gyakrabban járnak a munkaügyi kirendeltségen, mint a jövedelem-pótló támogatásban vagy rendszeres szociális segélyben részesülők, vagy az ellátásban nem részesülők. 1999-ben a járadékosok több, mint kétharmada járt egy hónapon belül a kirendeltségen, míg a másik két csoportnak kevesebb, mint a fele; 2000-től a járadékosok 56–58 százaléka, a szociális típusú segélyben részesülők és a nem segélyezett 29–35 százaléka. Az országos adatok tehát azt mutatják, hogy a járadékos munkanélkülieket gyakrabban rendelik be a kirendeltségek, mint a szociális munkanélküli ellátásban részesülőket, vagy az ellátásban nem részesülőket

⁷ Jövedelem-pótló támogatásban 1992 és 2000 között részesülhettek a járadékot kimerítő, alacsony háztartási jövedelemmel rendelkező munkanélküliek. 2000-ben a jövedelem-pótló támogatást az aktív korú nem foglalkoztatottak rendszeres szociális segélye váltotta fel. Mindkét segélyt az önkormányzatok folyósítják, de a munkanélküliektől általában megkövetelik a regisztráció fenntartását a munkaügyi kirendeltségnél.

(e két utóbbi csoport adatai nem térnek el lényegesen). A különbség minden bizonnyal összefügg azzal a körülménnyel, hogy a járadék indokoltági feltételeit a munkaügyi kirendeltségek ellenőrzik, míg az önkormányzatok által folyósított szociális típusú ellátásoknál nincs ilyen szerepük.

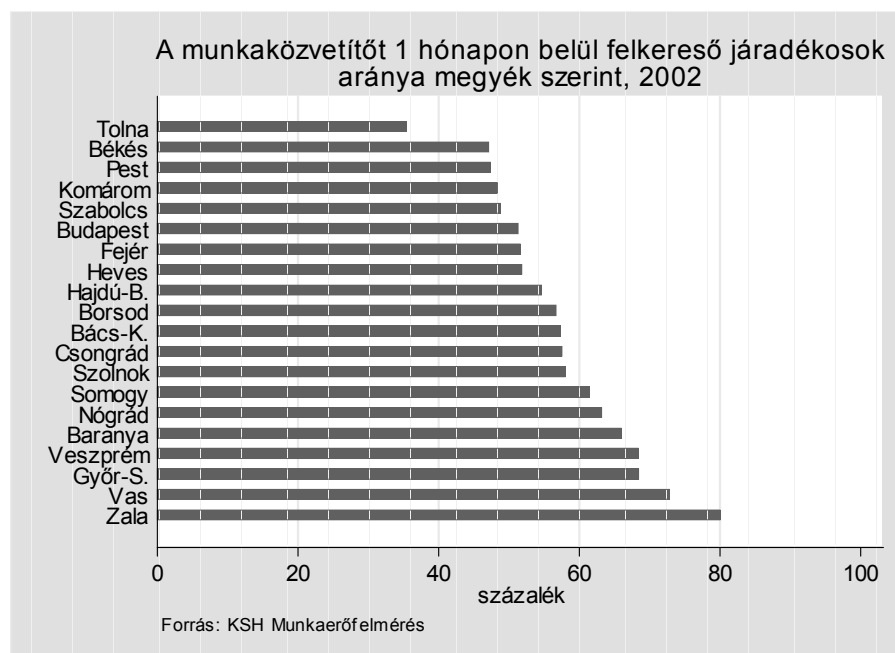
1. ábra

Az is jól látható az 1. ábra adataiból, hogy 1999 után mindhárom regisztrált munkanélküli csoportban lényegesen csökkent a munkaügyi kirendeltség felkeresésének gyakorisága. Míg 1999-ben a járadékosok 72 százaléka járt egy hónapon belül a kirendeltségen, 2000 és 2002 között már csak 56–58 százaléka. A szociális jellegű munkanélküli ellátásban részesülők körében 47 százalékról 32–34 százalékra, a nem segélyezett csoportban pedig 42 százalékról 28–35 százalékra mérséklődött a megfelelő arány. A 2000-ben bekövetkezett hirtelen csökkenésre nehéz magyarázatot találni. Az ok semmiképpen sem lehetett a munkaügyi szervezet megnövekedett terhelése, hiszen 1999-ről 2000-re mind a regisztrált munkanélküliek összlétszáma, mind az ellátásban részesülők száma kismértékben mérséklődött. Érdeklődésünkre a munkaügyi szervezet szakemberei a törvényi változásokkal magyarázták a jelentkezések ritkulását. A kilencvenes években a Foglalkoztatási Törvény a jelentkezés gyakoriságáról csak annyit tartalmazott, hogy a munkanélkülinek a kirendeltség által előírt időpontokban kell megjelennie. A Törvény 2000-től érvényes módosítása is a kirendeltségekre bízta a megjelenési időpont meghatározását, de belekerült egy kitétel, mely szerint a munkanélkülinek *legalább* háromhavonként jelentkeznie kell. Szó nincs tehát arról, hogy a szabályozás a korábbinál ritkább berendelési idő-

közt vezetett volna be, csupán a minimális gyakoriságra vonatkozó új előírással egészült ki. Ennek ellenére úgy tűnik, sok kirendeltségnél (vagy megyei munkaügyi központnál) 2000-től ehhez a minimális előíráshoz igazították a berendelési időközöket, és lazítottak korábbi gyakorlatukon.

2. ábra

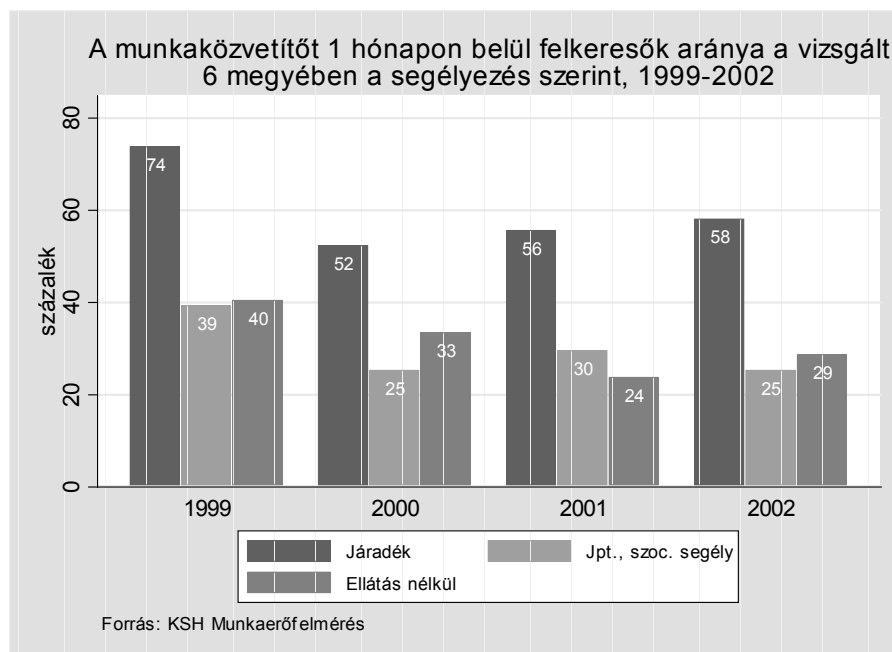
A 2. ábra 2002-re vonatkozó adatai megyénként mutatják a munkaügyi kirendeltségen egy hónapon belül látogatást tett járadékosok arányát. Látható, hogy a berendelésben nem alakult ki országosan egységes gyakorlat. Több megyében átlagosan a járadékosok kevesebb, mint fele, más megyékben mintegy kétharmada járt az utolsó hónapban a munkaügyi kirendeltségen; a legkisebb és a legnagyobb arány között több, mint kétszeres a különbség: Tolna megyében kevesebb, mint 40 százalékos, Zala megyében 80 százalékos arányszámot kaptunk. Az egyes kirendeltségek gyakorlatában még ennél is nagyobb különbségek valószínűek, hiszen a közölt megyei arányszámok 5-15 kirendeltség átlagából adódnak.⁸

A jelentős területi különbségek láttán érdemes áttekinteni, hogy a vizsgálatunkban szereplő hat megyében (Csongrád, Jász-Nagykun-Szolnok, Komárom, Nógrád, Pest, Vas) eltér-e az országos átlagtól a berendelési gyakorlat. A 3. ábra e hat megye átlagában mutatja a munkaügyi kirendeltsé-

⁸ A munkaerő-felmérés mintája, részben az alacsony elemszám, részben pedig a mintába került települések megoszlása miatt nem teszi lehetővé kirendeltségi szintű mutatók kiszámítását.

get az utolsó hónapban felkereső regisztrált munkanélküliek arányát az ellátás típusa szerinti bontásban az 1999–2002-es időszakra.

3. ábra

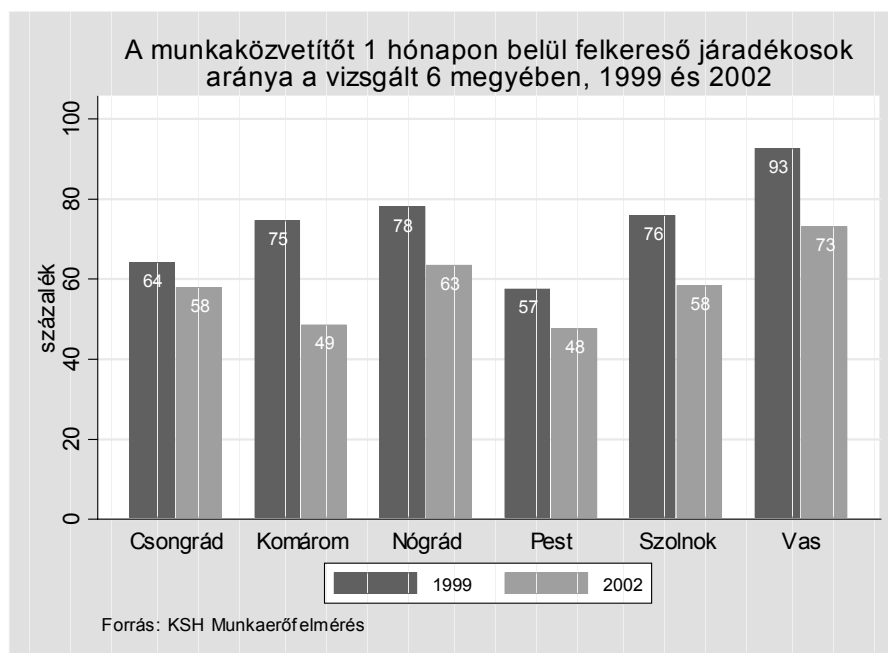

A hat megyére vonatkozó adatokat az 1. ábrán látható országos átlagokkal összevetve megállapíthatjuk, hogy járadékosok berendelésében nincsenek jelentős eltérések. 1999-ben a hat vizsgálati megyében a járadékban részesülők 74 százaléka járt az utolsó hónapban a munkaügyi kirendeltségen, az országos átlag ekkor 72 százalék volt. Az arányszám 2000-ben 6, 2001-ben pedig 2 százalékponttal alacsonyabb volt a hat megyében az országos átlagnál (52 és 58, valamint 56 és 58 százalék), 2002-ben viszont 2 százalékponttal magasabb (58 és 56 százalék). A szociális típusú munkanélküli ellátásban részesülőket viszont a hat megyében mind a négy évben az országos átlagnál valamivel ritkábban rendelték be a kirendeltségekre: 1999-ben 8, 2000-ben 9, 2001-ben 2, 2002-ben pedig 7 százalékpontnyi különbség adódott. Az ellátásban nem részesülők csoportjában a négy év közül háromban hasonló irányú, de kisebb mértékű volt az országos átlagtól való eltérés, 1999-ben és 2000-ben 2, 2001-ben 4 százalékpontnyi (2002-ben a mutató azonos az országos átlaggal).

Végül a 4. ábrán a vizsgált hat megye 1999-es és 2002-es adatait mutatjuk be. Láthatjuk, hogy az országos átlaghoz hasonlóan e megyékben is csökkent a berendelési időköz. Az egy hónapon belül a kirendeltséget felkereső járadékosok aránya kisebb mértékben – 6 százalékponttal – csökkent Csongrád megyében, nagyobb mértékben – 15–20 százalékponttal – a többi öt megyében. Jelentős megyék közötti különbségeket találunk mindkét év-

ben. 2002-ben a Pest és Komárom megyékben megkérdezett járadékosok kevesebb, mint fele kereste fel egy hónapon belül a munkaügyi kirendeltséget, Vas megyében viszont majdnem háromnegyedük. Közepes érték jellemzi Csongrád, Szolnok és Nógrád megyéket (58–58 és 63 százalék).

4. ábra

Ennél részletesebb információval rendelkezünk a hat megye 2002-ben megvizsgált 28 kirendeltségének gyakorlatáról.⁹

A járadék indokoltasági feltételeinek vizsgálatában általában kétféle ügyintéző vesz részt: a hatósági (nevezik ellátási, vagy ügyfélszolgálati ügyintézőnek is) és a közvetítő. Az alapmodell szerint az első jelentkezéskor a közvetítő ügyintéző kérdezi ki a járadékot kérőt, és veszi fel az adatait („első interjú”), majd a járadék megállapítása után ő végzi a rendszeres jelentkeztetést, illetve a munkaközvetítés céljából történő behívást. A hatósági ügyintéző feladata az adminisztratív háttérmunka, és legfeljebb a hiányzó dokumentumok átvétele vagy a határozatok átadása során találkozhat közvetlenül az ügyféllel. Ez a munkamegosztás évekkel ezelőtt alakult ki, és összefügg a szolgáltató jelleg erősítésének törekvésével. Azelőtt a kirendeltségeken az ügyfelek részére végzett szolgáltatásokat és hatósági tevékenységeket (egyes aktív programok kivételével) csak egyfajta ügyintéző látta el. A feladatok kettéosztása feltehetően azt a célt szolgálta, hogy a vállalatoknak és a munkanélkülieknek nyújtott szolgáltatások javítása érde-

⁹ A kirendeltségek gyakorlatáról készített esettanulmányok eredményeit részletesen tartalmazza Bódis (2002).

kében az efféle munkára képes és hajlandó ügyintézőket mentesítsék a mechanikus és időigényes adminisztratív munka egy részétől. A gyakorlatban azonban sok helyen, bár a kétféle ügyintézői munkakör elnevezése ugyanaz, a tartalmuk eltér az alapmodelltől és a munkanélküli ügyfelekkel való találkozással járó több-kevesebb feladatot (sőt egyes kirendeltségeken mindent) a hatósági ügyintézők látnak el. Az a körülmény, hogy több ügyintéző is foglalkozik a járadékosok berendelésével, korlátozza a kirendeltségi információk megbízhatóságát, mivel nem ismerjük pontosan a válaszadók tevékenységét és nem minden esetben tudhatjuk, teljes áttekintéssel rendelkeznek-e a kirendeltség munkafolyamatairól.

A kirendeltségi információk értelmezését szintén megnehezíti, hogy nem teljesen egyértelmű, mit kell érteni a járadékos ügyfelek berendelésén („jelentkeztetésén”). Az információk alapján három értelmezési lehetőség látszik, némely kirendeltség esetében kiderült, melyikről van szó, a nagy többség esetében viszont legfeljebb találgatni lehet, és abban sem bízhatunk, hogy egy-egy megyén belül egységes a fogalomhasználat:

- minden kötelező megjelenés, beleértve azokat az eseteket is, amikor a munkanélkülit állásközvetítés miatt a rendszeres kötelező jelentkezési időpontok kívül berendelik (ez inkább elvi lehetőség, a kirendeltségi esettanulmányokban ezt az értelmezést sehol sem említették);
- csak a rendszeres időközönként történő kötelező megjelenés, amibe nem tartozik bele az állásajánlat beérkezése esetén kimondottan közvetítési célú behívás (történjen az közvetítőlap postázásával, értesítőlevéllel vagy telefonon) és az adminisztratív okokból (pl. igazolások bemutatása) történő soron kívüli behívás;
- az előbbiből is csak a járadék folyósításának feltételeként meghatározott rendszeres megjelenés, tehát az AM-könyv havi bemutatása nem.¹⁰

A járadékosok szokásos berendelési gyakoriságának kirendeltség szerinti megoszlását az *1. táblázat* mutatja. Az értelmezési bizonytalanság ellenére valószínű, hogy a berendelési gyakoriságról adott kirendeltségi információk többnyire az előírt rendszeres jelentkezésekre vonatkoznak, tehát nem tartalmazzák az állásközvetítés céljából vagy más okból történő „soron kívüli” behívásokat. Néhány kirendeltségnél a becslések az AM-könyvesek havi kötelező jelentkezéseit is tartalmazhatják. Megjegyezzük, hogy ezek az adatok nem hasonlíthatóak össze a munkaerő-felmérésből származó,

¹⁰ A járadékosok korlátozott időtartamú alkalmi munkát végezhetnek. Az alkalmi munka végzésének szándékát a járadékos köteles előre bejelenteni, a továbbiakban pedig havonta be kell mutatni a kirendeltségen a munkával töltött napok bejegyzésére szolgáló könyvecskét, az úgynevezett AM könyvet. Az alkalmi munkával töltött napokra nem jár járadék.

fentebb bemutatott adatokkal, hiszen a munkanélküliek, amikor a kirendeltségen tett legutóbbi látogatás időpontjáról kérdezik őket, nyilvánvalóan nem tesznek különbséget az előírt rendszeres jelentkezés és a kirendeltség más okból történő felkeresése között.

1. táblázat

A járadékosok szokásos berendelésének gyakorisága

Gyakoriság, hónap	Kirendeltségek száma
1	6
1–2	2
0,5–2,5	1
1–3	1
2	1
2,5	1
3	16
Összesen	28

A 28 vizsgált kirendeltségre számított átlagos berendelési időköz 10 hét. Az *1. táblázatból* látható, hogy a járadékosok háromhavi berendelése tekinthető tipikusnak: a kirendeltségek több, mint fele (28 közül 16) ezt a gyakorlatot alkalmazza. A második leggyakoribb berendelési időköz az egyhónapos, amit a kirendeltségek egyötöde (6 kirendeltség) alkalmaz. Három kirendeltségnél átlagosan másfél havonta, két kirendeltségnél pedig 2–2,5 havonta hívják be a járadékosokat, egy kirendeltség munkatársai pedig 1–3 hónapos intervallumot adtak meg. A kirendeltségen belüli változó berendelési időköz fő oka, hogy eltérő gyakorisággal hívják be a járadékosok egyes csoportjait, de előfordul, hogy a berendelés gyakorisága az ügyintéző személyétől függ.¹¹ Jelentős különbség van ez egyes megyékben követett gyakorlat között, de több esetben megyén belül is eltérő a berendelési időköz: Csongrád és Komárom megye valamennyi megkérdezett kirendeltsége egységesen háromhavonta rendeli be a járadékosokat; Jász-Nagykun-Szolnok megyében egy kirendeltségen havonta, egy kirendeltségen átlagosan két és fél havonta, két kirendeltségen háromhavonta hívják be a járadé-

¹¹ Például több helyen gyakrabban hívják be azokat, akik maguk is jönni akarnak, mert állást vagy valamilyen szolgáltatást szeretnének, és előfordul, hogy ritkábban a tartós munkanélkülieket vagy egyszerűen a passzívabbakat, de olyan kirendeltség is akad, ahol épp fordítva. Néhol a hosszú jogosultsági idejűeket, főleg az elején, ha kéri, ritkábban, ellenben a rövid jogosultsági idejűeket, a járadékot hamarosan kimerítőket, illetve a piacképes szakmájúakat gyakrabban. Néhány kirendeltségen egy vagy több ügyintéző mindenkit vagy csak a mulasztókat gyakrabban jelentkeztet.

kosokat, az ötödik megkérdezett kirendeltségen pedig fél-két és fél hónapos időközt jelöltek meg; Pest megyében két kirendeltségen háromhavi, két kirendeltségnél pedig egyhavi a berendelési időköz; Vas megyében két kirendeltség minden hónapban, egy kirendeltség kéthavonta hívja be a járadékosokat, a negyedik kirendeltségnél változó a gyakorlat, egy-három hónapos időközt jelöltek meg.

Akár a vizsgált 28 kirendeltségre jellemző 10 hetes átlagos berendelési gyakoriságot vesszük alapul, akár azt a tényt, hogy a vizsgált kirendeltségek többségében csak háromhavonta egyszer hívják be a járadékban részesülő munkanélkülieket, megállapíthatjuk, hogy a munkavállalási készség rendszeres ellenőrzését a munkaügyi központok nem tekintik fontos feladatnak. Mint fentebb bemutattuk, a munkanélküliek behívási gyakorisága az évtized elején annak ellenére csökkent, hogy a munkaügyi központok ügyfeleinek létszáma nem növekedett. A berendelések időzítését a kirendeltségek többségénél a törvényben előírt minimumhoz igazítják

Az esettanulmányok adatai megmutatják, hogy a kirendeltségi munkatársak nagy része a rendszeres jelentkeztetésnek csak a járadék szabályos számfejtése és az egyéb hivatali elvárások miatt tulajdonít jelentőséget, és a jelentkezést nem tekinti a járadék indokolsági vizsgálatának. Az interjúkban és az írásos beszámolókból alig van nyoma, hogy a kirendeltségeken ismernék a járadék indokolságának közvetett ellenőrzési lehetőségét, és törekednének arra, hogy a járadékkal visszaélők számára nehezebb legyen teljesíteni a jelentkezést. Az alábbiakban bemutatjuk, hogy a jelentkezés időpontját nemritkán az ügyfelek igényei szerint határozzák meg, a korábbi megjelenés és a késés esetében engedékenyek, és a munkanélküliekkel való foglalkozásra egy-egy alkalommal sok kirendeltségen csak rövid időt szánnak. A következő pontban arról lesz szó, hogy a munkanélküliek elhelyezkedés érdekében kifejtett önálló erőfeszítéseit a legritkább esetben kéri számon.

Az ügyfél általában *beleszólhat* a következő berendelési időpont meghatározásába, legfeljebb akkor nem engednek neki, ha a számfejtés határidejéhez túl közeli időpontot kér.¹² Azonban a legtöbb esetben nincs értelme beleszólnia: nem tudja, mit fog csinálni több hónap múlva, az ügyintézők pedig több kirendeltségen biztatják, jöjjön korábban, ha nem tud a kijelölt

¹² Ha a járadék számfejtése túl közel esne a következő berendelési időponthoz, akkor valamivel korábbra hívják be az ügyfelet, hogy ha késik is, elég ideje legyen a jelentkezésre, esetleg a kirendeltségnek is a felszólításra. Az ügyintézők ugyanis nem szívesen tartják vissza a járadék kifizetését (melyet a mulasztás igazolása esetén utólag folyósítanak), mivel megalapozatlan ügyfélpanasznak sem akarják kitenni magukat.

időpontban, sőt tapasztalatból azt is tudhatja, hogy néhány napot késhet is. Mindazonáltal a kirendeltségek harmadában arról számoltak be, hogy az ügyfelek 5–10, egy kirendeltségnél pedig 30 százaléka kér azonnal más időt. Ennek indokai: kórházba megy, nyáron gyerekre vigyáz, üdül, vagy más okból tartósan elutazik, önállóan állást keres, beutazási nehézség miatt délutáni időpontot kér, olyan időpontot kér, amikor családtagok, ismerősök közösen utazhatnak be vidékről, piacnapra kéri. Esetenként felmerül a gyanú, hogy munkavégzés miatt kérnek más időpontot, de ilyenkor sem utasítják vissza. Van, ahol méltányolják azt is, ha az ügyfél hétfőn vagy pénteken akar jelentkezni, hét közben nem jó neki. Máshol hasonló esetben, vagy ha nem először kér más időpontot, nem fogadják el. Volt, ahol arról számoltak be, hogy ha munkavégzésre gyanakodnak, egy hónap múlva hívják be az ügyfelet.

A berendelés időpontját mindenütt csak napra, és nem órára határozzák meg. Két kirendeltségről tudunk, ahol rövid ideig próbálkoztak a pontos időre történő behívással, de hamar abbahagyták. „Másfél éve próbálkoztunk, egy hónapig bírtuk. Nem tartották be az ügyfelek, mert vidékről naponta csak kétszer jár a busz, mert menni kell a gyerekért stb. Elfogadtuk a kifogásokat, így értelmét veszítette.” A kirendeltségi információkból úgy tűnik, két ok tart vissza a pontos jelentkezéstől: az ütemezéssel járó többletmunka és a szankcionálási kényszer elkerülése. A pontos jelentkezést meg kell tervezni, hogy váratlan események miatt se várákozzanak elviselhetetlenül sokat az ügyfelek és vidékiek behívását például a sok helyütt ritka járatokhoz kell igazítani, hogy ne kényszerüljenek akár fél napig is a városban vesztegelni. Ha véletlenszerű jelentkezések esetén egyszerre sokan érkeznek, az ügyintézők megpróbálnak gyorsítani, de senki nem tehet nekik szemrehányást a várákozásért. Nem úgy a pontos időre behívás esetén, mely az ügyintézők részéről is ki nem mondott kötelezettségvállalás. Végül az ügyintézőknek számolniuk kell azzal, hogy az opportunisták, fegyelmezetlen vagy akár csak a megengedő gyakorlathoz szokott ügyfelek közül sokan nem fogják betartani az időpontot. Ekkor pedig élni kellene az egyébként nagyon ritka büntetéssel – ami a pszichikai költségen kívül többletmunka is –, különben komolytalanná válnak az ügyfelek szemében.

A kitűzött *időpont módosítását* az ügyfelek néhány százaléka később kéri, a következő indokokkal: hozzátartozója beteg, temetésre megy, kórházba megy, állást keres a fővárosban. Több kirendeltségen nem érdemes módosítást kérni, mert az ügyfelek tudják, hogy korábban is bemehetnek, vagy késhetnek néhány napot. Több kirendeltségen viszont igazolást kérnek, például betegségre hivatkozás esetén, mindig, vagy csak egyes ügyintézők. Például egy kirendeltség megkérdezett ügyintézői közül egy mindig kér

igazolást, kettő soha, egy pedig csak a számfejtés idején, nehogy közben elhelyezkedjen az ügyfél, és vissza kelljen követelni a járadékot. Máshol egy napos módosításhoz nem kérnek igazolást, több naposhoz mindig. Volt, ahol elmondták, többször gyanakodnak arra, hogy a módosítást kérőknek kereső tevékenységgel ütközik a jelentkezés, de nincs kapacitásuk kivizsgálni, egyébként is a járadékos idő csökkentése óta engedékenyebbek.

A kitűzöttnél *korábbi megjelenés* egyes helyeken ritka, másutt gyakori,¹³ de – bizonyos korlátok között – a legtöbb helyen megengedett. Legjellemzőbb, hogy ha a falun lakóknak dolguk van a városban (orvos, hivatal, bank, piac, üzletek), akkor összekötik a jelentkezéssel, és még útiköltség-térítést is kapnak. Az egyik kirendeltségen elvileg csak pénteken, valójában a csütörtöki piacnapon is jelentkeztetnek. Egyéb indokok: temetés, kórházi kezelés, feledékenység. Az egyik megye összes kirendeltségén a kitűzött időpontot végső határidőnek tekintik, indoklás nélkül lehet korábban jelentkezni. Két kirendeltségen legfeljebb két héttel kell előbb jönni ahhoz, hogy ne hívjanak vissza az eredeti dátumra, egy kirendeltségen három héttel. Máshol egy hét, 1–5 nap, 1–2 nap a határ. Egyes kirendeltségeken aki többször jön korábban, azt állítólag gyakrabban és az eredeti időpontban is jelentkeztetik, vagy szigorúbban bírálják el az indokát.

A *késés* kimentése – ha rövid időn belül sor kerül rá – sok kirendeltségnél szóban is lehetséges, van ahol csak 1–2 napon belül, van ahol akár egy héten belül is. Egyes kirendeltségeknél az indoktól is függ, hogy elfogadják-e a szóbeli magyarázatot, például családi ok esetén igen, betegség esetén viszont orvosi igazolást kérnek. Itt különbség lehet az ügyintézők gyakorlata között.¹⁴ Elvértve ugyan, de szigorú gyakorlattal is találkoztunk: az egyik kirendeltség egyes ügyintézői mindenről igazolást kérnek, még temetéskor is a halotti anyakönyvi kivonatot.

A mulasztókat általában telefonon vagy írásban figyelmeztetik – hogy mennyi időn belül, az kirendeltségenként különböző. Az igazolatlan mulasztásért a járadékot időbeszámítás nélkül szüneteltetheti a kirendeltség,¹⁵

¹³ Ahol számszerű választ is kaptunk, 5 és 20 százalék közötti értékeket adtak meg a kirendeltségek.

¹⁴ Például egy kirendeltség ügyintézői közül az első mindig elfogad szóbeli kimentést, szerinte ismeri annyira az ügyfeleit, hogy ki tudja szűrni a visszaélőket. A második csak többszöri késés esetén kér igazolást. A harmadik csak betegség esetén. A negyedik mindig leírja az ügyféllel, miért késett, de nem mindig kér róla igazolást. Két ügyintéző bármilyen orvosi igazolást elfogad, kettő csak szakorvosit.

¹⁵ Azaz a járadékfizetést átmenetileg felfüggesztik, de a felfüggesztés időtartamát nem vonják le a hátralévő járadékjogosultság időtartamából. A mulasztás ismétlődése

de ennek alkalmazása is igen változatos. Van, ahol már egynapos késés is szankcióval jár, ha az ügyfél nem tud megfelelő igazolást hozni, máshol a figyelmeztetés elküldéséig nem alkalmaznak szankciót, egyes helyeken akkor sem, ha valaki a figyelmeztetés hatására megjelenik.

Elvétve ugyan, de találkoztunk olyan gyakorlattal is, amikor a kötelező jelentkezést az ügyfél távollétében igazolták az ügyintézők. Erre például akkor kerül sor, ha közvetlenül a járadék számfejtése előtt az ügyfél még nem jelentkezett, az ügyintéző pedig elmulasztotta telefonon figyelmeztetni vagy írásban felszólítani. Előfordul, hogy az ügyfél családtagja, ismerőse – esetleg maga is ügyfél – jelenik meg a kirendeltségen. Vagy az ügyfél telefonon nem a jelentkezési időpont módosítását kéri, hanem hogy az elfoglaltsága miatt (például elutazik) az ügyintéző a távollétében „jelentkeztesse”.¹⁶

A rendszeres jelentkezéskor többnyire meglehetősen rövid ideig foglalkoznak egy-egy munkanélkülivel. Sok kirendeltségen 5–15 perc a szokásos jelentkeztetés időtartama, ami alatt azt kell érteni, hogy nem találnak megfelelő állást, és az ügyfél sem akar semmit. Esetleg csak a pecsételésre és az új időpont beírására korlátozódik, ami 2–3 perc. Ha az ügyfél sürgeti az ügyintézőt, általában elengedik, bár van, aki ilyenkor többet foglalkozik vele. Közvetítés vagy állás iránt érdeklődés esetén 10–30 perc szükséges. Általában azzal foglalkoznak többet, aki maga is érdeklődik, főleg mert állást vagy képzést akar. De van, ahol azt mondták, hogy a képzetlenekre – részletesebben el kell magyarázni az eljárást – és a tartós munkanélküliekre fordítanak több időt. Akkor is tovább tart a jelentkeztetés, ha az ügyintéző talál megfelelőnek tűnő állást. Végül az útiköltség-elszámolást igénylő vidékiek jelentkeztetése is időigényesebb. Az ügyintézők gyorsítják a jelentkeztetést, ha sokan várnak, bár ez nyilván a felfogadási időtől és a berendelési időpont meghatározásától függ.

Bár a kirendeltségek és az ügyintézők nagy többsége a járadékosok rendszeres berendelését nem tekinti a járadék indokoltsági vizsgálatának, az interjúk során kiderült, egyáltalán nem ismeretlen előttük, hogy jelentkezési időközök és időpontok meghatározása és a pontos jelentkezés megkövetelése erre is alkalmas lehet. Ilyen gyakorlatról olyan esetek kapcsán számoltak be, amikor felmerült a gyanú, hogy a járadékos meg nem engedett kereső tevékenységet végez.

esetén időbeszámítással szüneteltethető a járadék – azaz a munkanélküli nem kap járadékot, de a szüneteltetés időtartamával csökken a hátralévő jogosultsága.

¹⁶ Van ügyintéző, aki ezt előre felajánlja a vidéken lakó kisgyerekes anyáknak: „Mindig magamból indulok ki, az ember még első vagy második gyereket sem szívesen hagy magára. Ha az ügyfél megnyílt előttem, humánus dolognak tartom.”

A kirendeltségek ugyan nem foglalkoznak a kereső tevékenység módszeres ellenőrzésével, de sok esetben tapasztalnak gyanús jeleket. Vannak, akik munkaruhában (festékes, malteros, olajos, szakács esetében ételszagú) jelentkeznek, és az érdeklődésre azt mondják, saját maguknak vagy rokonuknak dolgoznak. Egyeseknek a kezéről látszik, hogy munkát szakítottak félbe. Van, aki a feltételezett munkáltatóval együtt, vagy annak kocsiján jön és megy, egyedül vagy csoportosan. Előfordul, hogy az ügyfél a kirendeltség folyosóján teszi le a szerszámaint. Munkavégzést gyanítanak, ha az ügyfél sürgeti az ügyintézkést – néha az okát is megmondja –, ha kocsival várják, ha a félfogadási idő elején vagy végén jön (az egyik kirendeltségen az ügyfelek elégedettségének kérdőíves vizsgálata során többen kérték a 8-tól 14 óráig tartó félfogadás mindkét irányú meghosszabbítását), ha többször nem jelentkezik időben vagy más dátumot szeretne, különösen ha az mindig hétfő vagy péntek, ha a mulasztásai miatt kirótt büntető szüneteltetés hatástalan. Munkavégzésre utal, ha az ügyintéző soha nem talál otthon valakit, amikor telefonon szeretné értesíteni egy álláslehetőségről; ilyenkor a családtagok néha el is szólják magukat, de előfordul, hogy az ügyfél teszi ugyanezt.

Minderre az ügyintézők két leggyakoribbnak tekinthető reakciója, hogy közlik megfigyelésüket, és magyarázatot kérnek az ügyféltől, vagy pedig úgy tesznek, mintha nem vennének észre semmit.¹⁷ De sok olyan példát is említettek, melyek lényege a visszaélés költségének növelése a berendelések gyakorlatának szigorításával. Például ha munkavégzésre gyanakodnak, gyakrabban jelentkeztetik vagy közvetítik ki az ügyfelet, nem hagynak neki beleszólást a jelentkezés időpontjának meghatározásába, esetleg órára és percre pontos időpontot adnak, a mulasztására pedig nem fogadnak el szóbeli kimentést. A legszigorúbban ellenőrző megye két kirendeltségén néhány éve naponta jelentkeztették a gyanús járadékosokat, akik sérelmezték ugyan az eljárást, de rendben megjelentek; a járadékos idő 2000-ben bekövetkezett csökkentésekor azonban felhagytak ezzel. A szigorúbb ellenőrzés eredményeképpen egyes feketén dolgozók maguk kérik a járadék megszüntetését.¹⁸

Tapasztalataink tehát azt mutatják, hogy a járadékosok jelentkezésére a munkaközvetítő irodák többségében ritkán kerül sor, és a jelentkezés elő-

¹⁷ A meg nem engedett munkavállalás kivizsgálása nem a kirendeltségek hatásköre, a megyei munkaügyi központ ellenőrzési apparátusa foglalkozik vele. Gyanú estén az ügyintézőtől függ, hogy értesíti-e az ellenőröket.

¹⁸ Olyan esetről nem tudunk, amikor kereső tevékenység miatt egy kirendeltség önállóan, a megyei ellenőrzési osztály vagy a munkaügyi felügyelőség közreműködése nélkül kizárt volna valakit.

írását az ügyintézők csak kivételesen, egyedi esetekben tekintik a járadék indokoltági vizsgálatának. A kapcsolattartás elhanyagolása nem csupán a járadékosok ellenőrzése szempontjából tekinthető kedvezőtlen gyakorlatnak. A munkaügyi kirendeltség felkeresése és az ügyintézővel való találkozás segítséget és pozitív ösztönzést is jelent az elhelyezkedni kívánó munkanélkülinek.

3.2. AZ ÖNÁLLÓ ÁLLÁSKERESÉS ELLENŐRZÉSE

A legtöbb beszámoló szerint az ügyintézők a jelentkezések alkalmával mindig vagy nagyon gyakran tesznek fel kérdéseket az önálló álláskereséssel kapcsolatban. Hozzáteszik, hogy az ügyfelek maguktól is beszámolnak, ha segítséget szeretnének, ha lelki szükségét érzik, illetve ha úgy vélik, ezt elvárják tőlük, ezzel együttműködési készségüket bizonyíthatják. A megfogalmazásból ítélve a válaszadók (a kirendeltségek) vélt elvárásnak való megfelelni akarása is erősen érvényesülhetett. Közvetlen megfigyeléseink szerint a berendelések során gyakran a kapcsolatteremtést, a beszélgetés megkezdését szolgálja az álláskeresésről való kedélyes érdeklődés. Ezért a járadék indokoltágának vizsgálata szempontjából a kérdezés részletességére, dokumentálására és a szankcionálás kockázatára vonatkozó információk bírnak jelentőséggel.

Azt tapasztaltuk, az ügyintézők konfliktuskerülők, ezért a kérdezés részletessége általában az ügyfelektől függ. Kellemetlen részletkérdéseket ritkán tesznek fel, a válaszokat elvétve dokumentálják, ellenőrzés pedig elenyésző számban, az útiköltség-visszatérítés kapcsán fordul elő. Sok helyütt kifejtették, hogy a tényleges ellenőrzés szerintük miért nem lehetséges, az érvek azonban sehol nem vették figyelembe, hogy az ellenőrzés fenyegetése, a részletesebb kérdezés és dokumentálás önmagában ösztönözhet.

Több kirendeltségen elmondták, hogy az ügyintéző már az első interjúban kérdez az önálló keresésről, mert az ügyfél megismeréséhez hozzátartozik, és mert ahol már hiába próbálkozott, oda a munkáltatóval való jó kapcsolat érdekében nem közvetítik, ezért ennek az információnak a rögzítését elvárják az ügyintézőtől. Emellett a munkáltatók jobb megismerését is lehetővé teszi az ügyintézők számára. Mindez ugyan feltehetően valóban javítja a vállalatoknak nyújtott szolgáltatás minőségét, ám korlátozza a járadék indokoltági feltételének vizsgálatát.

Az álláskeresésről folytatott beszélgetés részletessége az ügyféltől függ, s bár a kérdezősködés során az ügyintéző tapasztalata szerint kiderül az ügyfél együttműködési készsége, ha zaklatásnak veszi az érdeklődést, akkor inkább békén hagyják. Elfogadják, ha a járadékos idő elején családi okokra hivatkozva nem keresnek állást. A válaszokat szinte soha nem ellenőrzik, a

múltban sem tették. Két megye több kirendeltségén úgy vélték, ez nem feladatuk, joguk, módjuk és idejük sincs rá. (Mellesleg ebben a két megyében legkevesebb az egy ügyintéző által jelentkeztetett járadékos, a többi négy megye átlagának pontosan a fele.) Az ellenőrzés lehetetlenségére hivatkoztak más kirendeltségeken is, megemlítve, hogy a keresletben meghatározó, körzeten kívüli munkaadókat nem ismerik, illetve hogy az álláskeresés igazoltatása a munkáltatókkal, mely évekkel ezelőtt a munkanélküliek „kiskönyvének” egyik rovata volt, rontotta a vállalati kapcsolatokat. Több kirendeltségen hozzátették, hogy az önálló keresés követelményét közölni sem szokták a járadékosokkal, így eleve kizárt a számonkérés. Máshol arról számoltak be, hogy esetenként beleveszik az együttműködési tervbe, s ebben az esetben az ügyfél részletesen beszámol. Az egyik kirendeltségen azzal magyarázták az ellenőrzés hiányát, hogy a jogszabály sem számukra, sem a járadékosok számára nem tartalmaz erről részletes előírást.

Időnként előfordul, hogy rákérdeznek az ellentmondásokra, kirívó esetekben az ismerős munkáltatóknál érdeklődnek. Leginkább az álláskereséshez útiköltség-térítést igénylő ügyfeleket ellenőrzik. Igazolást kérnek a munkáltatótól, vagy telefonon megkérdezik, ha jelentős útiköltség-térítésre tart igényt az ügyfél, ha pedig az ügyfél nagyobb távolságra, például a fővárosba utazna állást keresni, akkor előre egyeztetnie kell.

Az önálló munkakeresés ellenőrzését nem várják el az ügyintézőtől, és ha az ügyfél nem keres munkát, annak nincs következménye. Bár az álláskeresésről a jelentkezések alkalmával nagyon gyakran szó esik az ügyintéző és az ügyfél között, ez nem a munkavállalási készség ellenőrzését szolgálja. Ugyanakkor e beszélgetéseknek igen fontos pozitív szerepük lehet az elhelyezkedés segítésében és ösztönzésében: a munkanélküli számára lehetőség nyílik, hogy az álláskereséssel összefüggő problémáit megbeszélje az ügyintézővel és tanácsot kapjon. Ehhez azonban a jelenleginél jóval gyakrabban kellene a kirendeltségre hívni a munkanélkülieket.

3.3. SZANKCIÓK ALKALMAZÁSA

Az esettanulmányokban két szankció, az un. büntető szüneteltetés (a járadék időbeszámítással – a hátralévő járadékjogosultsági idő csökkentése mellett történő – felfüggesztése) és a járadékból való kizárás gyakoriságát vizsgáltuk. A vizsgált hat megye 27 kirendeltségétől kaptunk értékelhető adatokat a büntető szüneteltetések és a kizárások előfordulási gyakoriságáról a 2000. január – 2002. június közötti időszakra. Minden kirendeltségre

kiszámítottuk, hogy havonta átlagosan a járadékban részesülők mekkora arányát sújtották a kétféle szankcióval.¹⁹

Büntető szüneteltetést minden esetben a jelentkezés (ismételt) elmulasztása esetén alkalmaztak, egy kirendeltség sem számolt be arról, hogy a munkakeresés hiánya miatt szüneteltette volna a járadékot (bár a szabályok szerint ez ugyanúgy az együttműködési kötelezettség megszegésének számít, mint a jelentkezés elmulasztása).²⁰

E szankcióval havonta átlagosan a járadékosok 1,7 ezrelékét sújtották a vizsgált kirendeltségek. Az egyes kirendeltségek és megyék között olyan nagy különbségek vannak, amiket nem magyarázhatnak az ügyfélkör sajátosságai. Hat kirendeltségen a vizsgált arány nem haladja meg a 0,5 ezreléket, négy kirendeltségen viszont magasabb, mint 2,5 ezrelék. A 2. táblázatban a szokásos berendelési időköz valamint a büntető szüneteltetés és a kizárás arányainak megyei átlagait foglaltuk össze. A táblázat harmadik oszlopában látható, hogy a büntető szüneteltetés valószínűségében a megyék között is számottevő az eltérés, a legkisebb és a legnagyobb értékkel rendelkező két megye közötti különbség háromszoros (0,9 és 2,7 ezrelék).

2. táblázat

A járadékosok berendelési időközének, valamint a büntető szüneteltetés és a kizárás arányának megyei átlagai

Megye	Berendelés szokásos időköze, hónap	Havi büntető szüneteltetések aránya a járadékosok létszámához viszonyítva, ezrelék	Havi kizárások aránya a járadékosok létszámához viszonyítva, ezrelék
Csongrád	3,0	1,2	0,8
Komárom	3,0	0,9	1,9
Nógrád	2,0	1,4	4,8
Pest	2,0	1,2	2,8
Jász-Nagykun-Szolnok	2,2	2,6	6,4
Vas	1,5	2,7	9,1

Megjegyzés: A táblázatban súlyozatlan átlagok szerepelnek.

¹⁹ Mivel az adatok a kirendeltségek által kitöltött adatlapokból származnak, és nem közvetlenül az irodai számítógépes nyilvántartásokból – bár a kirendeltségek e nyilvántartások segítségével válaszoltak – előfordulhatnak pontatlanságok.

²⁰ A Foglalkoztatási Törvény által előírt „együttműködési kötelezettség” első megszegése esetén a járadékot időbeszámítás nélkül szüneteltetik, ismétlődés esetén alkalmazzák az időbeszámítással történő – a jogosultsági időt csökkentő – szüneteltetést. Az együttműködési kötelezettség azt jelenti, hogy a járadékos nyilvántartásba veteti magát, rendszeres kapcsolatot tart a kirendeltséggel (berendelésre megjelenik), mérlegeli a felajánlott munkalehetőséget és maga is részt vesz megfelelő munkahely felkutatásában.

Ha összevetjük a berendelési időközök és a szankcionálás 2. táblázatban található megyei mutatóit, világosan látható, hogy markáns különbségek vannak a megyék között a járadék indokolttsági feltételeinek vizsgálatában. Csongrád és Komárom megyében passzívak a kirendeltségek: ritkán hívják be a munkanélkülieket és ritkán alkalmaznak szankciót. Nógrád és Pest megyében közepes mértékű a kirendeltségek aktivitása, a szokásos berendelési időköz és a szankció valószínűsége is a hat megye átlagához áll közel. Jász-Nagykun-Szolnok megyében a berendelési időköz az átlaghoz áll közel, a szankcionálás átlagon felüli. Vas megye érvényesíti a legkövetkezetesebben az indokolttsági feltételeket: itt hívják be a járadékosokat a leggyakrabban, és itt alkalmaznak a legnagyobb valószínűséggel szankciót (elsősorban kizárást). Bár vizsgálatunk nem terjedt ki a hat megye összes kirendeltségére, valószínűnek tartjuk, hogy az itt bemutatott jelentős megyei különbségek nem véletlenek, és a megyei munkaügyi központok eltérő elvárásait tükrözik. Mindez nem jelenti azt, hogy a kirendeltségi gyakorlat az egyes megyéken belül egységes lenne. Minden megyében találhatók kisebb-nagyobb különbségek az indokolttsági feltételeket érvényesítésében a kirendeltségek között. Ettől függetlenül mind a berendelési időközben, mind a szankcionálás gyakoriságában statisztikailag szignifikáns a megyék közötti különbség.²¹

Ha csak a kétféle szankció egymáshoz viszonyított arányát vizsgáljuk, és eltekintünk attól, hogy sok kirendeltségen mindkettő nagyon ritka, akkor azt látjuk, hogy a kizárás átlagosan kétszer olyan gyakori, mint a büntető szüneteltetés (havi 3,7 és 1,7 ezrelék). Azaz a súlyosabb szankciót lényegesen gyakrabban alkalmazzák a kirendeltségek, mint az enyhébbet. Tapasztalataink szerint nem biztos, hogy az aránykülönbség mögött egyszerűen a kétfajta szankcióval sújtott vétségek gyakoriság-különbsége áll, azaz az állásajánlat visszautasítása és a munkaügyi központ által leleplezett engedély nélküli kereső tevékenység kétszer olyan gyakran fordulna elő, mint az ismételt késedelem a jelentkezésben. Hallottunk olyan érvelést, mely szerint a szüneteltetés aránytalan adminisztrációs munkával jár – az ügyfél többszöri felszólítása, szüneteltető határozat meghozatala, a szüneteltetés végén a járadékfolyósítás újrakezdése –, ráadásul a szüneteltetéssel való fenyegetettségnek nincs igazán visszatartó ereje, ezért nem alkalmazzák szívesen. Ezért előfordul, hogy nyilvánvaló vagy többszöri mulasztás esetén inkább úgy irányítják az eseményeket, hogy az egyszerűbb és hatásosabb kizárás

²¹ A megyék közötti különbségek a berendelési időközben 5 százalékos, a szankcionálás gyakoriságában pedig 1 százalékos szinten szignifikánsak. (A szórásElemzéshez 27 kirendeltség adatait használtuk, kirendeltségenként összevonva a büntető szüneteltetés és a kizárás arányszámait.)

kockázatával kelljen szembenéznie a mulasztónak. Ilyenkor a jelentkezésre való felszólítás helyett közvetítőlapot postáznak a munkanélkülinek, és ha másodszori kiküldés után sem reagál, kizárható.

A büntető szüneteltetés ritkább és a kizárás gyakoribb alkalmazásához hozzájárulhat, hogy míg az első a kirendeltségek belső eljárásának megsértését szankcionálja, melyet a kirendeltségi dolgozókon kívül senki nem ellenőriz, a második olyan magatartásokat (megfelelő munka visszautasítása a közvetítéskor, nem engedélyezett kereső tevékenység), melyeket a kirendeltségen kívüli szereplők (munkáltatók, megyei munkaügyi központ, munkaügyi ellenőr) is ellenőrizhetnek. Míg tehát az ügyintézők saját maguk dönthetnek, hogy alkalmaznak-e büntető szüneteltetést – és vállalják-e az ezzel járó többletmunkát és konfliktusokat –, a kizárás esetében nincs ennyire szabad kezük. Más szóval lehetséges, hogy nem a kizárás sok, hanem a szüneteltetés kevés.

Az előzőekben megismert tények azt mutatják, hogy Magyarországon a munkaügyi szervezet elhanyagolja a járadék indokolsági feltételeinek illetve a járadékosok elhelyezkedési készségének vizsgálatát. A járadékosokat csak ritkán hívják a kirendeltségre, az önálló álláskeresés meglétét ekkor sem kéri számon, a mulasztókkal szemben pedig elnézőek. A kirendeltségek munkájukban nem tulajdonítanak jelentőséget az indokolsági feltételek érvényesítésének, az ebből adódó feladatokat hajlamosak elhárítani, mert többletmunkával és konfliktusokkal járnak. Előfordul, hogy az ügyintézők nem is ismerik pontosan az indokolság szabályait („a járadék alanyi jogon jár”), vagy elvi, ideológiai fenntartásokat hangoztatnak ezekkel szemben („az ellenőrzés nem egyeztethető össze a szervezet szolgáltató jellegével”).

Úgy tűnik, a munkaügyi szervezet országos vezetése nem várja el az indokolsági feltételek következetes ellenőrzését és többnyire a megyei munkaügyi központok sem ösztönzik a kirendeltségeket e feladatok végrehajtására. Ez lehet a legfontosabb oka a megyék és a kirendeltségek gyakorlata között tapasztalt jelentős különbségeknek.

A passzív gyakorlat nem csupán az ellenőrzés elhanyagolása és az ezzel összefüggő indokolatlan járadékfizetés miatt tekinthető kedvezőtlennek. Az ügyfelekkel való szorosabb kapcsolattartás és az elvárások határozottabb közvetítése segíthetné és ösztönözhetné is a gyorsabb elhelyezkedést.

4. KONTROLLCSOPORTOS VIZSGÁLAT AZ ELHELYEZKEDÉSI KÉSZSÉG ELLENŐRZÉSÉNEK HATÁSÁRÓL

4.1. A VIZSGÁLAT LEBONYOLÍTÁSA

Az empirikus vizsgálattal arra kerestünk választ, hogy a járadék indokolt-sági feltételeinek ellenőrzése milyen hatást gyakorol a járadékból történő kiáramlásra. A Foglalkoztatási Hivatallal közösen kidolgozott vizsgálati terv támaszkodott a kirendeltségeknél készült esettanulmányok előző fejezetben ismertetett eredményeire. A tervezéskor nem csak a mintavételről kellett dönteni, hanem az alkalmazandó „kezelési” eljárásról is, azaz arról, hogy milyen konkrét ellenőrzési módszert alkalmaznak a kirendeltségek, melynek hatását megvizsgáljuk.

A mintaválasztást befolyásolta, hogy a tervezett vizsgálati időszakban, 2003 közepén új munkanélküli ellátást vezettek be, az un. álláskeresőt ösztönző juttatást. A juttatás a munkanélküli járadék kimerítése után hat hónapra további ellátást biztosít a kirendeltségekkel együttműködési (álláskeresői) megállapodást kötő, legalább 180 nap jogosultsággal rendelkező járadékosoknak. Az igénybevétel feltételeként előírt „intenzív együttműködés” keretében a járadékosnak legalább havonta fel kell keresnie a munkaügyi kirendeltséget, be kell számolnia az önálló álláskeresősről, és részt kell vennie a kirendeltség által ajánlott, az elhelyezkedését segítő programokon stb. Bár az új juttatás feltételeként éppen a járadék indokolt-sági feltételeinek komolyabb ellenőrzésével együtt járó követelményeket támasztottak a munkanélküliek egy részével szemben, mégsem jöhetett szóba, hogy a juttatásra jogosultak körében végezzük el tervezett vizsgálatunkat. A munkanélküliek ugyanis saját maguk választhatják meg, igényelnek-e álláskeresőt ösztönző juttatást, és vállalják-e az ezzel járó kötelezettségeket. A programhoz történő csatlakozásban úgynevezett önszelekció érvényesül, melyben gyaníthatóan fontos szerepet játszanak az elhelyezkedési szándék komolyságát, az elhelyezkedési esélyt, illetőleg a segéllyel való visszaélés valószínűségét befolyásoló körülmények. Ezért a programhoz csatlakozók és nem csatlakozók magatartásának esetleges különbsége nem értelmezhető a program – az elhelyezkedési készség következetesebb ellenőrzése – hatásaként. Az objektív értékeléshez mindenképpen olyan mintavételi eljárást célszerű alkalmazni, ahol a vizsgálatban résztvevő egyéneknek nincs befolyásuk a kiválasztásra.²²

²² Bár léteznek a mintaszelekció kiszűrésére használatos statisztikai technikák, ezek meglehetősen bonyolultak, és sokszor bizonytalan eredményre vezetnek. Nem érdemes olyan mintavételi tervet alkalmazni, melyről eleve tudni lehet, hogy komoly szelekciós torzításhoz vezet.

Mivel az álláskeresést ösztönző juttatásra jogosult legalább fél év járadékjogosultságot szerzett munkanélküliek körében nem volt lehetőségünk a vizsgálati és a kontrollcsoport véletlen kijelölésére, a 75–179 nap jogosultsággal járadékra kerülő munkanélkülieket vontuk be a vizsgálatba. A járadékjogosultság időtartama a munkanélkülivé válást megelőző négy évben munkaviszonyban töltött időtől függ, annak egyötöde. Így olyan munkanélküliek kerültek a mintába, akik a megelőző négy évben 1–2,5 évet (375–895 napot) töltöttek munkában. A vizsgálatban résztvevő hat megye kirendeltségei azokat a munkanélkülieket vonták be a vizsgálatba, akik a 2003. május 26-tól kezdődő kéthónapos időszakban 75–179 nap jogosultsággal kerültek járadékra.²³

A mintába került munkanélkülieket véletlenszerűen két csoportba osztottuk. A „vizsgálati csoportba” került mindenki, aki páratlan napon született, a kontrollcsoportba pedig a páros napon születettek. Az első alkalommal – akkor, amikor a járadékot megállapító hivatalos határozatot átnyújtották – a kirendeltségen minden munkanélkülitől egy rövid kérdőívet kérdeztek meg a háztartás összetételéről és a kirendeltségre utazás módjáról és időigényéről. Ezután a vizsgálat három hónapig tartott, mely alatt a vizsgálati csoport tagjait háromhetente behívták a kirendeltségre „rendszeres jelentkezésre”, a kontrollcsoportba került munkanélkülieknek viszont legközelebb csak a három hónap letelte után kellett jelentkezniük.²⁴ A három hónap letelte után a kirendeltségek a náluk szokásos időközönként rendelték be a még mindig járadékon lévő munkanélkülieket. A résztvevő kirendeltségek többségénél – mint az előző fejezetben láttuk – ez a szokásos időköz három hónap, de sok helyen rövidebb, van ahol egy hónap. Ez utóbbi kirendeltségeknél a vizsgálat három hónapja alatt a kontrollcsoport tagjait ritkábban rendelték be, mint egyébként szokták.

A vizsgálati („kezelési”) csoport tagjainak következő berendelési időpontját a kirendeltség nyitva tartásához és munkabeosztásához igazítva, a megjelenést követő 19–22. naptári napra kellett kitűzni, az ügyfélnek nem engedve beleszólást a dátum meghatározásába. Késedelmes jelentkezés esetén a következő berendelési időpontot nem a tényleges, hanem az eredetileg kitűzött jelentkezési időponthoz igazítva határozták meg a kirendeltségek –

²³ Három megyében azok a munkanélküliek kerültek a mintába, akik május 26. és július 26. között vették át a járadékot megállapító határozatot, a másik három megyében pedig az ebben az időszakban járadékkérelmet benyújtók – de mind a hat megyében a teljes kéthónapos beáramlás volt a mintavétel alapja.

²⁴ A négyszeri jelentkezésbe nem számítanak bele az un. rendkívüli berendelések, amikor a járadékost állásajánlat, képzési lehetőség miatt vagy adminisztrációs okból stb. külön behívják a kirendeltségre. Ilyen okokból természetesen a kontrollcsoport tagjait is berendelhették a kirendeltségek a vizsgálat időtartama alatt.

így biztosítva, hogy a vizsgálat 12 hete alatt a mindenki négy alkalommal legyen berendelve.

Az ügyintéző minden jelentkezés alkalmával egy kérdőívet kérdezett meg. A munkanélkülieknek be kellett számolniuk arról, hogyan kerestek állást a kirendeltségen tett előző látogatásuk óta, és fel kellett sorolniuk a felkeresett munkahelyeket. Az állást nem keresőket minden alkalommal megkérdezték arról is, miért nem kerestek állást. Aki nem jelentkezett időben, attól magyarázatot kértünk ennek okáról és válaszát – a munkakeresésről szóló kérdésekre adott válaszokhoz hasonlóan – az ügyintéző feljegyezte a kérdőívben.²⁵

Igyekeztük biztosítani a feltételeket ahhoz, hogy a kirendeltségek egységesen végezzék el a vizsgálatot. Minden ügyintézőhöz eljuttattuk a részletes teendőket tartalmazó tájékoztatót, és az induláskor megýénként az összes kirendeltség részvételével eligazító megbeszélést szerveztünk.²⁶ Mivel azonban el kívántuk kerýlni, hogy a vizsgálatban történő részvétel közvetlen hátrányt jelentsen a járadékosoknak, a szankcionálásban nem határoztunk meg egységes irányelveket. Minden kirendeltséget arra kértünk, a nála szokásos módon járjon el, ha az ügyfél késik, vagy igazolatlanul nem jelenik meg a kitýüzött napon. (Az előző fejezetben részletesen bemutattuk, hogy a késések megítélésében, az igazolások elfogadásában és a mulasztások szankcionálásában igen változatos a gyakorlat.) A szokásos gyakorlatnak megfelelően sehol sem alkalmaztak szankciót az önálló álláskeresés elmulasztása esetén.

Nem kerültek be a mintába az 50 éves vagy idősebb munkanélküliek, valamint azok, akiket – tipikus esetben az elbírálás elhúzódása miatt – nem lehetett a járadékkérelem benyújtását követő 30 napon belül bevonni a vizsgálatba.

Az elemzéshez nem használtuk fel az alkalmi munkavállalási könyvet (AM-könyv) kiváltó munkanélküliek adatait sem. A munkanélküliek a járadék szüneteltetése mellett vállalhatnak korlátozott időtartamú alkalmi munkát. Az ilyen szándékkal rendelkezők a kirendeltségnél előre kiváltják az AM-könyvet, melybe a munkaadók bejegyzik az alkalmi munkavállalás időtartamait. Az AM-könyvvel rendelkezőknek havonta – a járadék számfejtése előtt – jelentkezniük kell a kirendeltségen, hogy kiderýljön, hány napot dolgoztak és hány napra kaphatnak járadékot. Ezért az AM-könyvesek közül nem lehetett olyan kontrollcsoportot kijelölni, melynek tagjait csak három hónap múlva rendelik be jelentkezni. (A terepmunkák

²⁵ A vizsgálatban használt kérdőívek a Függelékben olvashatók.

²⁶ A kirendeltségekhez eljuttatott írásos tájékoztató a Függelékben olvasható.

során a kirendeltségek a születési dátum alapján az AM-könyvesek közül is kijelölték a vizsgálati- és kontrollcsoportokat és a vizsgálati csoport tagjaitól négy alkalommal megkérdezték a munkakeresési kérdőívet, de ezeket az adatokat nem használtuk fel az elemzéshez. Bár egyszerűbb lett volna eleve kihagyni a vizsgálatból az AM-könyvvvel rendelkezőket, az első pillantásra különösnek tűnő eljárással azt szeretttük volna elkerülni, hogy az ügyintézők a kérdezéssel járó többletmunka elkerülése érdekében AM-könyv ki-váltására beszéljék rá a járadékosokat.²⁷⁾

A vizsgálati csoport „kezelése” tehát a háromhetente történő berendelésből és az önálló álláskeresés – következménnyel nem járó – számonkéréséből állt, míg a kontrollcsoport tagjait három hónapig nem rendelték be a kirendeltségre. A két csoporttal szemben támasztott követelmények kétségtelen különbsége ellenére nem lehetünk biztosak abban, hogy a vizsgálati csoport ellenőrzése kellően szigorú volt-e ahhoz, hogy érzékelhető hatást gyakoroljon a viselkedésre. A kirendeltség háromhetenkénti felkeresése önmagában nem ró túl nagy terhet a passzív, az elhelyezkedni nem kívánó, vagy engedély nélkül dolgozó járadékosra, az önálló álláskeresés elmulasztása pedig nem járt szankcióval. A mulasztásra hajlamos munkanélküliek számára ugyanakkor a gyakoribb és szigorúbb ellenőrzés minden bizonnyal megnöveli a fenyegetettség érzését és az elvárásoknak nem megfelelő magatartás szubjektív kockázatát – még ha szankcionálásra nem is kerül sor. Ezen túl, mint már említettük, a kirendeltség gyakoribb felkeresése és az ügyintézővel folytatott beszélgetés pozitív ösztönzést is jelenthet az álláskereséshez. Az eredmények értékelését kétségkívül egyértelműbbé tenné, ha a két csoport kezelése között nagyobb lenne a különbség (például a vizsgálati csoport tagjait hetente behívták volna a kirendeltségre, az ügyintézők ellenőrizték volna, hogy a munkanélküli valóban járt-e állás után érdeklődni stb.), de erre nem nyílt lehetőség, mert nem vállalták volna a munkaügyi központok.

A kapott eredmények értékelésében további bizonytalanságot jelent, hogy a vizsgálati program kirendeltségi végrehajtását nem lehetett részleteiben nyomon követni. Bár a megyei munkaügyi központ témafelelősei a vizsgálati időszakban rendszeres kapcsolatot tartottak a kirendeltségekkel, az ügyfelek berendelését és megjelenését a kirendeltségek dokumentálták és az elkészült kérdőíveket továbbküldték a megyei munkaügyi központba, ez még nem garantálta az egységes végrehajtást. A vizsgálat végrehajtása egy-

²⁷ Gyanúnk nem légből kapott: egy megyei előkészítő értekezleten leleményes kirendeltségi ügyintézők javasolták egymásnak a módszert. Ezután határoztunk úgy a Foglalkoztatási Hivatal vezetésével közösen, hogy a kérdezést az AM-könyvet ki-váltó munkanélküliekkel is el kell végezni.

részt többletfeladatot rótt a kirendeltségi munkatársakra, másrészt a szokásosnál több konfliktushoz vezetett az ügyfelekkel. Nem lehetünk biztosak benne, hogy a vizsgálat céljaival nem azonosuló vagy azokat elutasító ügyintézők nem könnyítették meg a járadékosok dolgát, ami, ha gyakran előfordult, rontotta a vizsgálat eredményességét. (Az ügyintézőknek erre számos lehetőségük adódott: beleszólás engedése a jelentkezés időpontjának meghatározásába, elnéző magatartás késés esetén, a munkakeresés kérdőív felületes, formális kérdezése stb.)

4.2. A MINTA JELLEMZŐI

A vizsgálatba végül 2132 járadékost vontunk be, közülük 1113-an a háromhetente berendelt vizsgálati csoportba, 1019-ben pedig a kontrollcsoportba kerültek.²⁸ A vizsgálati csoport nagyobb létszáma részben a véletlen műve, de azzal is összefügg, hogy e csoportba kerültek a páratlan napon születettek, és a páratlan naptári napok száma kissé meghaladja a páros napokét.

A 3. táblázatban a két almintához tartozók néhány személyes és háztartási jellemző szerinti összetételét hasonlítjuk össze. A különbségek igen csekélyek. A vizsgálati csoportban kissé magasabb a nők és a gimnáziumot végzettek aránya, és kevesebb a házasságok valamint a foglalkoztatott házastárssal rendelkezők aránya, de ezek a különbségek sem szignifikánsak.

A két almintá összetételének azonosságát többváltozós logitbecslésekkel is ellenőriztük, melyek eredményei a 4. táblázatban találhatók. A becslések függő változója a vizsgálati csoporthoz tartozás valószínűsége volt. A táblázat második oszlopa a teljes mintára vonatkozó becslés eredményeit tartalmazza, ebben független változóként a nem is szerepel („nő” változó, értéke a nőknél 1). A harmadik és negyedik oszlopokban a férfiakra és a nőkre vonatkozó külön becslések eredményei láthatók. Egyik modellben sem található szignifikáns együtthatóbecslés. Az eredmények tehát megerősítik, hogy a vizsgálati és a kontrollcsoport összetétele – sem a teljes mintában, sem a férfiak és a nők almintáiban – nem különbözik a megfigyelt tulajdonságok szerint.

²⁸ E létszámokban nem szerepelnek azok a munkanélküliek, akik a járadékra kerüléskor AM-könyvvel rendelkeztek vagy AM-könyvet igényeltek.

A minta összetétele

Tulajdonság	Vizsgálati csoport	Kontrollcsoport
<i>Nem</i>		
Nők aránya, %	51,8	50,9
Átlagos életkor, év	32,7	32,6
<i>Iskolai végzettség, %</i>		
8 osztály alatt	1,6	1,8
8 osztály	28,8	28,9
Szakmunkásképző	34,7	35,6
Szakközépiskolai	18,8	19,3
Gimnázium	10,0	8,3
Felsőfokú	6,1	6,1
<i>Háztartási jellemzők</i>		
Házass, %	50,7	53,5
A házastárs foglalkoztatott, %	31,4	34,0
0-3 éves gyerekek átlagos száma	0,08	0,08
4-6 éves gyerekek átlagos száma	0,13	0,11
7-10 éves gyerekek átlagos száma	0,18	0,18
11-14 éves gyerekek átlagos száma	0,15	0,17
Foglalkoztatottak átlagos száma	0,77	0,78
Nyugdíjasok átlagos száma	0,28	0,28
Gyeken, gyeden lévők átlagos száma	0,09	0,09
Elemszám	1113	1019

A vizsgálati csoporthoz tartozás valószínűségének logitbecslései

Tulajdonság	Mindkét nem együtt	Nők	Férfiak
Nő	0,051 (0,54)		
Életkor	0,005 (0,94)	0,012 (1,50)	0,000 (0,02)
8 osztály alatti végzettség	-0,088 (0,25)	-0,431 (0,75)	0,088 (0,20)
Szakk munkásképző végzettség	-0,011 (0,10)	-0,090 (0,55)	0,088 (0,57)
Szakközépiskolai végzettség	-0,025 (0,19)	-0,041 (0,23)	0,033 (0,17)
Gimnáziumi végzettség	0,181 (1,07)	0,181 (0,88)	0,270 (0,84)
Felsőfokú végzettség	0,006 (0,03)	0,056 (0,23)	-0,084 (0,25)
Házasság	-0,064 (0,44)	0,021 (0,10)	-0,137 (0,66)
A házastárs foglalkoztatott	-0,066 (0,42)	-0,008 (0,04)	-0,208 (0,90)
0-3 éves gyerekek száma	-0,105 (0,57)	-0,232 (0,72)	0,045 (0,19)
4-6 éves gyerekek száma	-0,154 (1,15)	0,007 (0,04)	-0,253 (1,24)
7-10 éves gyerekek száma	0,020 (0,19)	0,035 (0,25)	0,053 (0,32)
11-14 éves gyerekek száma	-0,137 (1,23)	-0,065 (0,46)	-0,234 (1,25)
Foglalkoztatottak száma a háztartásban	-0,008 (0,12)	-0,006 (0,07)	-0,028 (0,30)
Nyugdíjasok száma a háztartásban	-0,023 (0,29)	0,123 (0,98)	-0,149 (1,41)
Gyeken, gyeden lévők száma a háztartásban	0,167 (0,78)	0,892 (1,49)	-0,007 (0,03)
Konstans	-0,019 (0,08)	-0,300 (0,96)	0,236 (0,75)
Elemszám	2132	1094	1037

Megjegyzés: A „z” értékek zárójelben.

A mintába került munkanélkülieket 2003. november közepéig – a belépés időpontjából függően 4–6 hónapig követtük a járadékregiszterben, és megállapítottuk, ez idő alatt ki mennyi ideig kapott folyamatosan munkanélküli járadékot és hogyan lépett ki a járadékból. A járadékfizetés befejeződhet azért, mert valaki elhelyezkedett, kimerítette a jogosultság időtartamát, valamely más munkaerő-piaci programba kapcsolódott be, vagy egyéb okokból. A minta egy része november közepén még járadékot kapott.

5. táblázat

A minta megoszlása a kilépés módja szerint, százalék

A kilépés módja	Vizsgálati csoport	Kontrollcsoport
Elhelyezkedés a kirendeltség közvetítése nélkül	18,1	16,9
Elhelyezkedés közvetítéssel	5,8	5,9
Képzési program	2,2	2,0
Más aktív program	0,9	1,0
AM-könyv kiváltása	0,9	1,2
Az ügyfél kérésére	1,0	0,7
Kizárás	2,1	1,3
A járadék kimerítése	46,3	44,5
Egyéb ok	0,4	0,4
Még járadékon (cenzorált)	22,5	26,3
Elemszám	1113	1019

Az 5. táblázat a vizsgálati és a kontrollcsoport megoszlását mutatja a kilépés módja szerint. Mindkét csoportban a járadék kimerítése miatt léptek ki a legtöbben – a vizsgálati csoport 46,3, a kontrollcsoport 44,5 százaléka. Ez a követés rövid időtartama ellenére sem meglepő, hiszen a mintában sokan rövid jogosultsággal rendelkeztek (mintánk 2,5–6 hónap közötti jogosultságot szerzett járadékosokból állt).

Bár a vizsgálati csoportból valamivel többen helyezkedtek el közvetítés nélkül, mint a kontrollcsoportból, a különbség nem nagy (18,1 a vizsgálati, és 16,9 százalék a kontrollcsoportban). A közvetítéssel elhelyezkedők aránya nem különbözik (5,8 és 5,9 százalék). A kizártak aránya 2,1 százalék a vizsgálati csoportban és 1,3 százalék a kontrollcsoportban. Bár az alacsony értékek mellett a 0,8 százalékpontos eltérés nagynak tűnik, a két arány közötti különbség statisztikailag nem szignifikáns. (A vizsgálati csoport magasabb kizárási aránya egyébként önmagában nem jelentené, hogy a kirendeltségek szigorúbban jártak el velük szemben. Kizárással általában állásajánlat visszautasítása után élnek a kirendeltségek, és a vizsgálati csoport

gyakoribb berendelése azzal a következménnyel járhatott, hogy tagjai több ajánlatot kaptak, mint a kontrollcsoportéhoz tartozók.)

A többi irányba történő kilépés – képzési vagy más munkaerő-piaci programba történő átlépés, a járadék megszüntetése az ügyfél kérésére valamint az AM-könyv kiváltása²⁹ – arányaiban nem található említésre méltó különbség a két csoport között. A vizsgálati csoport 22,5, a kontrollcsoport 26,3 százaléka még járadékot kapott, amikor az adatgyűjtés befejeződött.

5. EREDMÉNYEK

Ebben a fejezetben a két csoport kiáramlási ütemét és elhelyezkedési valószínűségét hasonlítjuk össze. Az eredmények értékelésének kulcskérdése, hogy járadékosok gyakoribb berendelése és az elhelyezkedési készség ellenőrzése meggyorsítja-e a járadékból történő kilépést illetőleg az elhelyezkedést?

Az első részben ábrák segítségével hasonlítjuk össze a vizsgálati és a kontrollcsoport kiáramlását és az elhelyezkedési valószínűség időbeli alakulását. A második részben többváltozós modellekkel is megvizsgáljuk a vizsgálati és a kontrollcsoport elhelyezkedési esélyét és választ keresünk arra is, vajon van-e kimutatható különbség a kezelési hatásban a munkanélküliek egyes csoportjai között. (Kezelési hatásnak a gyakoribb és szigorúbb ellenőrzésnek a munkanélküliek magatartására gyakorolt hatását nevezzük.)

5.1. TÚLÉLÉSI ÉS HAZARDFÜGGVÉNYEK

A vizsgálati és a kontrollcsoport összetétele között – mint az előző fejezetben bemutattuk – nincs statisztikailag számottevő eltérés. Ezért a két csoport kiáramlásának közvetlen összehasonlítása alapján is következtetéseket vonhatunk le a vizsgálati részvételnek a munkanélküliek magatartására gyakorolt hatásáról. Amennyiben úgy találjuk, hogy a vizsgálati csoport tagjai gyorsabban hagyják el a munkanélküli-járadékot illetve nagyobb valószínűséggel helyezkednek el, mint a kontrollcsoport tagjai, úgy ezt a gyakoribb és szigorúbb ellenőrzés ösztönző hatásának tulajdoníthatjuk.

Az 5. ábrán a vizsgálati részvétel szerint bontva a teljes minta empirikus túlélési függvénye látható a járadékfolyósítás 120. napjáig. A görbe azt mutatja meg, hogy egy-egy időpontban a minta hány százaléka részesül

²⁹ Itt azokról van szó, akik a vizsgálat időtartama alatt kértek AM-könyvet. Az AM-könyvet a vizsgálatba történő belépés előtt kiváltó munkanélküliek adatai egyáltalán nem szerepelnek az 5. táblázatban.

még járadékban. A túlélési függvényt a Kaplan-Meier-féle becslési módszerrel számítottuk ki, az elhelyezkedőkön kívül kilépőnek tekintve az aktív munkaerő-piaci programba lépőket (képzés, közhasznú munka, támogatott foglalkoztatás, vállalkozásindítás támogatással), a járadékból kizártakat, valamint azt a néhány munkanélkülit, aki nappali tagozatos diák lett vagy saját maga kérte a járadékfolyósítás megszüntetését.³⁰ A járadék kimerítését nem tekintettük kilépésnek, de a kimerítők a kimerítés időpontjától nem szerepelnek a „kockázati csoportban” – abban a sokaságban, melynek létszáma alapján a túlélési arányokat kalkuláljuk (jobboldali cenzorálás).

A tanulmányban bemutatott túlélési görbék és hazardfüggvények vízszintes tengelyén a járadékfolyósítás időtartama szerepel. A minta tagjait nem tekinthetjük a vizsgálat részvevőinek azelőtt, hogy megismerték volna a számukra előírt jelentkezési gyakoriságot (a vizsgálati csoportban három hét, a kontrollcsoportban három hónap). Mint a vizsgálat menetének ismertetésekor leírtuk, volt, amikor erre már a járadékra kerülés napján sor került, de számos esetben csak egy későbbi időpontban (a járadékkérelem beadását követő 30 napon belül). Ezért a tanulmányban szereplő összes számításban csak attól a naptól kezdve szerepelnek egy-egy munkanélküli adatai, amikor bekerült a vizsgálatba (megkérdezték tőle a háztartáskérdőívet és tájékoztatták a berendelési időpontról). Így a számításokhoz felhasznált sokaság az első napon csak azokból áll, akiket a járadékfolyósítás első napján bevontak a vizsgálatba, majd az újabb munkanélküliek vizsgálatba lépésével egy ideig fokozatosan növekszik.³¹ Értelemszerűen a kilépések között sem vesszük számba a vizsgálatba bevonás előtt elhelyezkedett járadékosokat.

A túlélési- és hazardfüggvényeket a járadékfolyósítás 120. napjáig ábrázoljuk. Ezt követően a számításokhoz felhasználható minta a járadékkimerítés miatt gyorsuló ütemben csökken, és a becslések konfidenciaintervalluma egyre nagyobb lesz. (Az elemszámok a vizsgálati csoportban és a kontrollcsoportban az következők szerint alakulnak: 120. nap 317 és 310; 130. nap 199 és 193; 140. nap 123 és 122.) A 120. napig a vizsgálat gyakorlatilag véget ért, hiszen a legkésőbbben bevont munkanélküliek négy-szeri berendelése is megtörtént.

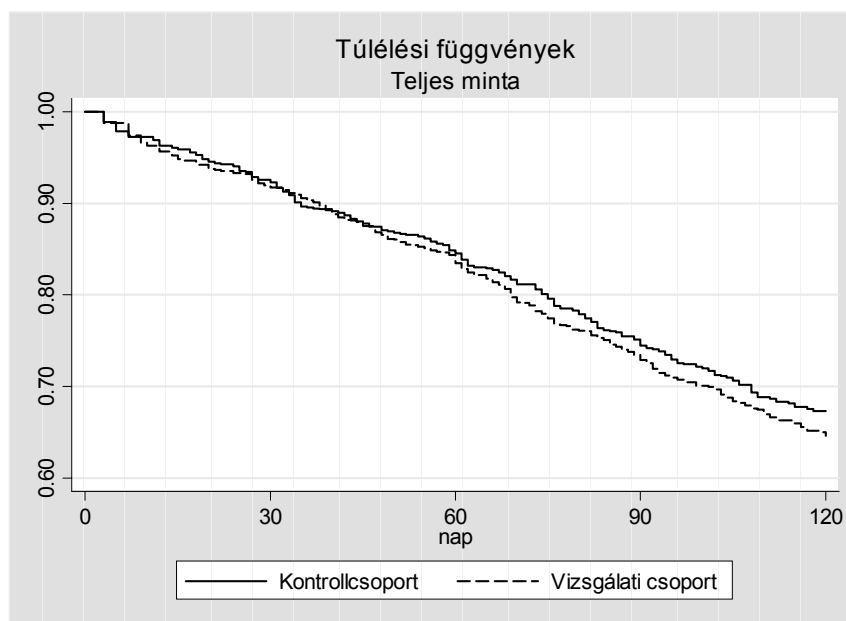
Az 5. ábrán a vizsgálati csoport és a kontrollcsoport túlélési görbéje látható a teljes mintára (férfiak és nők együtt). A 60. napig a két görbe – rövid sza-

³⁰ A munkaerő-piaci képzésbe bekapcsolódó járadékosok számára, ha még nem merítették ki a jogosultságot, tovább folyósítják a járadékot. A túlélési függvények kiszámításakor ennek ellenére az összes aktív programot egységesen kezeltük és a képzésre kerülőket is kilépőnek tekintettük.

³¹ Miközben természetesen az időközben kilépők létszámával csökken a minta.

kaszokon kívül, amikor a kontrollcsoporté kissé feljebb helyezkedik el – együtt halad. Ezután a vizsgálati csoport görbéje lejjebb kerül, azt jelezve, hogy tagjai gyorsabban hagyják el a járadékot. A 120. napig a vizsgálati csoport 65, a kontrollcsoport 67 százaléka nem hagyta még el a járadékregisztert. A különbség azonban csekély mértékű marad és a két függvény között nem mutatható ki statisztikailag szignifikáns különbség.³² A teljes mintára vonatkozóan nem állíthatjuk tehát, hogy a vizsgálati csoport tagjainak kilépési üteme meghaladja a kontrollcsoport tagjait.

5. ábra

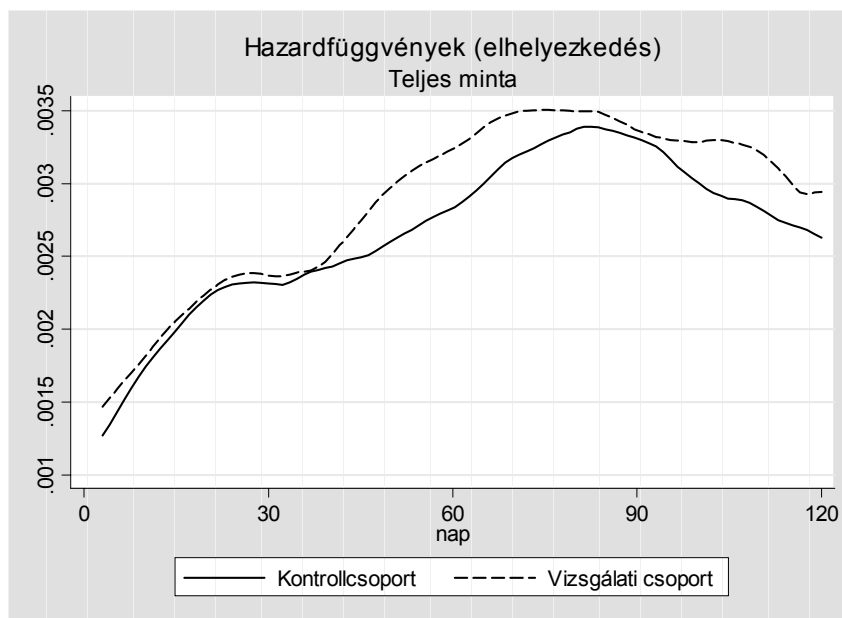
A vizsgálat legfontosabb eredményváltozójának az elhelyezkedési esélyt tekinthetjük. A 6. ábrán az elhelyezkedés feltételes valószínűségének (hazard) alakulását tanulmányozhatjuk a vizsgálati részvétel szerint a teljes mintára.³³ E valószínűségek kiszámításakor csak az elhelyezkedést tekintettük kilépésnek, a járadékot más irányban elhagyó munkanélküliek időszakait cenzoráltuk (a kimerítésen kívül ilyen a munkaerő-piaci programba történő átlépés, a kizárás, a járadékfolyósítás saját kérésre történő megszüntetése és a nappali tagozatos képzésbe történő beiratkozás). Az elhelyezkedési valószínűség a harmadik hónapig egyenletesen növekszik, majd kismértékben csökken. Bár a 40. nap után a vizsgálati csoport hazardja folyamatosan meghaladja a kontrollcsoportét, a túlélési függvényekhez ha-

³² A túlélési függvények különbségét log-rank teszttel vizsgáltuk.

³³ Az ábrázolt függvény az elhelyezkedés valószínűségét mutatja egy-egy időpontban, feltéve, hogy az egyén korábban még nem lépett ki a járadékból – azaz az adott időpontig „túlélők” elhelyezkedési valószínűségéről van szó.

sonlóan e különbség sem szignifikáns – azaz a teljes mintát tekintve a gyakoribb berendelés és az álláskeresés ellenőrzése nem növelte meg számottevően az elhelyezkedési valószínűséget.

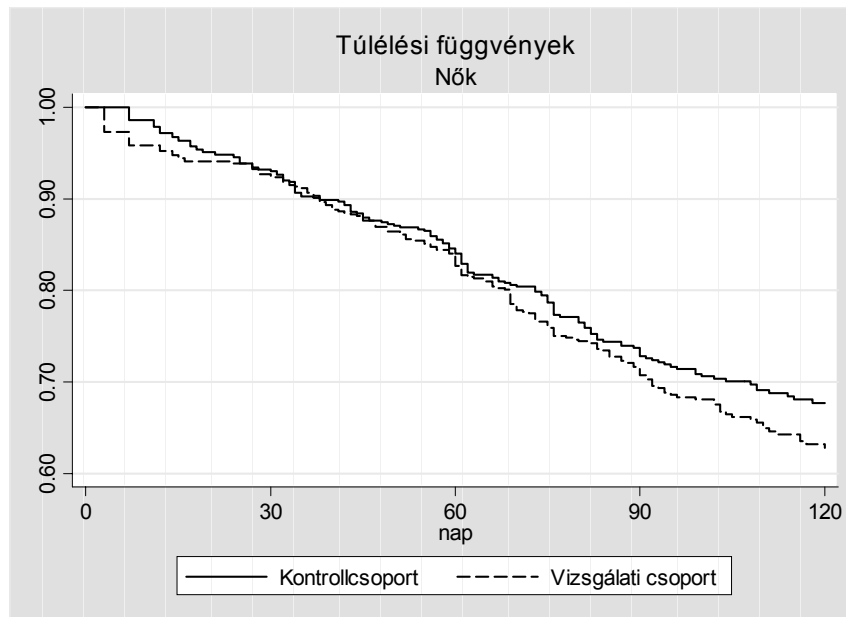
6. ábra

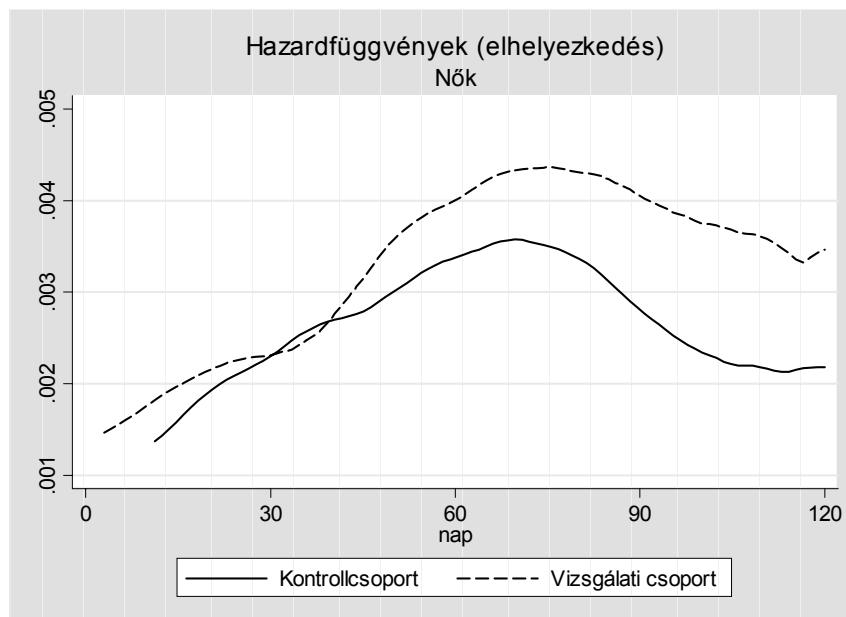
Ezután nemek és korcsoportok szerint külön-külön is megvizsgáltuk a túlélés és az elhelyezkedési valószínűség alakulását. Az eredmények a 7–14. ábrákon láthatók. A 7. és 8. ábrák a nők túlélési és hazardfüggvényeit mutatják, külön a vizsgálati- és a kontrollcsoportra. A két túlélési függvény – a teljes mintához hasonlóan – kb. a 60. napig együtt halad, ezután a vizsgálati csoport görbéje – nagyobb kiáramlást jelezve – némileg eltávolodik a kontrollcsoportétól. A 120. napra a különbség mintegy 5 százalékpontra nő – de egészében véve a függvények különbsége statisztikailag itt sem szignifikáns.

A teljes vizsgált időszakra vonatkozóan ugyancsak nem szignifikáns a 8. ábrán látható hazardgörbék különbsége – melyek kb. a 40. naptól a kontrollcsoportéhoz viszonyítva egyre nagyobb elhelyezkedési valószínűséget mutatnak a vizsgálati csoportnál.

7. ábra

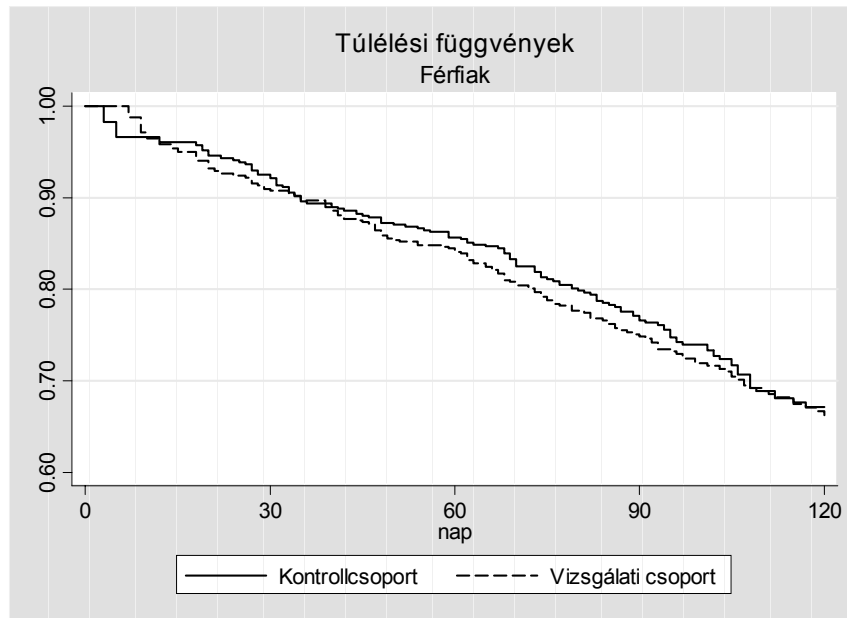
8. ábra

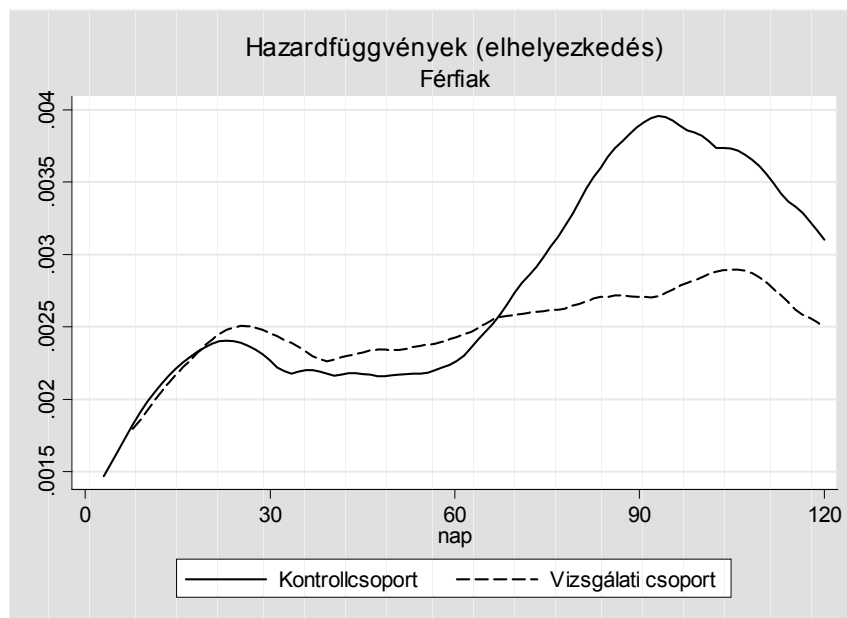
A férfiak túlélési függvényei (9. ábra) alapján sem mutatható ki szignifikáns különbség a két csoport között: bár a vizsgált időszak nagy részében a kontrollcsoport görbéje kissé magasabban helyezkedik el, mint a vizsgálati csoporté, a negyedik hónap közepére a különbség teljesen eltűnik. Ezzel összhangban, mint a 10. ábrán láthatjuk, először a vizsgálati csoport elhelyezkedési valószínűsége a nagyobb, majd a harmadik hónaptól a kontrollcsoporté. A harmadik hónapban a kontrollcsoport hazardja átmenetileg lé-

nyegesen megemelkedik, és a hónap végén mintegy másfélszerese a vizsgálati csoport hazardjának, majd csökkenni kezd, bár a vizsgált időszak végéig magasabb marad.

9. ábra

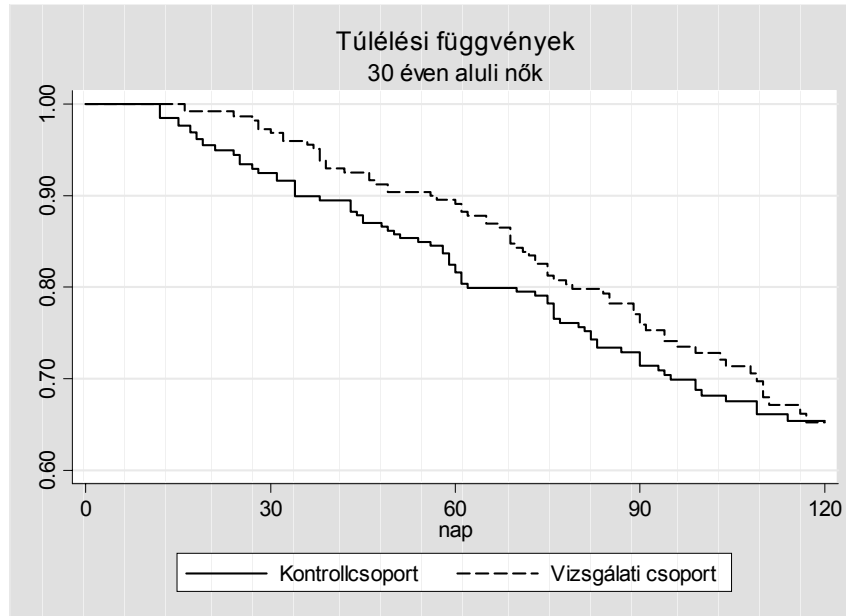

10. ábra

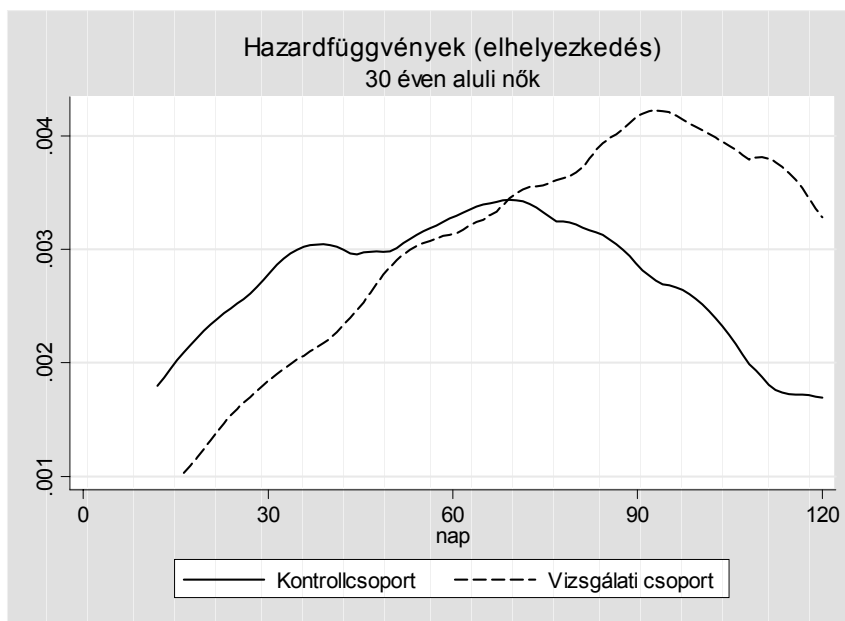
Mindkét nem esetében összehasonlítottuk a 30 év alattiak és a legalább 30 évesek kilépési ütemét is. A férfiaknál nem találtunk különbséget a két korcsoport között, a nőknél azonban, mint a 11–14. ábrákon látható, más a helyzet.

11. ábra

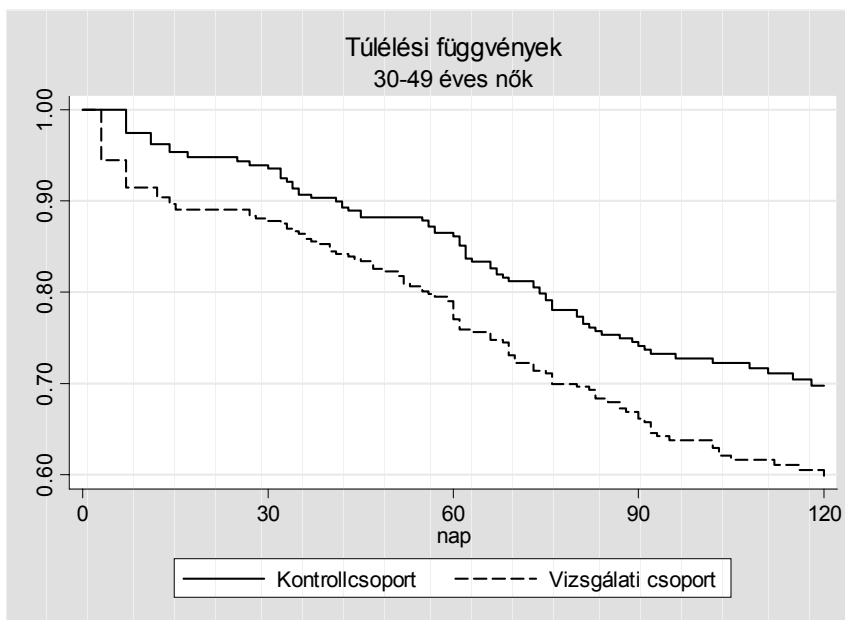

A 30 éven aluli nők közül az első két hónapban a kontrollcsoport tagjai léptek ki gyorsabban a járadékból – ezt mutatják a 11. ábra távolodó túlélési függvényei és a kontrollcsoport magasabb hazardja a 12. ábrán. A harmadik hónap közepétől már a vizsgálati csoport kiáramlása gyorsabb – a túlélési függvények közelednek egymáshoz és a vizsgálati csoporthoz tartozók hazardja meghaladja a kontrollcsoportét. A negyedik hónap végére a két csoport túlélési aránya már nagyjából azonos, mintegy kétharmad részesül még mindig járadékban. A teljes vizsgált időszakra vonatkozóan nem szignifikáns a két csoport kilépési ütemének különbsége.

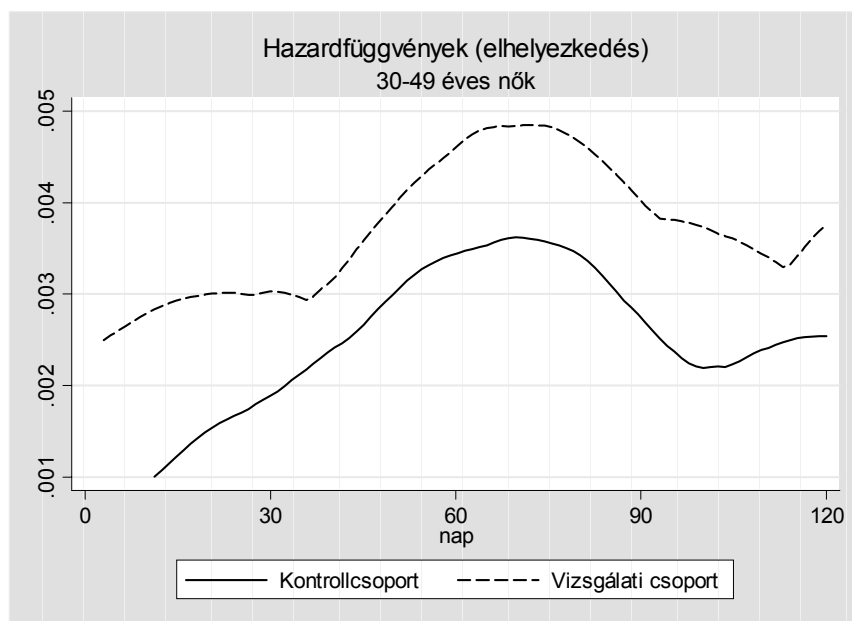
12. ábra

13. ábra

14. ábra

A 30 éves és idősebb nők közül – mint a 13–14. ábrákon látható – mindvégig a vizsgálati csoport kiáramlása magasabb. A túlélési függvények folyamatosan távolodnak egymástól és a vizsgálati csoport elhelyezkedési valószínűsége folyamatosan meghaladja a kontrollcsoportét. Itt az elhelyezkedési esélyek különbsége 5 százalékos szinten szignifikáns. A 30 éves és idősebb nők körében tehát – szemben a férfiakkal és a fiatalabb nőkkel – kimutatható, hogy a gyakoribb berendelés és az önálló álláskeresés számonkérése felgyorsította az elhelyezkedést.

6. táblázat

A 75 százalékos túlélési arányhoz tartozó napok száma

	Kontroll- csoport	Vizsgálati csoport	Különbség, nap
30 éven aluli férfiak	96	91	5
30 éves és idősebb férfiak	90	87	3
30 éven aluli nők	81	91	-10
30 éves és idősebb nők	87	66	21

A 6. táblázat adatai egy másik nézőpontból mutatják meg a kiáramlás különbségeit. A táblázatban azt foglaltuk össze, hogy a nemek és életkor szerint képzett négy almintában mennyi idő alatt (a járadékra kerüléstől számított hányadik napra) hagyja el a járadékot a kontrollcsoport és a vizsgálati csoport negyede. A táblázat utolsó oszlopa a vizsgálati és a kontroll-

csoport értéke közötti különbséget mutatja napokban. A kontrollcsoporthoz tartozó 30 éven aluli férfiak almintája esetén 96 nap telik el, amíg 75 százalékra fogyatkozik az induló létszám, a vizsgálati csoportnál ehhez 5 nappal kevesebb időre, 91 napra van szükség. A 30 éves és idősebb férfiaknál 90 illetve 87 nap a két megfelelő érték, a különbség majdnem ugyanannyi, 3 nap. (A fiatalabb és idősebb férfiakról – éppen a két csoport közötti csekély különbség miatt – nem közöltünk külön-külön túlélési és a hazardfüggvényeket.) A 30 éven aluli nőknél a kontrollcsoport egynegyede távozik gyorsabban, ehhez csak 81 napra van szükség, szemben a vizsgálati csoporttal, ahol 91 napra. A számított különbség tehát -10 nap. (Mint a 12. ábrán láttuk, a negyedik hónapban már végig a vizsgálati csoport kiáramlása lesz gyorsabb, tehát ez a különbség mérséklődni fog.) A 30 éves és idősebb nők almintájában viszont a vizsgálati csoport tagjai közül 21 nappal korábban lép ki 25 százalék, mint a kontrollcsoport tagjai közül.

A 6. táblázat adatai azt is jól mutatják, hogy mintánkban – korábbi hasonló vizsgálatok tapasztalataival ellentétben³⁴ – a férfiak kiáramlási üteme nem haladja meg a nőkéét. Egyedül a vizsgálati csoporthoz tartozó 30 éven aluliak között azonos a férfiak és a nők mutatója, a többi három almintában (a kontrollcsoporthoz tartozó idősebbek és a vizsgálati csoporton belül mindkét korcsoport) a nők kilépési üteme magasabb.

5.2. TÖBBVÁLTOZÓS BECSLÉSEK

Ebben a részben az elhelyezkedési valószínűség többváltozós modelljeit mutatjuk be. Olyan hazard modelleket becsültünk, melyekben a járadékregisztrerből történő kilépés feltételes valószínűsége egyrészt a vizsgálati státustól függ, azaz attól, hogy az egyén a vizsgálati vagy a kontrollcsoport tagja-e, másrészt a személyes tulajdonságoktól (nem, életkor, családi állapot, iskolai végzettség) és a helyi munkaerő-piaci körülményektől (megye, helyi munkanélküliségi és foglalkoztatottsági ráta).

Mi értelme van ilyen modelleket becsülni, ha a vizsgálat kivitelezésekor ügyeltünk arra, hogy a vizsgálati csoportba és a kontrollcsoportba véletlenszerűen kerüljenek be a munkanélküliek? A két csoport véletlen (a születési nap alapján történő) kiválasztásából az következne, hogy a korábban bemutatott túlélési és hazard függvényekben látott eredmények akkor is változatlanok maradnak, ha más változókat is bevonunk az elemzésbe. Ugyanakkor – éppen a véletlen kiválasztás természetéből adódóan – nem zárható ki teljesen, hogy a vizsgálati csoportba történő bekerülés *a véletlen folytán* összefüggést mutat valamely más változóval – bár a két almintára összehasonlításakor szignifikáns különbséget nem találtunk. A többváltozós elem-

³⁴ Például Micklewright–Nagy (1995) és (1998), Galasi–Nagy (1999).

zéssel kiszűrhetjük e lehetséges torzító hatásokat. A modellek arra is lehetőséget biztosítanak, hogy a „kezelési” hatás mértékét összehasonlítsuk más tényezők hatásának mértékével. A modellezés segítségével megpróbáljuk továbbá kimutatni, hogy a kezelési hatás különbözik-e a munkanélküliek egyes csoportjaiban, azaz felfedezhetők-e ún. interakciós hatások (például a vizsgálati részvétel hatása eltérő-e az egyes megyékben)? A csoporthatások pontos azonosítását azonban megnehezíti a rendelkezésünkre álló minta alacsony elemszáma.

A túlélési- és hazard függvények elemzésének eredményei alapján (1) a férfiakra, (2) a 30 éven aluli nőkre és (3) a legalább 30 éves nőkre külön-külön becsültünk többváltozós modelleket. Annak az eseménynek, hogy az i -edik egyén a munkanélküliség s időtartama mellett t naptári időben elhelyezkedik, feltéve, hogy addig munkanélküli maradt, a következő függvénnyel becsüljük meg:

$$h_i(s, t) = g(s) \cdot f(x_i, z_t)$$

Ez egy úgynevezett „proporcionális” hazard modell, melyben a hazard (az elhelyezkedés feltételes valószínűsége) két függvény, a munkanélküliségi időtartam hatását mutató g függvény, és az egyéni valamint helyi jellemzők valamint a naptári idő hatását modellező f függvény szorzataként adódik. A munkanélküliségi időtartamot (g függvény) kéthetes időintervallumokat jelölő kétértékű (0/1) változók exponenciális függvényével modellezzük. Ezzel Meyer (1990) megközelítését alkalmazzuk, mely a hazard és a munkanélküliségi időtartam közötti kapcsolat igen rugalmas modellezését teszi lehetővé, megengedve, hogy az alaphazard időről időre (kéthetente) az adatok által meghatározott módon szabadon változzon. (Az előző fejezet grafikus eredményei szerint az alaphazard időbeli változása indokolja a rugalmas modellezést.) Az eredményeket bemutató táblázatokban nem közöljük az időtartam változók együtthatóit.

Az egyéni és helyi jellemzők, valamint a valós idő hatását modellező f függvényt az alábbiak szerint specifikáltuk:

$$f(x_i, z_t) = \exp(\beta x_i + \gamma z_t)$$

A naptári időt hónapokat jelölő kétértékű változókkal szerepeltetjük a modellekben (z_t), amivel lehetővé tesszük, hogy a hazard hónapról-hónapra, a szezonális munkaerő-piaci tényezőknek megfelelően változzon. E változók együtthatói (γ) az alaphazardot modellező együtthatókhoz hasonlóan szintén nem szerepelnek az eredményeket bemutató táblázatokban, csak a személyes jellemzőket és a helyi munkaerőpiac állapotát leíró, valamint a vizsgálati csoporthoz tartozást mutató változók együtthatóit (β) közöljük. Modelljeinkben a kezelési hatást időben változatlanak tekintük, így a

vizsgálati csoport változójához nem becslünk külön együttthatókat a munkanélküliségi időtartam vagy a naptári idő szerint. (Nem úgy, mint a grafikus elemzésben, ahol a vizsgálati csoport és a kontrollcsoport hazard-függvényei közötti különbség időben változhatott.)

A táblázatokban a becsült együttthatók exponenciálisait közöljük, az ún. „kockázati arányokat” (hazard ratio). Kétértékű (0/1) változó esetében ez azt mutatja meg, hogy a független változó 1-es értéke mellett a hazard hányszorosa a változó 0 értéke mellett adódónak. Tehát például a vizsgálati csoport ($x=1$) becsült hazardja hányszorosa a kontrollcsoporténak ($x=0$). 1,2-es kockázati arány a vonatkozási csoporthoz képest 20 százalékkal magasabb elhelyezkedési valószínűséget jelent, 0,8-es pedig 20 százalékkal alacsonyabbat. Folytonos változók esetén, mint például az életkor vagy a helyi munkanélküliségi ráta, a kockázati arány azt fejezi ki, mekkora arányban változik a hazard a független változó egységnyi változása (egy év az életkornál, egy százalék a munkanélküliségi rátánál).

A 7. táblázatban közölt becslési eredmények a vizsgálati csoportban való részvétel és néhány személyes valamint helyi változó elhelyezkedési valószínűségre gyakorolt hatását mutatják. A becsült kezelési hatás a férfiak és a 30 évnél fiatalabb nők esetében – ugyanúgy, ahogy a grafikus elemzésben láttuk – nem szignifikáns (a „Vizsgálati csoport” változóhoz tartozó együtttható nem különbözik szignifikáns mértékben 0-tól). A 30 éves és idősebb nők körében azonban a vizsgálati csoport hazardja szignifikáns mértékben különbözik a kontrollcsoportétól, és több, mint 40 százalékkal magasabb. Ezt a különbséget láthattuk a 14. ábrán. A kapott együtttható nem erősen determinált, 5 százalékos szinten szignifikáns, de 1 százalékos szinten már nem.

Sok együtttható mindhárom csoportban inszignifikáns. Így van ez az életkor, a családi állapot, a házastárs munkavégzése és a 0-6 éves gyerekek száma esetén (bár az életkor növekedésével a 30 év alatti nők elhelyezkedési valószínűsége mintha csökkenne, de a hatás éppen nem éri el a szignifikáns mértéket). Meglepő, hogy a férfiaknál nincs szignifikáns hatása az iskolázottságnak, és a nőknél is csak a felsőfokú végzettségűek esetében kaptunk szignifikáns pozitív együttthatót. (Az iskolai végzettség esetében a 8 osztályt vagy kevesebbet végzettek jelentik a viszonyítási csoportot.) Szintén meglepő, hogy az idősebb nők modelljében a szakközépiskola hatása negatív, csaknem negyven százalékkal alacsonyabb elhelyezkedési valószínűséget jelezve a 8 osztályt vagy kevesebbet végzettekhez képest.

Az elhelyezkedés valószínűségének többváltozós becslése

	Nők		Férfiak
	30 év alatt	30–49 éves	
Vizsgálati csoport	0,91 (0,44)	1,43 (2,22)	0,94 (0,46)
Életkor	0,93 (1,87)	1,01 (0,34)	0,99 (0,69)
Házass	0,66 (0,78)	1,07 (0,26)	1,25 (1,08)
Házastárs dolgozik	1,72 (1,11)	1,11 (0,47)	0,80 (1,13)
0–6 éves gyerekek száma	0,87 (0,55)	0,79 (0,87)	1,17 (1,09)
Foglalkoztatási ráta	1,02 (1,90)	1,02 (1,98)	1,02 (2,55)
Munkanélküliségi ráta	1,03 (0,31)	0,96 (0,75)	1,11 (2,62)
Szaktanulmányok	1,32 (1,19)	0,90 (0,54)	1,05 (0,24)
Szakközépiskola	1,35 (0,80)	0,60 (2,14)	1,16 (0,64)
Gimnázium	1,66 (1,56)	1,02 (0,07)	1,02 (0,04)
Felsőfokú	4,08 (4,45)	1,84 (2,45)	1,53 (1,39)
Elemzés	479	615	1037

Megjegyzés: A „z” értékek zárójelben.

A helyi munkaerő-piaci körülményeket a kirendeltség körzetének foglalkoztatottsági és munkanélküliségi rátáival közelítettük. Mindkét mutató 2003. márciusi értéke szerepel a modellekben.³⁵ A foglalkoztatási és munkanélküliségi ráták összefüggése nem szoros, a mintában szereplő egyéneket tekintve megfigyelési egységnek a két mutató korrelációs együtthatója csak –0,26. A 30 éves és idősebb nőknél a munkanélküliségi ráta együtthatója inszignifikáns, ellenben a foglalkoztatási rátáé 5 százalékos szinten éppen szignifikáns, pozitív előjelű: a ráta egy százalékpontnyi növekedése két százalékkal magasabb elhelyezkedési valószínűséget eredményez. Ha-

³⁵ A Foglalkoztatási Hivatal becsült kistérségi ILO rátáit használtuk.

sonló a helyzet a 30 év alatti nőknél: a munkanélküliségi ráta hatása nem mutatható ki, a foglalkoztatási ráta ugyanolyan mértékű pozitív hatást fejt ki, bár csak közelíti a szignifikáns mértéket. A férfiaknál a foglalkoztatási ráta hasonló irányban és mértékben befolyásolja az elhelyezkedési esélyt, mint a nőknél. A munkanélküliségi rátára viszont meglepő módon szignifikáns pozitív együtthatót kaptunk, mely szerint egy százalékpontos növekedése a hazard egytizedes növekedésével jár. Természetesen figyelembe kell venni, hogy mivel a modellben a foglalkoztatási ráta is szerepel, a becsült hatás a foglalkoztatási ráta azonos szintje mellett érvényes. Ha a modellből kihagyjuk a foglalkoztatási rátát, továbbra is pozitív együtthatót kapunk a munkanélküliségi rátára, de már (éppen) nem szignifikáns. A kérdés további vizsgálatot igényel, nem kizárt, hogy a kirendeltségek működésével összefüggő hatásról van szó (a modellekben felhasznált foglalkoztatási és munkanélküliségi ráták a kirendeltségek körzeteire vonatkoznak).

A következő részben azt vizsgáljuk meg, hogy egyes személyes jellemzők illetve a helyi munkanélküliségi ráta módosítják-e a kezelési hatást. A 8–10. táblázatokban közölt modellekben a vizsgálati csoporthoz tartozás változójának és egy-egy másik változónak az interakciója szerepel, lehetővé téve, hogy egyes csoportokra külön-külön mérjük a kezelési hatást. E táblázatokban csak az éppen tárgyalt változókhoz tartozó kockázati arányokat tüntettük fel, a kontrollváltozók együtthatóit nem. Minden modellben szerepelnek a 7. táblázatban látható kontrollváltozók, valamint a munkanélküliségi időtartam és a naptári idő hatásának kiszűrésére szolgáló kétértékű (dummy) változók.

A 8. táblázatban a *családi állapot* szerinti csoportokra vonatkozó eredményeket láthatjuk. A 7. táblázatban láttuk, hogy a családi állapot nem befolyásolta az elhelyezkedési valószínűséget. De vajon a kezelési hatás különbözik-e a családi állapot szerint? A táblázatban két interakciós változóhoz tartozó kockázati arányokat láthatunk, melyek külön-külön mutatják a kezelési hatást a házasokra és az egyedülállókra. A 30 éves és idősebb nők esetében az eredmények különböznek a családi állapot szerint: a házasoknál a kockázati arány 60 százalékkal nagyobb elhelyezkedési valószínűséget mutat a vizsgálati csoportban a kontrollcsoporthoz képest, az egyedülállóknál lényegében nincs különbség a vizsgálati és a kontrollcsoport között. Némi óvatosságra int azonban az eredmény interpretálásában, hogy a házasokra és az egyedülállókra becsült együtthatók különbsége nem szignifikáns, azaz nem vethetjük el azt a hipotézist, hogy a kezelési hatás azonos a két csoportban.³⁶

³⁶ Két hipotézis teszteléséről van szó. Az első, hogy az együtthatók nem különböznek nullától. A z próbák értékei azt mutatják, hogy a házasok együtthatója nagyobb nullánál, az egyedülállóké nem különbözik nullától. A második hipotézist, mégpedig hogy a két együttható azonos, nem vethetjük el a szokásos 5 százalékos szignifikanciaszinten.

A 30 év alatti nők és a férfiak csoportjaiban sem a házások, sem az egyedülállók esetében nem tapasztalható kezelési hatás (mindkét interakciós változó együttthatója inszignifikáns).

8. táblázat

**Az elhelyezkedés valószínűségének többváltozós becslése
– a családi állapot szerinti hatások**

	Nők		Férfiak
	30 év alatt	30–49 éves	
Vizsgálati csoport*házias	0,62 (1,55)	1,61 (2,46)	0,85 (1,00)
Vizsgálati csoport*egyedülálló	1,11 (0,40)	1,09 (0,33)	1,06 (0,25)
Elemszám	479	615	1037

Megjegyzés: A „z” értékek zárójelben.

A 9. táblázat a megyék szerinti különbségeket mutatja. A táblázat a) részében az elhelyezkedési esély megyék közötti eltéréseire vonatkozó eredmények láthatók. Ez a modell nem tartalmazza a vizsgálati csoport változóját. A megyeváltozók viszonyítási alapja Pest megye. Mivel a modellekben szerepel a foglalkoztatási ráta és a munkanélküliségi ráta is, a megyeváltozók együttthatói a két ráta hatásának kiszűrése mellett megyei különbségeket mutatják az elhelyezkedési valószínűségben. A kockázati arányok két kivétellel nagyobbak 1-nél, az öt másik megyében Pest megyénél nagyobb elhelyezkedési esélyt jelezve. Több esetben szignifikáns és jelentős mértékű kockázati arányt kaptunk: Pest megyéhez viszonyítva a 30 év alatti nők hazardja Komárom megyében két és félszeres, Jász-Nagykun-Szolnok megyében kétszeres, a 30 éves és idősebb nőké Komárom és Jász-Nagykun-Szolnok megyében több, mint kétszeres, a férfiaké pedig Komárom megyében másfélszeres és Vas megyében két és félszeres.

A 9. táblázat b) részében az interakciós változók mellett szintén szerepelnek a megyeváltozók, melyek együttthatói észrevehetően eltérnek az előző modellben kapott együttthatóktól. Itt ezek az együttthatók a kontrollcsoporton belüli megyei különbségeket mutatják Pest megyéhez viszonyítva. A táblázat első soraiban látható interakciós változók együttthatói megyénként mutatják a kezelési hatást. A legfontosabb eredmény, hogy a 30 éves és idősebb nők csoportjában kimutatott kezelési hatás megyénként eltérő. Csongrád megyében a vizsgálati csoport elhelyezkedési esélye mintegy 40 százalékkal *alacsonyabb*, mint a kontrollcsoporté, az eredmény szignifikáns. Jász-Nagykun-Szolnok megyében viszont kétszeres, Vas megyében

**Az elhelyezkedési valószínűségének többváltozós becslése
– megyék szerinti különbségek és hatások**

a) megyék szerinti különbségek

	Nők		Férfiak
	30 év alatt	30-49 éves	
Csongrád	1,32 (1,21)	1,17 (0,48)	1,27 (1,54)
Komárom	1,75 (1,44)	2,32 (3,00)	1,59 (2,25)
Nógrád	2,58 (2,50)	1,30 (0,65)	0,92 (0,42)
Jász-Nagykun-Szolnok	1,95 (2,51)	2,09 (2,80)	1,17 (1,03)
Vas	0,71 (1,06)	1,60 (1,86)	2,52 (4,93)
Elemszám	479	615	1037

b) megyék szerinti kezelési hatások

	Nők		Férfiak
	30 év alatt	30-49 éves	
Vizsgálati csoport* Csongrád	1,54 (0,80)	0,60 (2,42)	0,64 (1,31)
Vizsgálati csoport* Komárom	0,34 (3,28)	1,66 (1,03)	0,60 (3,82)
Vizsgálati csoport* Nógrád	2,76 (1,23)	1,02 (0,04)	1,16 (0,48)
Vizsgálati csoport*Pest	1,33 (0,71)	1,24 (0,87)	0,98 (0,06)
Vizsgálati csoport*Szolnok	0,49 (1,79)	2,11 (3,18)	1,25 (0,63)
Vizsgálati csoport*Vas	0,59 (0,76)	3,38 (3,05)	1,10 (0,43)
Csongrád	1,24 (0,48)	1,58 (1,32)	1,53 (1,63)
Komárom	3,40 (3,15)	1,96 (2,19)	1,95 (2,60)
Nógrád	1,52 (0,49)	1,41 (0,78)	0,85 (0,60)
Szolnok	3,04 (2,84)	1,45 (1,16)	1,04 (0,14)
Vas	1,04 (0,07)	0,82 (0,52)	2,37 (2,90)
Elemszám	479	615	1037

Megjegyzés: A „z” értékek zárójelben.

pedig háromszoros, szignifikáns különbség van a vizsgálati és a kontroll-csoport között. A többi három megyében nem mutatható ki szignifikáns hatás. A fiatalabb nők és a férfiak modelljében Komárom megyénél – hasonlóképpen, mint az idősebb nők esetében Csongrád megyében – negatív hatásra utalnak az eredmények. Ezeket az különbségeket még tüzetesebben meg kell vizsgálnunk különféle specifikációk mellett és különböző rész-mintákon.³⁷

10. táblázat

**Az elhelyezkedés valószínűségének többváltozós becslése
– a helyi munkanélküliség szintje szerinti hatások**

	Nők		Férfiak
	30 év alatt	30–49 éves	
Vizsgálati csoport*munkanélküliségi ráta	1,12 (1,09)	0,86 (2,02)	1,04 (0,69)
Munkanélküliségi ráta	0,92 (0,75)	1,05 (1,25)	1,12 (2,82)
Vizsgálati csoport	0,47 (1,21)	3,29 (2,71)	0,74 (0,77)
Elemszám	479	615	1037

Megjegyzés: A „z” értékek zárójelben.

Végül azt vizsgáljuk meg, vajon a kezelési hatás változik-e a *munkanélküliség mértéke* szerint. Több okból is lehet arra számítani, hogy a hatás csekélyebb ott, ahol magasabb a munkanélküliség. Egyrészt lehetséges, hogy a kedvezőtlenebb munkaerő-piaci helyzetű körzetekben a kirendeltségek kevésbé következetesen járnak el a vizsgálat végrehajtásában. Másrészt, még ha a fokozott ellenőrzés meg is növeli a munkanélküliek keresési intenzitását, az elérhető munkalehetőségek szűkössége gátat szabhat az elhelyezkedésnek. A kérdés vizsgálatához a helyi munkanélküliségi ráta és a vizsgálati csoporthoz tartozás változóinak interakcióját használjuk. A 10. táblázatban látható kockázati arányok azt mutatják, hogy a 30 éves és idősebb nők esetében az eredmények alátámasztják a fenti hipotézist. A vizsgálati csoporthoz tartozás és a munkanélküliségi ráta változóinak interakciójára 1-

³⁷ Amikor például a 8. táblázatban szereplő modellt a 30 éves és idősebb nők csoportjában Csongrád megye kihagyásával újrabecsültük, világos különbséget találtunk a kezelési hatásban házas és az egyedülálló nők között. A házásokra 2,0-es, jól determinált kockázati arányt kaptunk ($z=4.0$), az egyedülállókra pedig 0,96-os kockázati arányt, amely nem szignifikáns ($z=0,1$). A becsült kezelési hatás a házások és a nem házások között 1 százalékos szignifikanciaszinten különböző.

nél kisebb, szignifikáns kockázati arányt becsültünk, amely azt jelenti, hogy a munkanélküliségi ráta emelkedésével csökken a kezelési hatás mértéke. Elég jelentős különbségekről van szó: a becslés szerint 4 százalékos munkanélküliségi ráta mellett a vizsgálati csoport elhelyezkedési valószínűsége 80 százalékkal haladja meg a kontrollcsoportét, az átlagos, 5 és fél százalékos munkanélküliségi ráta mellett a különbség már csak 40 százalék, 8 százalékos ráta mellett viszont már teljesen eltűnik (a kockázati arány 0,98).³⁸ A fiatalabb nők és a férfiak esetében nem találtunk összefüggést a munkanélküliségi ráta és a kezelési hatás között.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Tanulmányunkban, egy 2003-ban lebonyolított kísérleti jellegű vizsgálat eredményeire támaszkodva, a segélyezettekkel szemben támasztott magatartási követelmények érvényesítésének hatásaival foglalkozunk. A munkanélküli ellátásban részesülőknek – a jogosultság megszerzésén túl – meg kell felelniük az ellátás indokoltági feltételeinek is. Széles értelemben a munkanélküli segély indokoltági feltételei azt jelentik, hogy segély csak az ILO munkanélküliség-kritériumainak eleget tevő munkanélkülieknek jár: akiknek nincs munkájuk, készen állnak munkába lépni és aktívan keresnek munkát. E követelményeket a segélyt folyósító szervezetek különböző módon próbálják érvényesíteni – például az ügyfelek önálló álláskereséséről folytatott interjúkkal.

A közép-kelet európai országok segélyrendszereivel kapcsolatban gyakran felvetődik az aggály, hogy sokan indokolatlanul veszik igénybe az ellátásokat, és a segélyt igénybevevő munkanélküliek elhelyezkedési készségét és álláskeresését nem kellőképpen ellenőrzik. Ezen aggályokat jelentős részben a rejtett gazdaság elterjedtségére vonatkozó ténytyszerű ismeretek és feltételezések táplálják. A kilencvenes évek kormányzati politikáját Magyarországon a járadékjogosultság időtartamának és a járadék összegének lefaragása jellemezte. E politika az állást keresők és nem keresők jövedelmét egyaránt csökkentette és a kérelmezési hajlandóságra gyakorolt hatása kétséges. A magatartási előírások következetesebb ellenőrzése viszont közvetlen módon csökkentheti a segély indokolatlan igénybevételét.

³⁸ A modellekben a Foglalkoztatási Hivatal által becsült kiskörzeti ILO munkanélküliségi rátákat használtuk, melyek értéke alacsonyabb, mint a regisztrált munkanélküliek létszáma alapján számított rátáké.

A tanulmány első részében a segélyben részesülők ellenőrzésének hatásairól szóló szakirodalmat tekintettük át, a kísérleti vizsgálatok eredményeire helyezve a hangsúlyt. A tipikus kísérleti vizsgálat az álláskeresés ellenőrzését szolgáló interjúk körülményeit változtatja meg a segélyben részesülők véletlenül kiválasztott csoportja számára, majd egy kontrollcsoporttal összehasonlítva megvizsgálja, milyen hatással járt a változtatás. A vizsgálatban többféle eredményváltozó szerepelhet, így a segélyfolyósítás időtartama, az elhelyezkedés valószínűsége, más munkaerő-piaci állapotok irányába történő kiáramlás, az elhelyezkedés utáni keresetek vagy éppen a segélyezették közé való beáramlás mértéke. Bemutattuk, hogy a különböző eredményváltozók más-más adatgyűjtési igényt támasztanak, és eltérő becslési módszerek alkalmazását igénylik. Például amikor a vizsgálat olyan eredményváltozókra is kiterjed, mint az elhelyezkedés utáni bérek vagy a foglalkoztatás időtartama, sokkal több információt kell összegyűjteni, mintha csak a segélyezés időtartamával foglalkoznánk, ami jelentősen megnöveli a költségeket és a lebonyolítás időtartamát. A szigorúbb ellenőrzés beáramlásra gyakorolt hatása pedig a szokásos kísérletek keretén belül közvetlenül nem ellenőrizhető, mert a kísérletekkel csak a segélyre kerülő munkanélküliek magatartását lehet vizsgálni.

Felhívtuk a figyelmet több más fontos szempontra is, melyeket érdemes figyelembe venni a vizsgálatok lebonyolításakor és az eredmények elemzésekor. Az eredményekre hatást gyakorolhat, ha az ellenőrzés szokásos gyakorlata egy-egy országon belül eltérő. Ilyen esetben az összehasonlítási alapként szolgáló kontrollcsoport egységes kezelésére is külön oda kell figyelni. Fontos szempont a vizsgálat kivitelezhetősége, mert csak akkor járhatunk sikerrel, ha az ügyintézők és a munkaügyi hivatalok vezetői hajlandóak is alkalmazni a kidolgozott eljárásokat. Olyan kísérletek tervezésére kell tehát törekedni, melyeket az apparátus nagy valószínűséggel lelkiismeretesen végre is hajt. Amennyiben minőségi szempontok szerint megválogatott irodákban hajtjuk végre a vizsgálatot, ez rontja az adatok reprezentativitását, korlátozza a levonható következtetések érvényességét. Egy-egy vizsgálat hatása nem csak az alkalmazott eljárástól függhet, hanem attól is, hogy milyen szankciókat von maga után, ha a munkanélküli megkísérli elkerülni az együttműködést. Valószínű, hogy ahol az egyes munkaügyi irodák ellenőrzési gyakorlata között nagyok az eltérések, különbség lesz a vizsgálat során együtt nem működő ügyfelek szankcionálásában is. Ezért a vizsgálat lebonyolításakor és az eredmények értékelésekor az irodák által alkalmazott szankciókra is figyelni kell. A kezelésre kijelölt csoport tagjait érintő eltérő bánásmód nem folyamatosan érvényesül a vizsgálat időtartama alatt, hanem időszakosan, például havi rendszerességgel lebonyolított interjúkon keresztül. Ezért fontos, hogy pontosan ismerjük a beavatkozások

időpontjait. Végül, fontos megkísérelni egyes munkaerő-piaci csoportok viselkedésének elkülönített elemzését, mert ugyanolyan beavatkozás hatásai is eltérőek lehetnek különböző munkaerő-piaci feltételek mellett és különböző munkavállalói csoportok körében.

A munkanélküli járadéknak a jogosultság megszerzésén túl Magyarországon is feltétele, hogy a munkanélküli megfeleljen az indokoltság feltételeinek. A járadékos munkanélkülinek rendszeresen meg kell jelennie a munkaügyi kirendeltségen, el kell fogadnia a kirendeltség által felajánlott megfelelőnek minősülő munkahelyet, be kell kapcsolódnia a számára felajánlott képzési programba, és saját magának is keresnie kell állást. Az előírások megszegését az enyhébb mulasztások esetében – például a jelentkezés igazolatlan elmulasztása – a járadék felfüggesztésével (szüneteltetésével) szankcionálják, súlyosabb esetekben pedig – például ha valaki nem fogad el egy állásajánlatot – megvonják a járadékot. A munkaügyi szervezet szokásos gyakorlatát két információforrásra, a KSH Munkaerő-felmérésére és a kutatásunkban résztvevő hat megye kirendeltségeinél 2002-ben készült 28 esettanulmányra támaszkodva mutattuk be. Vizsgáltuk az ügyfelek berendelésének gyakoriságát, az önálló álláskeresés ellenőrzését és az indokoltsági szabályok megszegése esetén alkalmazott szankciókat.

A munkaerő-felmérés adatai 1999. óta tartalmazznak információt a regisztrált munkanélküliek munkaügyi kirendeltségen tett utolsó látogatásának időpontjáról. Az adatokból kiderült, hogy, hogy 1999 után lényegesen csökkent a munkaügyi kirendeltség felkeresésének gyakorisága. Míg 1999-ben a járadékosok 72 százaléka járt egy hónapon belül a kirendeltségen, 2000 és 2002 között már csak 56-58 százalékuk. A szociális jellegű munkanélküli ellátásban részesülők körében 47 százalékról 32-34 százalékra, a nem segélyezett csoportban pedig 42 százalékról 28-35 százalékra mérséklődött a megfelelő arány. A 2000-ben bekövetkezett hirtelen csökkenésre nehéz magyarázatot találni. Az ok semmiképpen sem lehetett a munkaügyi szervezet megnövekedett terhelése, hiszen 1999-ről 2000-re mind a regisztrált munkanélküliek összlétszáma, mind az ellátásban részesülők száma kismértékben mérséklődött. A megyei bontású adatok megmutatták, hogy a munkanélküliek berendelésben nem alakult ki országosan egységes gyakorlat. Több megyében átlagosan a járadékosok kevesebb, mint fele, más megyékben mintegy kétharmada járt az utolsó hónapban a munkaügyi kirendeltségen; a legkisebb és a legnagyobb arány között több, mint kétszeres a különbség: Tolna megyében kevesebb, mint 40 százalékos, Zala megyében 80 százalékos arányszámot kaptunk. Megállapítottuk, hogy a vizsgálatunkban szereplő hat megye (Csongrád, Jász-Nagykun-Szolnok, Komá-

rom, Nógrád, Pest, Vas) berendelési gyakorlata nem különbözött az országos átlagtól a vizsgálat 1999–2002 közötti időszakban.

A 28 részletesen is megvizsgált kirendeltség adatai jelentős eltérésről tanúskodnak a berendelés gyakorlatában. Az átlagos berendelési időköz 10 hét volt, a megoszlások alapján pedig a járadékosok háromhavi berendelése tekinthető tipikusnak: a kirendeltségek több, mint fele ezt a gyakorlatot alkalmazza. A második leggyakoribb berendelési időköz az egyhónapos, amit a kirendeltségek egyötöde alkalmaz. Három kirendeltségnél átlagosan másfél havonta, két kirendeltségnél pedig 2–2,5 havonta hívják be a járadékosokat, egy kirendeltség munkatársai pedig 1–3 hónapos intervallumot adtak meg. A kirendeltségen belüli változó berendelési időköz fő oka, hogy eltérő gyakorisággal hívják be a járadékosok egyes csoportjait, de előfordul, hogy a berendelés gyakorisága az ügyintéző személyétől függ. Jelentős és statisztikailag szignifikáns különbség van ez egyes megyékben követett gyakorlat között, de több esetben megyén belül is eltérő a berendelési időköz.

Azt tapasztaltuk, hogy a kirendeltségi munkatársak nagy része a rendszeres jelentkeztetésnek csak a járadék szabályos számfejtése és az egyéb hivatali elvárások miatt tulajdonít jelentőséget, és a jelentkezést nem tekinti a járadék indokoltági vizsgálatának. A jelentkezés időpontját nemritkán az ügyfelek igényei szerint határozzák meg, a korábbi megjelenés és a késés esetében engedékenyek, és a munkanélküliekkel való foglalkozásra egy-egy alkalommal sok kirendeltségen csak rövid időt szánnak.

Bár az álláskeresésről a jelentkezések alkalmával nagyon gyakran szó esik az ügyintéző és az ügyfél között, ez nem a munkavállalási készség ellenőrzését szolgálja. Az önálló munkakeresés ellenőrzését nem várják el az ügyintézőtől, és ha az ügyfél nem keres munkát, annak nincs következménye.

Az együttműködési szabályok megsértését csak ritkán szankcionálják a kirendeltségek. Büntető szüneteltetést a jelentkezés elmulasztása miatt átlagosan a járadékos ügyfelek 1,7 ezrelékénél alkalmaztak. Az egyes kirendeltségek és megyék között nagy különbségek vannak, amik nem magyarázhatóak az ügyfélkör sajátosságaival. Hat kirendeltségen a vizsgált arány nem haladja meg a 0,5 ezreléket, négy kirendeltségen viszont magasabb, mint 2,5 ezrelék. A felmért kirendeltségeken havonta átlagosan a járadékosok 3,7 ezrelékét zárták ki a vizsgált időszakban. Az összes kizárás háromnegyedére a megfelelő munka visszautasítása, egyötödére kereső tevékenység folytatása miatt kerül sor. Az együttműködés ismétlődő hiánya miatt kizártak aránya kevesebb, mint egytized.

A magyarországi gyakorlatról azt állapíthattuk meg, hogy a munkaügyi szervezet elhanyagolja a járadék indokoltági feltételeinek illetve a járadé-

kosok elhelyezkedési készségének vizsgálatát. A járadékosokat csak ritkán hívják a kirendeltségre, az önálló álláskereső megletét ekkor sem kéri számon, a mulasztókkal szemben pedig elnézőek.

A 4. fejezetben a 2003-ban elvégzett kísérleti jellegű empirikus kutatás lebonyolítását és az összegyűjtött adatokat mutattuk be. A vizsgálatot 2003-ban, a május és július között 75–179 nap jogosultsággal járadékra kerülő munkanélküliek körében végeztük el. A mintába került munkanélkülieket véletlenszerűen két csoportba osztottuk. A „vizsgálati csoportba” került mindenki, aki páratlan napon született, a kontrollcsoportba pedig a páros napon születettek. Az első alkalommal – akkor, amikor a járadékot megállapító hivatalos határozatot átnyújtották – a kirendeltségen minden munkanélkülitől egy rövid kérdőívet kérdeztek meg a háztartás összetételéről és a kirendeltségre utazás módjáról és időigényéről. Ezután a vizsgálat három hónapig tartott, mely alatt a vizsgálati csoport tagjait háromhetente behívták a kirendeltségre „rendszeres jelentkezésre”, a kontrollcsoportba került munkanélkülieknek viszont legközelebb csak a három hónap letelte után kellett jelentkezniük. A vizsgálati („kezelési”) csoport tagjainak következő berendelési időpontját a kirendeltség nyitva tartásához és munkabeosztásához igazítva, a megjelenést követő 19-22. naptári napra kellett kitűzni, az ügyfélnek nem engedve beleszólást a dátum meghatározásába. Az ügyintéző minden jelentkezés alkalmával egy kérdőívet kérdezett meg. A munkanélkülieknek be kellett számolniuk arról, hogyan kerestek állást a kirendeltségen tett előző látogatásuk óta, és fel kellett sorolniuk a felkeresett munkahelyeket. Az állást nem keresőket minden alkalommal megkérdezték arról is, miért nem kerestek állást. Aki nem jelentkezett időben, attól magyarázatot kértünk ennek okáról és válaszát – a munkakeresésről szóló kérdésekre adott válaszokhoz hasonlóan – az ügyintéző feljegyezte a kérdőívben.

A kezelési és a kontrollcsoport tagjait véletlenül jelölték ki a kirendeltségek: a páratlan napon születettek az első, a páros napon születettek a második csoportba kerültek. A vizsgálatba végül 2132 járadékost vontunk be, 1113-an a háromhetente berendelt vizsgálati csoport, 1019-ben pedig a kontrollcsoport tagjaként. A véletlen kiválasztásnak köszönhetően a vizsgálati és a kontrollcsoport összetétele – sem a teljes mintában, sem a férfiak és a nők almintáiban – nem különbözik a megfigyelt tulajdonságok szerint. A mintába került munkanélkülieket 2003. november közepéig – a belépés időpontjából függően 4–6 hónapig –követtük a járadékregiszterben, és megállapítottuk, ez idő alatt ki mennyi ideig kapott folyamatosan munkanélküli járadékot, és hogyan lépett ki a járadékból. A járadékfizetés befejeződhet azért, mert valaki elhelyezkedett, kimerítette a jogosultság időtarta-

mát, valamely más munkaerő-piaci programba kapcsolódott be, vagy egyéb okokból.

Az 5. fejezetben a két csoport kiáramlási ütemét és elhelyezkedési valószínűségét hasonlítottuk össze, előbb empirikus túlélési és hazardfüggvények segítségével, majd többváltozós becslésekkel. A túlélési függvényekkel a járadékregisztrer elhagyásának ütemét vizsgáltuk, megbecsülve, hogy a járadékfolyósítás időtartamának függvényében a minta hány százaléka részesült még járadékban. Kilépésnek az elhelyezkedést, az aktív munkaerő-piaci programokba történő bekapcsolódást, a járadékból kizárást és a járadék saját kérésre történő megszüntetését tekintettük. A hazardfüggvényekkel az elhelyezkedés feltételes valószínűségének alakulását vizsgáltuk a munkanélküliségi időtartam függvényében. A teljes mintát (a férfiakat és a nőket együtt) vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy a vizsgálati csoport tagjai valamelyest gyorsabb ütemben hagyták el a regisztrert, és elhelyezkedési valószínűségük is meghaladta a kontrollcsoportét, azonban a különbség nem volt szignifikáns. Nem találtunk szignifikáns különbséget a férfiak és nők almintáin belül sem. Mindkét nem esetében összehasonlítottuk a 30 év alattiak és a legalább 30 évesek kilépési ütemét és elhelyezkedési valószínűségét is. A fiatalabb és az idősebb férfiaknál valamint a 30 év alatti nőknél nem találtunk szignifikáns különbséget a vizsgálati és a kontrollcsoport között. A 30 éves és idősebbek nők körében azonban mindvégig a vizsgálati csoport kiáramlása bizonyult magasabbnak. A túlélési függvények folyamatosan távolodtak egymástól és a vizsgálati csoport elhelyezkedési valószínűsége folyamatosan meghaladta a kontrollcsoportét. Itt a kilépési ütem és az elhelyezkedési esélyek különbsége is 5 százalékos szinten szignifikáns. A 30 éves és idősebb nők körében tehát – szemben a férfiakkal és a fiatalabb nőkkel – kimutatható, hogy a gyakoribb berendelés és az önálló álláskereső szívesen felgyorsította az elhelyezkedést.

Végül olyan *többváltozós hazard modelleket* becsültünk, melyekben az elhelyezkedés feltételes valószínűsége egyrészt a vizsgálati státustól függ, azaz attól, hogy az egyén a vizsgálati vagy a kontrollcsoport tagja-e, másrészt a személyes tulajdonságoktól (nem, életkor, családi állapot, iskolai végzettség) és a helyi munkaerő-piaci körülményektől (megye, helyi munkanélküliségi és foglalkoztatottsági ráta). A túlélési- és hazard függvények elemzésének eredményei alapján a férfiakra, a 30 éven aluli nőkre és a legalább 30 éves nőkre külön-külön becsültünk többváltozós modelleket. A becsült kezelési hatás a férfiak és a 30 évnél fiatalabb nők esetében – ugyanúgy, ahogy a grafikus elemzés mutatta – nem szignifikáns. A 30 éves és idősebb nők körében azonban az vizsgálati csoport hazardja szignifikáns

mértékben különbözik a kontrollcsoportétól, és jelentős mértékben, több, mint 40 százalékkal magasabb (a többi változó hatását kiszűrve).

A többváltozós modellekkel azt is megvizsgáltuk, hogy egyes személyes jellemzők illetve a helyi munkanélküliségi ráta módosítják-e a kezelési hatást. A 30 éves és idősebb nők esetében az eredmények különböznek a *családi állapot* szerint: a házasoknál az eredmények 60 százalékkal nagyobb elhelyezkedési valószínűséget mutatnak a vizsgálati csoportban a kontrollcsoportéhoz képest, az egyedülállóknál viszont lényegében nincs különbség a vizsgálati és a kontrollcsoport között. (A 30 év alatti nők és a férfiak csoportjaiban sem a házasok, sem az egyedülállók esetében nem tapasztalható kezelési hatás.) Az eredményeket *megyék* szerint is megvizsgáltuk. Kimutattuk, hogy a 30 éves és idősebb nők csoportjában a kezelési hatás megyénként eltérő. Csongrád megyében a vizsgálati csoport elhelyezkedési esélye mintegy 40 százalékkal alacsonyabb, mint a kontrollcsoporté, az eredmény szignifikáns. Jász-Nagykun-Szolnok megyében viszont kétszeres, Vas megyében pedig háromszoros szignifikáns különbség van a vizsgálati és a kontrollcsoport között. A többi három megyében nem mutatható ki szignifikáns hatás. Végül azt vizsgáltuk meg, vajon a kezelési hatás változik-e a *munkanélküliség mértéke* szerint. Több okból is lehet arra számítani, hogy a hatás csekélyebb ott, ahol magasabb a munkanélküliség. Egyrészt lehetséges, hogy a kedvezőtlenebb munkaerő-piaci helyzetű körzetekben a kirendeltségek kevésbé következetesen járnak el a vizsgálat végrehajtásában. Másrészt, még ha a fokozott ellenőrzés meg is növeli a munkanélküliek keresési intenzitását, az elérhető munkalehetőségek szűkössége gátat szabhat az elhelyezkedésnek. Valóban azt találtuk, hogy a 30 éves és idősebb nők esetében a munkanélküliségi ráta emelkedésével csökken a kezelési hatás mértéke, még hozzá elég jelentős mértékben: a becslés szerint 4 százalékos munkanélküliségi ráta mellett a vizsgálati csoport elhelyezkedési valószínűsége 80 százalékkal haladja meg a kontrollcsoportét, az átlagos, 5 és fél százalékos munkanélküliségi ráta mellett a különbség már csak 40 százalék, 8 százalékos ráta mellett viszont már teljesen eltűnik.

Eredményeink tehát azt mutatják, hogy a munkanélküli-járadékban részesülők gyakoribb berendelése és az önálló álláskeresés ellenőrzése nem gyakorolt jelentős hatást a férfiak és a fiatalabb nők magatartására, viszont a 30 éves és idősebb nők körében a járadékfolyósítás időtartamát csökkentette, az elhelyezkedés valószínűségét megnövelte. A legalább 30 éves nők körében a kezelési csoport tagjainak elhelyezkedési valószínűsége mintegy 40 százalékkal magasabb volt a kontrollcsoportéhoz viszonyítva. A hatás elsősorban a házasság nőknél jelentkezik és annál erősebb, minél kisebb a munkanélküliség a helyi munkaerőpiacon.

7. HIVATKOZÁSOK

- Andersen, P. (2001): Monitoring and Assisting Active Job Search. Megj.: OECD, Labour Market Policies and Public Employment Service, OECD, Párizs
- Ashenfelter O. – Ashmore, D. – Deschenes, O. (1999): Do Unemployment Insurance Recipients Actively Seek Work? Evidence from Four US States. NBER *Working Paper* 6982
- Bánsági Györgyi (2000): Jogsabályok és intézmények. Megj.: Fazekas K. (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör 2000*. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont – Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest, 149–226. o.
- Black, D. – Smith, J. – Berger, M. – Noel, B. (2002): Is the Threat of Employment Services More Effective than The Services Themselves? Evidence from the UI System. NBER *Working Paper* 8825
- Bódis Lajos (2003): A munkanélküli-járadék indokoltági feltételeinek vizsgálata a kirendeltségi gyakorlatban. Kézirat, BKÁE Emberi erőforrások tanszék, Budapest
- Dolton, P. – O’Neil, D. (1995): Unemployment Duration and the Restart Effect: Some Experimental Evidence. *Economic Journal*, 106. évf., 401–419. o.
- Galasi Péter – Nagy Gyula (1999): Outflows from insured unemployment in Hungary, 1992–1996. *Budapest Working Papers on the Labour Market*, 3. sz., Institute of Economics, Hungarian Academy of Sciences and Department of Human Resources, Budapest University of Economics, Budapest.
- Grubb D. (2001): Eligibility Criteria for Unemployment Benefits. Megj.: OECD, Labour Market Policies and Public Employment Service, OECD, Párizs
- Koltayné Kóródi Tünde (2001): A munkanélküli járadék indokoltági feltételei. Megj.: Fazekas K. (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör 2001*. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont – Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest, 91–97. o.
- Lalive, R. J. – van Ours – Zweimüller, J. (2002): The Effects of Benefit Sanctions on the Duration of Unemployment. CEPR *Discussion Paper* 3311
- Meyer, B. (1995): Lessons from the US Unemployment Insurance Experiments. *Journal of Economic Literature* 33. évf., 91–131. o.

- Micklewright, John – Nagy Gyula (1998): Segélyezés, életszínvonal és ösztönzés a munkanélküli-járadék kimerítése után. *Közgazdasági Szemle*, XLV. évf., 5. sz., 401-423. o.
- Moffitt, R. (2003): The Role of Randomized Field Trials in Social Science Research: A Perspective from Evaluations of Reforms of Social Welfare Programs. CEMMAP *Working Paper* CWP23/02, Institute for Fiscal Studies, London.
- Royston, G. (1983): Wider Application of Survival Analysis: An Evaluation of an Unemployment Benefit Procedure. *The Statistician*, 32. évf., 301-306. o.
- Royston, G. (1984): Public Sector Experimentation: An Evaluation of the Effect of a Social Security Operation. *Journal of the Operations Research Society*, 35. évf., 711–718. o.
- Van den Berg, G. – van der Klaauw, B. (2001): Counselling and Monitoring of Unemployed Workers: Theory and Evidence from a Controlled Social Experiment. CEPR *Discussion Paper* 2986

8. FÜGGELÉK

8.1. TÁJÉKOZTATÓ A FELMÉRÉSBEN RÉSZTVEVŐ KIRENDELTSÉGEK RÉSZÉRE

A vizsgálat segítségével azt kívánjuk felmérni, hogy a járadékos ügyfelekkel való intenzívebb kapcsolattartás és az önálló álláskeresés szisztematikus áttekintése hogyan befolyásolja az ügyfelek elhelyezkedési esélyeit és milyen feladatot jelent a kirendeltségek számára. A május 26. és július 25. között járadékra kerülő, 75-179 nap járadékjogosultsággal rendelkező, 50 év alatti munkanélkülieket 12 hétig vizsgáljuk, egyik csoportjukat háromhetente („B” csoport), másik csoportjukat („A” csoport) csak a 12 hét eltelte után rendeljük be a kirendeltségre. Az első csoport tagjait minden alkalommal kérdőív segítségével megkérdezzük az elhelyezkedés érdekében megtett önálló erőfeszítéseiről is. Az eredményeket az irodai számítógépes nyilvántartások, a Foglalkoztatási Hivatal központi járadék-nyilvántartása és a felvett kérdőívek, valamint a kirendeltségeknél vezetett nyilvántartás adatai alapján értékeljük.

A kirendeltségek feladatai

1. A résztvevők kiválasztása, két csoportba sorolása és a háztartási kérdőív megkérdezése

A kéthónapos időszakban 75–179 nap jogosultsággal járadékra kerülő 50 év alattiak közül az „A” csoportba soroljuk a páros napon születetteket, a „B” csoportba pedig a páratlan napon születetteket. (A születési dátumot a MASZ szám tartalmazza.) Mindkét csoport tagjaitól megkérdezzük a háztartási kérdőívet.

A 75–179 nap jogosultságot szerzett munkanélküliek néhány csoportját is kihagyjuk a vizsgálatból:

- a) Senkit sem vonunk be a vizsgálatba, aki *2003-ban eléri az 50 éves kort*, azaz 1953-ban vagy korábban született.
- b) Ha *a jogosultság nem állapítható meg a kérelem beadását követő 30 napon belül*, az ügyfél akkor sem vesz részt a vizsgálatban, ha végül 75–179 nap közötti jogosultságot szerez. Előfordulhat, hogy valakinek először 75 napnál kevesebb jogosultságot állapítanak meg, és később (újabb munkaviszony igazolásával) ez 75–179 nap közötti időtartamra bővül. Az ilyen ügyfeleket akkor kell bevonni a vizsgálatba, ha ez a kérelem beadását követő 30 napon belül kiderül. A kihagyásnak ezeket az eseteit is regisztráljuk a vizsgálat nyilvántartó táblázatában (lásd később).

A vizsgálatba május 26-tól kezdődően vonjuk be a fenti feltételeknek megfelelő járadékra kerülő ügyfeleket; egyes megyékben a határozatot május 26-tól átvevőket, más megyékben pedig a kérelmet május 26-tól beadókat.

Öt megyében már eldöntöttük a kiválasztási szabályt:

Csongrád, Nógrád és Pest megyék: a május 26-tól a (legfeljebb 30 napja beadott kérelmek utáni) határozatok személyes átadásának napja lesz a kezdőnap. Az

utolsó résztvevők azok lesznek, akik július 25-én kapják meg a határozatot. A vizsgálatba bekerülőknek nem csoportosan adják át a határozatot.

Komárom és Vas megyék: a május 26-tól kérelmet beadók kerülhetnek be; őket a határozat átadására – kb. két héttel későbbre – berendelik (még hozzá a szokásostól eltérően nem csoportosan), és ha ez 30 napon belül van, akkor lesz résztvevő, és az átadás napja a kezdőnap. Az utolsó résztvevők a július 25-én kérelmet beadók lesznek.

Az ügyfelek részvétele a vizsgálatban azon a napon kezdődik, amikor a háztartás kérdőívet megkérdezzük tőlük és kb. 12 hétig tart (az AM könyvvvel rendelkezőknél kb. 16 hétig, lásd később). E kezdőidőponttól számítva rendeljük be 4 alkalommal, 3 hetente a „B” csoport tagjait, és ekkor tűzünk ki az „A” csoport tagjai számára egy 3 hónappal (legalább 12 héttel) későbbi megjelenési időpontot. (Azért írjuk, hogy „kb. 12 hétig”, mert a részvétel tényleges időtartama a berendelések pontos ütemétől függően néhány nappal rövidebb vagy hosszabb is lehet, mint pontosan 12 hét.) Előfordulhat, hogy az „A” csoportba került munkanélküli hátralévő járadékjogosultsága nem éri el a 12 hetet. Ilyenkor a jogosultság lejártának időpontjára rendeljük be.

Mivel a kirendeltség saját maga szabályozhatja a berendelések időzítését, és az önálló munkakereséséről is bármikor megkérdezheti a járadékost, a vizsgálatba való bevonásról az ügyfeleket nem kell külön tájékoztatni. Mindig csak a következő berendelés időpontját közöljük.

A 12 hét letelte (illetve a „B” csoport esetén a 4 berendelés megtörténte) előtt *kiválik a vizsgálatból* az ügyfél, ha

- a) Kilépő kóddal megszűnik a járadéka (elhelyezkedett, közhasznú munkára került, kimerítette a járadékot stb.); attól a naptól kezdve, amikor ténylegesen megszűnt a járadékfizetés.
- b) Rövid időtartamú kereső tevékenység miatt szünetel a járadékfizetése; a szüneteltetés kezdő napjától (a vizsgálat szempontjából a rövid idejű munkavégzést is elhelyezkedésnek tekintjük).
- c) Képzési programba kapcsolódik be; attól a naptól kezdve, amikor ténylegesen elkezdődött a tanfolyam.
- d) Járadékjogosultsága új munkaviszony igazolásával időközben 179 nap fölé nő.

A vizsgálatból történő kiválás időpontját és okát a kirendeltségek bejegyzik a nyilvántartásba – mind az „A”, mind a „B” csoport tagjainak esetében.

2. A rendszeres jelentkeztetés és a munkakeresés-interjúk

Az „A” csoport tagjainak rendszeres jelentkeztetéséről már fent mindent elmondtunk: őket a vizsgálatba való belépés – a háztartás kérdőív megkérdezése – után legalább 12 hét múlva rendeljük be először, és ettől kezdve a kirendeltség a szokásos gyakorlatát alkalmazza. A munkakeresésre vonatkozó kérdőívet tőlük nem kérdezzük. Az ebbe a csoportba tartozókkal a vizsgálat ideje alatt csupán

annyi a dolgunk, hogy az esetleges kiválás dátumát és okát valamint az AM könyv kiváltását rögzítjük.

A „B” csoport tagjait a vizsgálatba való belépéstől (a háztartási kérdőív megkérdezésétől) kezdve 4 alkalommal, 3 hetente hívjuk be, és minden alkalommal kitöltjük velük a munkakeresés kérdőívet. Ezután (az 5. alkalomtól) már e csoportban is a kirendeltség szokásos berendelési gyakorlatát alkalmazzuk.

Előfordulhat, hogy a járadékos még *a határozat átadása előtt elhelyezkedik*. Ők nem lépnek be a vizsgálatba, nem kell tőlük háztartás kérdőívet kérdezni és a nyilvántartásba sem kerülnek be.

A „B” csoport tagjainak következő *berendelési időpontja* mindig a megjelenést követő 19–22. naptári napok közé essen. Ezen belül a konkrét nap kiválasztásában az iroda nyitva tartását és munkabeosztását vegyük figyelembe, az ügyfélnek ne engedjünk beleszólást. A háztartás kérdőív kitöltését követő első berendelés időpontját a háztartás kérdőíven, a további berendelések időpontját a munkakeresés kérdőíveken rögzítjük.

A járadék *szüneteltetése* esetén a következők szerint járunk el:

- a) Rövid időtartamú kereső tevékenység kezdetekor – mint fentebb már szó volt róla – az ügyfél véglegesen kiválik a vizsgálatból.
- b) Más okból történő szüneteltetéskor a berendelés időpontja eltolódhat a szüneteltetés időtartamával, de ha egyszerűbb, megtarthatjuk az eredeti 3 hetes ütemezést is. Például 4 napos szüneteltetés esetén a következő berendelés eshet az előző jelentkezést követő 23–26. napok valamelyikére, de maradhatunk a 19–22. napok valamelyikénél is. Amikor szüneteltetés miatt eltoljuk a berendelés időpontját, előfordulhat, hogy az ügyfél a vizsgálati időszakban 4-nél kevesebb alkalommal jelenik meg „rendszeres berendelésen”. Hosszú időtartamú szüneteltetés esetén (pl. katonaság, gyes, börtön) ennek kezdete után az ügyfél nyilvánvalóan nem tud többször megjelenni a vizsgálati időszakban.

A vizsgálat csak a rendszeres jelentkeztetések gyakoriságát érinti! Közvetítés céljából (vagy egyéb okból) a kirendeltségek a részt vevő ügyfeleket is a szokásos gyakorlatuk szerint hívják be! A *rendkívüli berendelések* viszont nem számítanak be a 4 alkalomba (ekkor nem is kérdezzük a munkakeresés kérdőívet)! Abban az esetben azonban, ha a rendkívüli berendelésre *legfeljebb 6 nappal a kitűzött jelentkezési időpont előtt vagy után* kerül sor, ekkor is lekérdezhetjük a munkakeresés kérdőívet, és eltekinthetünk az eredetileg kitűzött időpontban történő jelentkezéstől. A következő jelentkezési időpontot ilyenkor is az „eredeti” ütem szerint, azaz a rendszeres jelentkezés kitűzött időpontjából számított 19–22. napra tűzzük ki (és nem a rendkívüli berendelés időpontjából számítjuk a három hetet).

Ha az ügyfél *nyaralni megy* – és ezt a kirendeltség a normál gyakorlatban megengedi (figyelembe veszi a berendelési időpont meghatározásakor) –, akkor az

ügyfél kérésére el lehet tekinteni a háromhetes berendeléstartól, de a következő időpontot úgy kell meghatározni, hogy akkor visszaálljon a berendelések száma és eredeti ütemezése.

Aki igazolt módon *rövid ideig beteg*, azzal ugyanúgy járunk el, mint a nyaralásnál (visszaállítjuk az eredeti ütemezést)! Aki *tartósan beteg*, azzal ugyanúgy járunk el, mint a szüneteltetés esetén, tehát egy vagy több berendelés elmaradhat.

Az eredeti ütemezés szerint időzítsük a további berendeléseket akkor is, ha az ügyfél *késedelemmel jelentkezik* a kirendeltségen!

Összefoglalva a berendelési szabályokat, arra kell törekedni, hogy a „B” csoportba tartozó ügyfelek négy alkalommal, minél pontosabban 3, 6, 9 és 12 hét múlva legyenek berendelve; ha ez valamilyen ok miatt nem tartható, minél hamarabb helyreálljon a tervezett ütemezés.

Az *alkalmi munkavállalói (AM) könyvvvel* rendelkező vagy azt menet közben kiváltó járadékosok – a korábbi tájékoztatástól eltérően – részt vesznek a vizsgálatban. Ugyanúgy besoroljuk őket az „A” és „B” csoportokba, mint a többiek; háztartás kérdőívet kérdezzük tőlük; a „B” csoport tagjaitól 4 alkalommal megkérdezzük a munkakeresés kérdőívet; adataikat és a vizsgálatból történő esetleges kiválást nyilvántartjuk a megfelelő táblázatban. A táblázatokban jelöljük az AM könyv kiváltásának időpontját is. Eltér az általános szabálytól, hogy a kirendeltség mind az „A”, mind a „B” csoporthoz tartozókat a *szokásos* gyakorlatnak megfelelően (a számfejtéshez szükséges *havi gyakorisággal*) rendeli be, és a „B” csoport tagjaival ekkor kell kitölteni a munkakeresés kérdőívet. Természetesen a nyilvántartó táblázatba is e berendelési illetőleg megjelenési időpontok kerülnek. Fontos, hogy a „B” csoportba tartozó AM könyvvvel rendelkezőket is *négy alkalommal kell megkérdeznünk* a munkakeresésről, ezért az ő esetükben *a vizsgálati időszak kb. 16 hétre hosszabbodik*.

A vizsgálat nem kíván beavatkozni az ügyfél mulasztásai esetén alkalmazott gyakorlatba. Ilyen esetekben, beleértve a jelentkezés elmulasztását is, minden ügyfélre vonatkozóan – „A” és „B” csoport egyaránt – a kirendeltség a nála szokásos módon járjon el (figyelmeztetés, szankció stb.).

A háztartási és munkakeresési kérdőíveket – melyekhez rövid kérdezési útmutatót találnak e tájékoztató végén – a kirendeltségek kéthetente eljuttatják a vizsgálat megyei vezetőjéhez, aki ellenőrzés után rögzítésre továbbítja a Foglalkoztatási Hivatalba.

3. A vizsgálatban részt vevő ügyfelek nyilvántartása

Mivel az ügyfélszolgálati program nem biztosít közvetlen számítógépes támogatást a vizsgálathoz, a szükséges információkat külön kell nyilvántartanunk. (Bár az irodai számítógépes állományokból sok információt fogunk használni az események követéséhez és az eredmények értékeléséhez, ezek az operatív munkához nem nyújtanak segítséget.)

A május 26–július 25. között járadékra kerülő, 50 évnél fiatalabb ügyfeleket három Excel táblázatban tartjuk nyilván: külön az „A” és a „B” csoportba soroltakat valamint a vizsgálatban nem résztvevőket. (Az 50 éves vagy idősebb munkanélkülieket nem kell beírni egyik táblázatba sem.)

Ezekben a néven, a MASZ számon és a kérelem beadásának dátumán kívül következő információkat rögzítjük:

A és B csoport

- A kérelem beadásának időpontja
- Vizsgálatba belépés időpontja (azonos a háztartás kérdőív kitöltésének időpontjával)
- Kiválás időpontja – ha a vizsgálati időszak vége előtt kilép valaki
- A kiválás oka. A kiléptető kódot vagy az oszlop tetején található betűkódot kell beírni.
- AM könyv kiváltásának dátuma. Akinek nincs AM könyve, annál üresen marad.
- A jelentkezés(ek) előírt és tényleges időpontja(i). (Az „A” csoport esetében értelemszerűen csak egy előírt jelentkezési időpontot tartalmaz a táblázat, azt, ami 12 hét után következik.)

A dátumot tartalmazó cellákat úgy formáztuk, hogy csak a hónapot és a napot jelenítik meg.

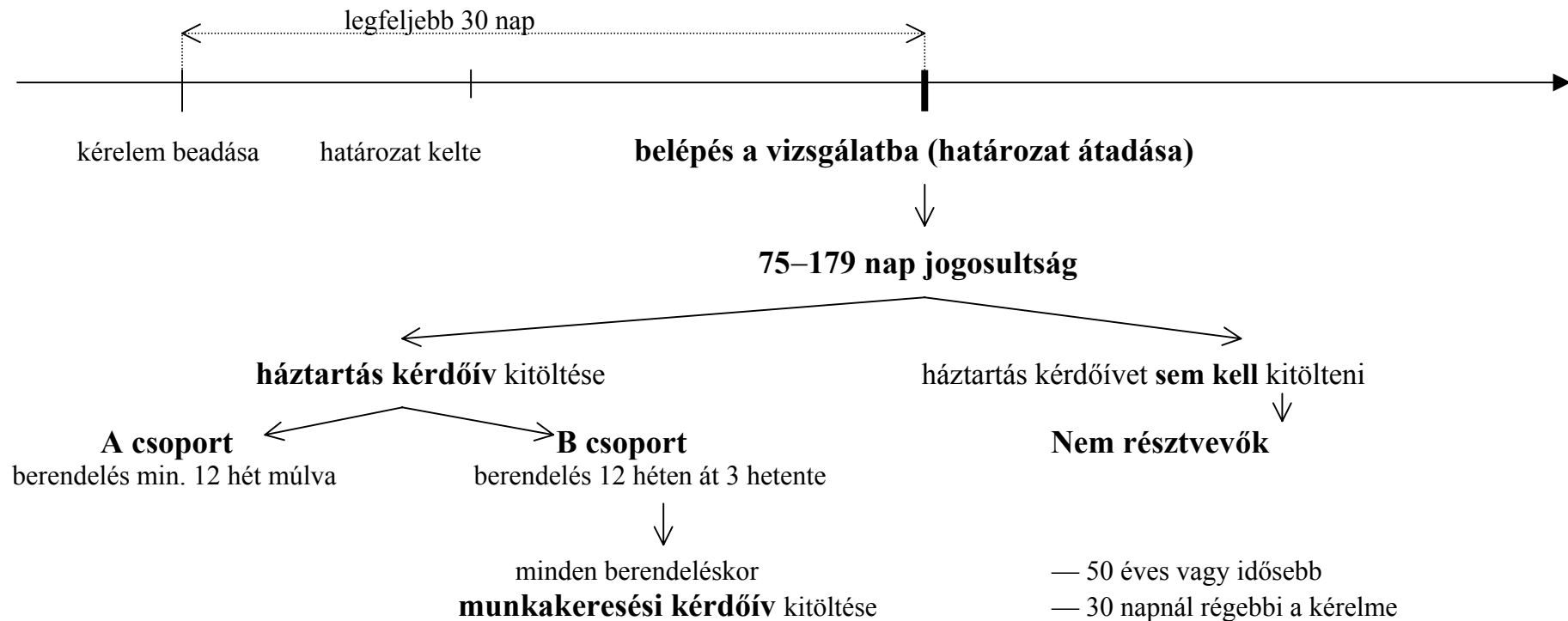
Nem résztvevők

Ez egy egyszerű lista azokról, akikről csak a kérelem beadásától számított 30 napon túl derült ki, milyen hosszú jogosultságot szereztek, és ezért nem kerültek be a vizsgálatba.

Kérjük, hogy a kirendeltségek a következő néven mentsek el az Excel file-t: IKV_XXXX, ahol az X-ek helyén a kirendeltség kódja áll.

A nyilvántartást a kirendeltségek folyamatosan vezetik, és időközönként eljuttatják a megyei felelőshöz. E nyilvántartás fontos kiegészítő információkat tartalmaz, és fel fogjuk használni az adatok ellenőrzéséhez és az eredmények értékeléséhez. Ezen kívül abban is segít, hogy a kirendeltség át tudja tekinteni a tendőket, és fel tudjon készülni egy-egy előtte álló időszak feladataira.

A vizsgálat sémája

kiválás a vizsgálatból:

- a járadék folyósítása véget ér (elhelyezkedés, kimerítés, aktív programban részvétel, elköltözés stb. miatt)
- rövid időtartamú kereső tevékenységet kezd
- képzésben vesz részt (amikortól ténylegesen elindul a tanfolyam)
- újabb munkaviszony igazolásával jogosultsága meghosszabbodik 179 napnál többre

Családi állás kódjai	Legmagasabb befejezett iskolai végzettség kódjai	Dolgozik-e kódjai
1 – a kérdezett házastársa, élettársa	0 – általános iskolás korú, vagy fiatalabb	1 – dolgozik alkalmazottként, szövet-kezeti tagként, saját vállalkozásában, alkalmi munkásként
2 – a kérdezett vagy házastársa / élettársa gyereke	1 – 8 osztálynál kevesebb	2 – gyesen, gyeden, gyeten van, ápolási díjban részesül
3 – egyéb háztartástag	2 – 8 osztály	3 – öregségi vagy rokkantnyugdíjas, rendszeres szociális járadékot vagy átmeneti járadékot kap
	3 – szakmunkásképző, szakiskola	4 – ellátásban részesülő munkanélküli
	4 – gimnáziumi vagy szakközépiskolai érettségi, technikum	5 – ellátásban nem részesülő munkanélküli
	5 – főiskolai diploma	
	6 – egyetemi diploma	

2. Kérem, becsülje meg, mennyi időbe telik Önnek, hogy otthonról beérjen a munkaügyi kirendeltségre?

..... perc *(Csak az odaút időtartamát írjuk be!)*

3. Milyen közlekedési eszköz(öket)t vesz igénybe amikor eljön a munkaügyi kirendeltségre? *(Több választ is megjelölhet!)*

- 1 – gyalog vagy kerékpárral jön
- 2 – helyi autóbust, trolibust vagy villamost
- 3 – vonatot
- 4 – távolsági autóbust
- 5 – saját gépjárművet, motorkerékpárt

A következő berendelés időpontja:

2	0	0	3				
				hónap		nap	

Megjegyzések:

	A munkaadó neve és címe	Kivel beszélt ott? (pl. igazgató, művezető, személyzetis stb.)
a)		
b)		
c)		

3. Az előző jelentkezése óta ...

a) ... érdeklődött-e állás után telefonon munkaadóknál?	1 – igen	2 – nem
b) ... válaszolt-e álláshirdetésre?	1 – igen	2 – nem
c) ... adott-e fel saját maga álláshirdetést?	1 – igen	2 – nem
d) ... olvasott-e álláshirdetést?	1 – igen	2 – nem
e) ... érdeklődött-e állás után volt munkatársainál?	1 – igen	2 – nem
f) ... érdeklődött-e állás után más ismerőseinél, rokonainál?	1 – igen	2 – nem
g) ... elutazott-e lakóhelyén kívülre állást keresni?	1 – igen	2 – nem

4. Hány órát fordított álláskeresésre az elmúlt két hét alatt?

1 – kb. órát a két hét alatt

2 – semennyi időt

5. Volt-e az elmúlt két hét alatt bármilyen pénzkidávása az álláskereséssel kapcsolatban, amit a kirendeltség nem térít meg?

1 – igen, kb. forint a két hét alatt

2 – nem voltak

6. Akadályozza-e valamilyen körülmény abban, hogy állást keressen? (Több válasz jelölhető! Ne olvassuk fel a válaszlehetőségeket!)

1 – nem akadályozza

2 – betegség, csökkent munkaképesség

3 – gyerek, családtag gondozása

4 – háztartási, házkörüli munka

5 – mezőgazdasági munka

6 – egyéb munkavégzés

7 – pénz hiánya (utazásra, ruhára stb.)

8 – nincs munkalehetőség a környéken

9 – nem megfelelő a képzettsége, tudása, gyakorlata

10 – túl fiatal vagy idős ahhoz, hogy felvegyék

11 – egyéb ok, mégpedig:

.....

A következő berendelés időpontja:

2	0	0	3				
---	---	---	---	--	--	--	--

hónap nap

Megjegyzések:

8.4. ÚTMUTATÓ A KÉRDŐÍVEKHEZ

Mindkét kérdőívet az ügyintéző kérdezi meg az ügyféltől. A kérdőíveket nem adjuk oda senkinek!

1. Háztartás kérdőív

A rövid bevezető felolvasásával vagy ismertetésével kérjük meg az ügyfelet a válaszadásra. Ha az ügyfél megtagadja a választ, akkor is ki kell tölteni az azonosítókat, a dátumot és a következő berendelés időpontját. A kérdőívre ilyenkor ráírjuk, hogy megtagadta a választ.

1. kérdés

- A háztartás táblázatban az ügyfél adatait nem kell kitölteni (ezeket ismerjük).
- A háztartáshoz azok a személyek tartoznak, akikkel a kérdezett együtt lakik, és legalább részben megosztják megélhetési költségeiket.
- Sorkatonát, börtönbüntetésen lévőket nem kell felvenni a táblázatba! (Nem tekintjük a háztartás tagjának.)
- A családi állás, az iskolai végzettség és a „dolgozik-e” kérdésnél a táblázat alatt található kódok közül írjuk be a megfelelőt, a háztartástag nemét a megfelelő kód bekarikázásával jelöljük!
- A *családi állásnál* csak a házastársat-élettársat (1) és a saját gyereket (illetve a házastárs-élettárs saját gyermekét) (2) különböztetjük meg, az összes többi háztartástag – szülő, nagyszülő, testvér, sógor(nő), unokatestvér, unokaöcs-unokahúg, nem rokon háztartástag stb. – 3-as kódot kap.
- Az iskolai végzettség (bár ez nem fért el a táblázat fejlécében) a legmagasabb befejezett iskolai végzettség.
- A „Dolgozik-e” kérdés nem csak a foglalkoztatotti státusra vonatkozik, hanem egyes ellátások igénybevételét is tartalmazza. Ha valaki több kategóriába esne, ezek közül az alacsonyabb kódszámút írjuk be! Ha valakit nem tudnak besorolni a megadott kategóriák egyikébe, írják be a státusát a táblázat megfelelő cellájába!

2. és 3. kérdések

A kérdések arra vonatkoznak, hogy szokásosan (vagy ha korábban nem járt ott, várhatóan) mennyi idő alatt és hogyan jut el a kirendeltségre (még ha most más módon is jött, pl. ismerőse elhozta autóval).

2. Munkakeresés kérdőív

A) A kérdőív elején három olyan kérdés van, amit az ügyintéző az ügyfél bevonása nélkül tölt ki.

1. kérdés

Ide azt a dátumot írjuk be, amit az ügyfél előző jeletkezése alkalmával következő jelentkezési időpontként számára előírtunk. Ez azonos az előző munkakeresés kérdőív – vagy az első rendszeres jelentkeztetés esetén a háztartás kérdőív – végén található berendelési dátummal.

2. kérdés

A válasz kizárólag akkor igen, ha a *kirendeltség kezdeményezte* a módosítást! Ha az ügyfél kezdeményezte a változást – akár személyesen, akár levélben vagy telefonon, bármilyen okból (betegség, nyaralás, elfoglaltság stb.) –, a válasz nem, és a dátum rész üresen marad, akkor is, ha a kirendeltség elfogadja az ügyfél kérését! Ilyen esetekben feltesszük a B.) 1. kérdést, és az indokot ott rögzítjük!

3. kérdés

A kérdés az ügyfélhez személyesen, telefonon vagy értesítőlevélben illetve közvetítőlapon eljuttatott állásajánlatra egyaránt vonatkozik. Ha a kirendeltség értesítést küldött az álláslehetőségről, és az ügyfél azt még nem kapta meg, a válasz „1 – nem kapott”.

B) Kérdések az ügyfélhez

1. kérdés

A dőlt betűs instrukciónak megfelelően a kérdést minden olyan esetben fel kell tenni, amikor az ügyfél nem a berendelési napon jelent meg – kivéve, ha maga a kirendeltség kezdeményezte a berendelési időpont módosítását. Aki a berendelés napján jelent meg, attól értelemszerűen nem kérdezzük.

2. kérdés

A munkaadók személyes felkereséséről van szó, a telefonos érdeklődés itt nem számít (arról a 3. a) kérdésben lesz szó). Nem számít bele az az eset, amikor a kirendeltség munkatársai küldték (személyesen vagy levélben) az ügyfelet a munkaadóhoz. Beleszámít viszont, ha az ügyfél saját maga a kirendeltség hirdetőtábláján vagy az önkiszolgáló számítógépes rendszerben találta meg a lehetőséget.

Nem szükséges a munkaadó teljes hivatalos nevét és pontos címét felírni, elég annyi információ, ami az egyértelmű azonosításhoz elegendő (pl. fatelep, Bocskai út).

3. kérdés

Az a)–g) alkérdéseket külön-külön tegyük fel, és a választ karikázással rögzítsük!

4. és 5. kérdések

A kérdések az interjút (jelentkezést) megelőző két hétre (14 napra) vonatkoznak.

Minden olyan pénzkiadást beleszámíthatunk, amit az ügyfél saját maga említ, és szerinte az álláskeresés miatt merült fel: utazási költség (ha nem téríti meg a kirendeltség), újságvásárlás, hirdetés feladása, ruházkodás, fodrász stb.

6. kérdés

A válaszokat ne olvassuk fel, hanem az ügyfél szabadon elmondott válaszát soroljuk be egy vagy több megadott kategóriába, vagy ha sehova sem illik, írjuk le az egyéb válasznál!